

GÜVÂHÎ'NİN TAZARRU'-NÂME'Sİ VE DİL ÖZELLİKLERİ*

Sezer ÖZYAŞAMIŞ ŞAKAR**

ÖZET

Türklerin İslam dinini kabul etmelerinden sonra yazdıkları eserlerin konularından biri de Allah'a yakarıştır. Allah'a yakarışın anlatıldığı eserler “münacat”, “tazarru” veya “tazarru-nâme” adlarıyla anılmıştır. Tazarru-nâmeler manzum veya mensur biçimde yazılmıştır. Türk edebiyatındaki tazarru-nâmelerin en önemlisi XV. yy.ın ikinci yarısında Sinan Paşa tarafından manzum ve mensur karışık biçimde yazılmıştır. Sinan Paşa'nın Tazarru'-nâme'si dışında Türk edebiyatında bu konuyla ilgili yazılan eserlerden birisi de Güvâhî'nin manzum Tazarru'-nâme'sidir.

Güvâhî'nin Tazarru'-nâme'si Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2141 numarada kayıtlı bulunan 555 beyitlik manzum bir eserdir. Tespit edilebilen bu tek nüshalık eser XVI. yy.ın başında yazılmış, XVII. yy.ın ortalarında da istinsah edilmiştir.

Muhteva bakımından dinî içerikli olan Güvâhî'nin Tazarru'-nâme'sinde Allah'ın varlığının ve birliğinin, Hz. Muhammed'in, altı büyük peygamberin, dört büyük halifenin, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in anlatıldığı bölümler ile “el-mev'ize, şî'r-i hakikat, ilâhî” başlığı taşıyan bölümler yer almaktadır. Güvâhî eserinde dünyanın fani oluşundan, ahiret için hazırlık yapılması gerektiğinden ve günahların bağışlanması için Allah'a yalvarılması gerektiğinden bahseder.

Klasik Osmanlı Türkçesi döneminin başında yazılan bu eserde Eski Türkiye Türkçesinin dil özellikleri görülmekle beraber kelime ve eklerdeki değişiklikler dikkat çekicidir. Metnin tamamına bakıldığında Türkçe kelimelere oranla Arapça ve Farsça kelimelerin yoğunlukta olduğu görülür.

Bu çalışmada Güvâhî'nin Tazarru'-nâme'sinin çeviri yazılı metni, eserin dil özellikleri ve eserde geçen kelimelerin dizini verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güvâhî, Tazarru'-nâme, çeviri yazılı metin, dil özellikleri, dizin.

* Bu çalışma tamamlandığı sırada Güvâhî'nin Tazarru'-nâme'si Hasan Gültekin tarafından “Güvâhî'nin Bilinmeyen Eseri: Tazarru'-nâme” başlığı ile Turkish Studies (International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 7/3, Summer, 2012, s.1329-1371) dergisinde yayımlanmıştır. Tarafından hazırlanan bu çalışma, metin dışında eserin dil özelliklerini ve dizinini ihtiva etmesi bakımından diğer yayından farklıdır.

** Yrd. Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü-Yeni Türk Dili Ana BD, E-mail: sozyasamis@yahoo.com

GUVÂHÎ'S TAZARRU'-NÂME AND LANGUAGE FEATURES

ABSTRACT

After adopting the Islamic religion, one of the subjects in Turkish literature has been praying to God. Writings which are related to praying to God are called “munacat”, “tazarru” or “tazarru-nâme”. Tazarru-nâme's were written in either verse or prose. The most important Tazarru-nâme in Turkish literature was written by Sinan Paşa in the second half of the 15 th century; it's style is a mixture of both verse and prose. The only other one known Tazarru'-nâme is Guvâhî's Tazarru-nâme.

Guvâhî's Tazarru'-nâme is a literary work composed of 555 verses, which is registered in Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi with number 19 Hk 2141. The only known copy of this literary work was written in the beginning of the 16 th century and duplicated by hand in the middle of the 17 th century.

In Guvâhî's Tazarru'-nâme, there are sections related to the existence and unity of God, Hz. Muhammed, six big prophets, four great caliphs, Hz. Hasan and Hz. Huseyin. Additionally, there are parts named “el-mev'ize, şîr-i hakikat, and ilâhî”. In his work, Guvâhî writes about the mortality of the world, preparation for the hereafter, and praying to God for forgiveness of sins.

Though this work was written in the beginning of the classic Ottoman Turkish period, what is remarkable is that it shows characteristics of both the old Turkish language and the newer vocabulary and affixes. Reading the entire text shows that Arabic and Persian words are in density compared to Turkish words.

In this work, we studied the transcribed text, language features and word indices of Guvâhî's Tazarru-nâme.

Key Words: Guvâhî, Tazarru'-nâme, transcribed text, language features, index.

Türklerin İslam dinini kabul ettikten sonra yazdıkları eserlerin konularından biri de Allah'a yakarmadır. Allah'a yakarışı anlatan eserler Türk edebiyatında *münacat*, *tazarru* veya *tazarru-nâme* adlarıyla anılmıştır.¹ Arapça bir kelime olan *tazarru* “kendini alçaltarak yalvarma”², “yalvarma, yakarma”³ *tazarru-nâme* ise “bir şey istemek için kendini alçaltıp yalvararak yazılan tezkire, mektup ve manzumeler hakkında kullanılır bir tabir”⁴ dir.

¹ Ahmet Mermer, *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Ankara, 2009, s. 263.

² Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara, 2000, s. 1043.

³ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2005, s. 1214; Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, C 2, İstanbul, 2009, s. 3382.

⁴ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C III, İstanbul, 1983, s. 427.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

Türk edebiyatında manzum veya mensur biçimde yazılmış tazarru-nâmelerin en güzel örneği Sinan Paşa tarafından XV. yy.ın ikinci yarısında, mensur ve manzum karışık biçimde kaleme alınmıştır. Bu çalışmaya konu olan *Tazarru'-nâme* ise Güvâhî'ye ait 555 beyitlik manzum bir eserdir.

Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 2141 numarada kayıtlı bulunan, bir matbu ve bir yazma eserle birlikte ciltlenen, ciltteki üçüncü eser olan Tazarru'-nâme'nin tespit edilebilen bu tek nüshası harekeli nesih hattıyla yazılmıştır. Eser 20 yaprak olup her sayfasında ortalama 15 satır vardır. Eserin adı, "Hazâ Risâle-i Tazarru'-nâme-i Makâl-i Güvâhî Rahmetu'llâhi Aleyh" başlığında ve aşağıdaki

Bi-ḥamdi'llâh irişdi 'avn-i Kâdir

Ki oldı bu Tazarru'-nâme âḥir (513)

Tazarru'-nâme koyup adın anuñ

Muṭavvel eyleme bünyâdın anuñ (532)

beyitlerde geçmektedir.

Tazarru'-nâme müellifinin Güvâhî adlı bir zat olduğu eserin muhtelif yerlerinde belirtilmiştir. Bu Güvâhî'nin meşhur *Pend-nâme* yazarı Geyveli Güvâhî olması- *Tazarru'-nâme*'nin yazılış tarihi ile Güvâhî'nin yaşadığı tarihlerin denk gelmesi ve *Pend-nâme* ile *Tazarru'-nâme*'deki bazı beyitlerin benzerlik taşıması sebebiyle- muhtemeldir.

Güvâhî ile ilgili bilgiler veren kaynaklarda Güvâhî'nin *Pend-nâme*'si ile mesnevi tarzında yazılmış *Gurbet-nâme* ve *İbret-nâme* adlı iki küçük eserinden bahsedilir.⁵ Bu eserlerden başka *Latîf Tezkiresi*'nde⁶, Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ında⁷ ve Bursalı Mehmed Tâhir'in *Osmanlı Müellifleri*'nde⁸ *Pend-nâme* dışında *Kenzü'l Bedâyi'* adlı bir eseri olduğundan; Kınalızâde Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü's-şu'arâsı*'nda⁹ ve Mehmed Süreyya'nın *Sicill-i Osmanîs*'inde¹⁰ *Kenzü'l-bedâyi'* adlı bir eseri olduğundan; Beyânî'nin *Tezkiretü's-şu'arâsı*'nda¹¹ *Pend-nâme* adlı bir eseri olduğundan bahsedilir. Âşık Çelebi'nin *Meşâ'irü's-şu'arâsı*'nda¹² ise

⁵ **Büyük Türk Klâsikleri**, "Güvâhî", C 3, İstanbul, 1986, s. 243.

⁶ Latîfî, **Latîfî Tezkiresi** (haz.: Mustafa İsen), Ankara, 1999, s. 191.

⁷ Gelibolulu Mustafa Âlî, **Kitâbü't-târîh-i Künhü'l-ahbâr** (haz.: Prof. Dr. Ahmet Uğur, Dr. Ahmet Gül, Dr. Mustafa Çuhadar, Dr. İbrahim Hakkı Çuhadar), C I, Kayseri, 1997, s. 1264.

⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri**, C II, İstanbul, 1972, s. 389.

⁹ Kınalızâde Hasan Çelebi, **Tezkiretü's-şu'arâ** (haz.: Aysun Sungurhan-Eyduran), Ankara, 2009, s. 223.

¹⁰ Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî** (haz.: Nuri Akbayar), C 2, İstanbul, 1996, s. 550.

¹¹ Beyânî, **Tezkiretü's-şuarâ** (haz.: İbrahim Kutluk), Ankara, 1997, s. 70.

¹² Âşık Çelebi, **Meşâ'irü's-şu'arâ**, (haz.: Filiz Kılıç), C 2, İstanbul, 2010, s. 725.

Pend-nâme'nin ve *Kenzü'l-bedâyi'*in farklı eserler olmadığı belirtilir. Sonuç olarak tezkirelerde adı geçen bu eserlerin yanı sıra tezkirelerde zikredilmeyen *Tazarru'-nâme* de Güvâhî'nin eserleri arasında gösterilebilir.

Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış *Tazarru'-nâme*'nin telif tarihinin H. 907 (M.1501) olduğu metinde geçen şu beyitte

Toğuz yüz yedide ehl-i tevārîh

Rebî'ü'l-âhîr ayında bil târîh (542)

istinsah tarihinin ise H.1069 (M. 1658) olduğu da şu beyitte

Biñ altmış hem toğuzdur ketbe himmet

Bi-ğamdi'llâh iy Aḥmed Bâkî temmet (555)

belirtilmiştir.

Muhteva bakımından dinî içerikli olan eserde, Allah'ın varlığından ve birliğinden, onun yüceliğinden, Hz. Muhammed'den ve diğer peygamberlerden bahsedilir, yer yer “el-mev'ize” başlığı altında nasihatlerde bulunulur. *Tazarru'-nâme* yakarışların ve öğütlerin yer aldığı, hakikatin derinliğine erişmek isteyen aklın çaresizliğinin anlatıldığı bir eserdir.

Metin Hazırlanırken Takip Edilen Yöntem İle İlgili Bazı Notlar

1. Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler vezin kaygısı güdülmeden yazmada geçtiği ve asli yazılışlarında olduğu üzere metne alınmıştır. Asli yazılışlarından farklı olan kullanımların doğru biçimleri metne alınmış, yazmadaki hatalı biçimler dipnotta gösterilmiştir.

2. Farsça birleşik kelimelerin arasına “-” işareti konulmuştur.

3. -durur bildirme eki, dur- fiilinin geniş zaman çekimi ile karışmaması için getirildiği kelime ile arasına “-” işareti konulmuştur.

4. Kelime ve eklerin düzlük-yuvarlaklık ile ilgili hususları metnin harekeli olması sebebiyle yazmada geçtiği üzere alınmıştır. Yer yer aynı kelimedede veya aynı ekteki ikili yazılışlar dil özelliği taşıdığı için yazmada geçtiği biçimde okunmuştur.

ķıl-ķul- biçimindeki ikili yazılışa sahip kelimeler, 3. şahıs iyelik eklerindeki yuvarlaklaşmalar, ñ-n ile ilgili farklılıklar ses özelliği taşıdığı için yazmada geçtiği biçimde metne alınmış, bu unsurlarla ilgili hususlara “dil özellikleri” bölümünde yer verilmiştir.

5. Tamlamaların değiştirilmiş, bozulmuş biçimleri vezne uygun geliyorsa yazmada geçtiği gibi metne alınmış, asli biçimleri “dizin” bölümünde gösterilmiştir.

Mesela, aslı “kâdî'l-hâcât” olan, yazmada “kâdiye'l-hâcât” (316), “kâdiyü'l-hâcât” (468) biçiminde geçen yapılar vezne uygun geldiği için ve bir söyleyişi yansıttığı için yazmada geçtiği biçimde metne alınmıştır.

6. Yazmada özellikle hı harfi taşıyan kelimelerin ha harfi ile yazıldığı görülmektedir. Bu durumda olan kelimeler düzeltilerek metne alınmış, yazmada geçen şekilleri dipnotta belirtilmiştir. Ayrıca diğer ünsüzlerle ilgili olan hatalı yazılışlar da düzeltilmiş, yazmadaki hatalı biçimler dipnotta gösterilmiştir.

7. Metinde bir ünsüz, bir ünlü ve iki ünsüzden oluşan bazı kelimelerin -“bedî'ü'l-luḫf” (4), “ba'de'l-fevti” (77), “zulmî” (93), “şer'î” (102), “la'li” (164), “şefî'ü'l-halkî” (334), “cehdi” (535), ṭa'nı (526) ve bir ünsüz, bir uzun ünlü ve bir ünsüzden oluşan bazı hece ve kelimelerin “ferîdü'l-cüdi” (4), “maḫbûlî” (88), “bünyâdi” (93), “nürüdur” (95), “dâfi'ü'l-âhâtî” (468), “kâdiyü'l-hâcâtî” (468)- sonuna ı, i sesini vermek üzere esre işareti konulmuştur. Bu ı, i sesleri kelimenin telaffuzunu gösteren unsurlar olup Türkçeye ait bir morfemi karşılamamaktadır. Bazı kelimelerin sonunda görülen bu ı, i sesleri Türkçeye ait bir morfem değeri taşımadığından - Türkçenin teklik 3. şahıs iyelik eki ile belirtme ekinden ayırmak için- metinde yatık yazıyla (italik) gösterilmiştir.

8. Teklik 3. şahıs iyelik ekli bir kelimedenden sonra “ile, için” edatının gelmesi sonucu oluşan ünlü birleşmelerini belirtmek için “î” kullanılmıştır.

Metnin Şekil ve Vezin Özellikleri

Tazarru'-nâme' de “İlâhî” başlığını taşıyan kısım dışında aruzun hezec bahrinin “mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün”, remel bahrinin “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün”, muzâri bahrinin “mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün” ve “mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün” vezinleri kullanılmıştır.

Tazarru'-nâme' de kullanılan vezinlerde yer yer aksamalar göze çarpmaktadır. Metinde anlam veya vezin gereği yapılan eklemeler köşeli parantez içine alınmıştır. İmlası, harekesi hatalı olan kelimelerin doğru biçimleri ile anlam veya vezin bakımından uygun olmayan unsurların tercih edilen biçimleri metne alınmış yazmada geçen biçimleri dipnotta belirtilmiştir. Bir kapalı hece okunması gereken ancak iki ünsüz arasında bir uzun ünlü bulunan (9. ve 122. beyitteki *pâdişâhlar*, 151. beyitteki *lezîz*, 159. beyitteki *gâh* ve *büstân*, 208. beyitteki *güş*, 242. beyitteki *günâh-kâr*, 312. beyitteki *ma'lûm* gibi) bir buçuk hece değerindeki kelimelerin uzun ünlüleri kısaltılmadan yazmada geçtiği biçimde metne alınmış, açık hece gereken fakat metinde kapalı olan heceden kaynaklanan zihafı ile hece eksikliğinden kaynaklanan vezin kusurları dipnotta “mısranın vezni bozuk” ifadesi ile belirtilmiştir. Şeddeli kelimelerin imlasında vezne uyulmuş, yazmadaki şeddeli biçimler dipnotta gösterilmiştir. Vezin gereği yapılan ünlü birleşmeleri ise alt çizgi ile gösterilmiştir.

Turkish Studies

Metin

1 b

Hazā Risāle-i Tazarru'-nāme-i Maḳāl-i Güvāhī Raḥmetu'llāhi 'Aleyh

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün

1 Bi-ismi'l-Vāḥidi'l-Ferdi'l-Ḳadīmü

Ve ḥamdü'llāhi Sübhāne'l-'azīmü

2 Ḳadīm ü Mübdi' ü Fa'â'âl u Ḥallāk

Ġaniyy ü Muḥsin ü Mu'tī vü Rezzāk

3 Ḥalīm ü Şābir ü Settār u Tevvāb

Kerīm ü zü'l-kerem Fettāḥu'l-ebvāb

4 Bedī'ü'l-luṭf/ Ġaffāru'l-ḥaṭāyā

Ferīdü'l-cüd/ Vehhābü'l-'aṭāyā

5 Hüve'l-Mālik hüve's-Sultān hüve'l-Hü

Hüve'l-Ḳādir hüve'r-Raḥmān hüve'l-Hü

6 Zihī Ḳādir¹³ ki idüندی çü maḳşüd

'Ademden kāyinātı ḳuldı mevcüd

7 Zihī Raḥmān ki 'aşīler ma'āşī

Virür itdükçe ḳahrından ḥalāşı

8 Zihī Mālik ki yoḳ milkine pāyān¹⁴Zihī sultān ki yoḳ ḥükminde noḳşān¹⁵

9 Müsebbiḥdür ḳamu eşyā kemāhī

Ki oldur pādişāhlar padişahı

¹³ Kelimenin ikinci hecesi hem esre hem de ötre ile harekelenmiştir.¹⁴ Yazmada: pāyānı¹⁵ Yazmada: noḳşānı

- 10 Kılan dürlü bedâyi' her dem ibdâ'
Şanâyi' gösteren elvân u envâ'
- 11 İden şalşâldan taşvîr-i insân
Yaradan mâric-ile nârdan cân
- 12 Hudâvendi¹⁶ bu ulu kâr-gâhuñ
Şehinşâhı bu yüce bârigâhuñ
- 13 O sulţândur ki yoğdur kethüdâsı
Kılur hayrân 'uğûlı kıbriyâsı
- 14 İşünde ihtiyâcı yoğ vezîre¹⁷
Degül muhtâc¹⁸ tedbîr ü müşîre¹⁹
- 2 a
- 15 İrişmez kudreti sırrına idrâk
Celâl-i fikri kılur zehreler²⁰ çâk
- 16 Ne kim²¹ 'âlemde var eşyâ'-i mevcûd
Şehâdet ider oldur Rabb-i ma'bûd
- 17 İder her şeyde bir âyet muhaqqâk
Delâlet kim gümânsuz birdür ol Hağ
- 18 Şerîki yoğ-durur Ferd ü Şamed'dür
Şifâtı *kul hüva'llâhu ehad*'dur
- 19 Bilürler *lem-yelid* anı ħalâyık²²

¹⁶ Yazmada: Hudâvendâ.

¹⁷ Yazmada "İşünde yoğ ihtiyâcı vezire" şeklinde yazılmış, ilgili kelimelerin altına takdim tehir olduğuna dair işaret konulmuştur.

¹⁸ Yazmada: muhtâc u.

¹⁹ Yazmada: meşîre.

²⁰ Yazmada: zehrilere.

²¹ Yazmada: kimi.

- Ve *lem-yūled* oğur hem cümle²³ nāṭık
- 20   Kamu me'mūra oldur āmir²⁴ ancak
Kamu maḳdūra oldur ḳādir ancak
- 21   Eḥaddur bī-naẓīr ü mişl ü hem-tā
Olur küfr iki demek aña ḥāşā
- 22   Şerīki olsa itmeklükde ĩcād
Nizām-ı 'āleme düşerdi ifsād²⁵
- 23   Zihī bir kim niçe biñler ü yüzler
Aña dutup dururlar cümle yüzler
- 24   Eger-çi görimezler gözler anı
Velīkin kamu gözler gözler anı
- 25   Dükeli ḳāşıda maḳşūd oldur
Dükeli 'ābide ma'būd oldur
- 26   Ḳadīmü'z-zāt u ḥayy u lā-yemūt ol
İlāh-ı zū'l-beḳā vü lā-yefüt²⁶ ol
- 27   Virüpdür kā'ināta ger-çi revnaḳ
Kamu fānī vü bāḳī oldur ancak
- 28   Muḳarrerdür kemāli zāyil olmaz
Zehī bāḳī fenāya māyil olmaz
- 29   Muḳaddes zāt-ı pāki māsivādan
Münezzehdür 'ale'l-'arş istevādan

²² Yazmada "Bilürler anı lem-yelid ḥalāyık" şeklinde yazılmış, ilgili kelimelerin altına takdim tehir olduğuna dair işaret konulmuştur.

²³ Yazmada: cümle-i.

²⁴ Yazmada: emīr.

²⁵ Yazmada: efsād.

²⁶ Yazmada: lā-yefüş.

2 b

- 30 Degül hem-tâ-yi i'râz-ı cevâhir
Degül manzûr-ı ihrâk-ı nevâzır
- 31 Hafî tesbîh-i câhilden müberrâ
Celî tevcîh-i kâminden mu'arrâ
- 32 Ne kim fikr itseler şanup müvecceh
Muğaddesdür ol andan hem münezzeh
- 33 Virür rûha şeref zîkr-i şifâtı
Kılur 'aklı muhayyer fikr-i zâtı
- 34 'Ukûl-ı enbiyâ 'ilminde hayrân²⁷
Hezârân rûh-ı kıuds emrinde bî-cân
- 35 Ma'ârifden olan hâlî²⁸ ve gâfil
Ne noqşân aña kılsa kâr-ı²⁹ bâtıl
- 36 Şu kim sürmek diler bu bahre zevrağ
Bağasın meskeni me'mendür³⁰ ancağ
- 37 Anı kim şanasın şâhib-deründur
Kemâhî 'ilm-i bîründan zebündur
- 38 Bu şahrâda degüldür 'aklı seyyâh³¹
Bu deryâda olımaz fikri mellâh
- 39 Olanlar sâlik-i silk-i ma'ârif
Geçenler 'âbid ü murtâz³² u 'ârif

²⁷ Yazmada: hayrân.

²⁸ Yazmada: hâlî.

²⁹ Yazmada: kâzı ne.

³⁰ Yazmada "me'men" kelimesinin yazımı asli şeklinden farklıdır: مامک

³¹ Yazmada: seyyâh.

³² Yazmada "murtâz" kelimesinin yazımı asli şeklinden farklıdır: مورتاض

Turkish Studies

- 40 Kāmu ikrār iderler *mā- 'arafnāk*
Dükeli çağrışurlar *mā- 'abednāk*
- 41 Kāmu 'ālem ki ʔolu hāy u hūdūr
Güvāhī' nūñ hemān maqşūdı hūdūr
- 42 Dilerseñ çeşm-i dilden gide uyhu³³
Ura gör her nefesde hū hū³⁴

İlāhī – İlāhiyye

- 43 Çağruşurlar cemī' eşyā Hū
Baħr u ber ʔolu na'ra-i yā Hū
- 3 a**
- 44 Dilümi çün ʔuldu tecellī hū
Hū hū lā ilāhe illā hū
- 45 Baħr-ı hayretde³⁵ 'aql olur ğavvāş
Sāz-ı 'aşk-ıla çarħ olup rakķāş
- 46 Zıkr iderler müdām bi'l-iħlāş
Hū hū lā ilāhe illā hū
- 47 İtmege Hāķķ'a ʔālībi irşād³⁶
Olmağa ʔayd-ı ğayrıdan āzād³⁷
- 48 Budur evrād-ı taħammül-efrād
Hū hū lā ilāhe illā hū
- 49 Aç gözüñi degüldür iy sālūs
Pertev-i şem'iden tehī fānūs
- 50 Sen seni ʔıl bu zıkr ile me'nūs
Hū hū lā ilāhe illā hū

³³ Yazmada: uyhu.

³⁴ Mısranın vezni bozuk.

³⁵ Yazmada: hayretde.

³⁶ Yazmada: İrşād.

³⁷ Yazmada: āzād.

- 51 Hâkḳ'ı eyle her arada tercîh
Söze hâcet degül-dur[ur] taşrîh
- 52 Ḳamu dilde hemîn budur tesbîh
Hû hû lâ ilâhe illâ hû
- 53 Gül-istânlardaki meşâ'ilden
Cân gözin uyar ol delâyilden
- 54 Gûş kıllur nağme-i belâbilden
Hû hû lâ ilâhe illâ hû
- 55 Her nefesde degül iseñ bî-rûh
Gâhî Ḳuddûs okı gehî Sübbûh
- 56 Cümle meddâha ol-durur memdûh
Hû hû lâ ilâhe illâ hû
- 57 Zî-'âlem ki ser-â-ser enverdür
Görür ol dîde kim münevverdür
- 58 Kâ'inâtuñ dilünde ezberdür
Hû hû lâ ilâhe illâ hû
- 3b**
- 59 Hâkḳ'ı tanı degül iseñ a'mâ
Kim degül hâlî³⁸ görinen eşyâ
- 60 Ol Güvâhî bu zîkr ile gûyâ
Hû hû lâ ilâhe illâ hû

Der Medḥ-i Muḳaffâ Muḥammed Muştafâ 'Aleyhi's-selâm

- Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün
- 61 Muḥammed kim resûl-i müctebâdur
Ḥabîbu'llâh ı faḥr-ı enbiyâdur
- 62 Risâlet kişverinüñ pâdişâhı
Şerî'at taḥtınuñ³⁹ şâhib-külâhı

³⁸ Yazmada: hâlî.

³⁹ Yazmada: taḥtınuñ.

- 63   Ṭarīkat menzilinüñ reh-nümünü
           Ḥaḳīkat ‘āleminüñ zū-fününü
- 64   Nübüvvet burcınıñ mäh-ı muḳīmi
           Fütüvvet dürcinüñ dürr-i yetīmi
- 65   Beşāret leylinüñ bedrü’ d-dücāsı
           Sa’ādet yevminüñ şemsü’ d-ḍuḥāsı
- 66   Melāḥat Mışrı’ nuñ ḳand-ü nebātı
           Leṭāfet cisminüñ rûḥ-ı ḥayātı
- 67   Feşāḥat gülşeninüñ ‘andelībi⁴⁰
           Zünüb emrāzınıñ ḥāzıḳ ṭabībi
- 68   Ma’ārif milkinüñ berrinde seyyāḥ
           Daḳāyık baḥrınıñ fülkinde mellāḥ
- 69   Şefī’i rûz-ı maḥşerde ‘uşātuñ
           Hümāmı pīşvāsı kā’inātuñ
- 70   ‘Adīmü’l-mişl i sulṭān-ı güzīde
           Ayağı tozı ‘arşa nûr-ı dīde
- 71   Cüyüş-ı enbiyānuñ serveridür
           Cünüd-ı evliyānuñ mihteridür
- 72   Zehī server ki ḳamudan güzīndür
           Şefī’ü’l-ḥalḳ ı faḥrû’l⁴¹-mürselīndür
- 4 a**
- 73   ‘Aceb mi olsa faḥrû’l⁴²-mürselīn ol
           Ki oldı *raḥmeten li’l-‘ālemīn* ol

⁴⁰ Yazmada “‘andelīb” kelimesinin yazımı asli şeklinden farklıdır: عنده لیب

⁴¹ Yazmada: faḥrû’l.

⁴² Yazmada: faḥrû’l.

- 74 Güzî'n itdi kâmulardan Hâk anı
Hâbîb olmağa gördi elyağ anı
- 75 Resûl itdi kı lup memdûh u muhtâr⁴³
Ki uyan üzre hâk dîn ide izhâr
- 76 Anuñçun enbiyâya han olupdur
Ki dîni nâsihü'l-edyân olupdur
- 77 Hâyâtında idi her mürselde fırsat
Hemîn ol kıldı⁴⁴ ba'de'l-fevti da'vet
- 78 Hem olmışdur degül bir kavme muhtaş
Kamu 'âlemde anuñ da'veti naş
- 79 O zât-ı pâki kıldı evvel âhir
Sebeb icâd-ı mevcûdâna Kâdir
- 80 Kadem-veş üzre n'ola başsa çalâk
Ki hakkında Hudâ⁴⁵ buyurdi *levlâk*
- 81 Felek mi'râcınıñ bir pâyesidür
Emânet gencinüñ ser-mâyesidür
- 82 Zehî şeh kim bir atın sürse ta'cîl
Rikâbından tamâm on biñ sekdi Cibrîl⁴⁶
- 83 Güzer a'lâya kılmağ-ıçun ol rûh
Mağâlîd-i semâvât oldu meftûh
- 84 Melâ'ik kaldılar esfelde şaf şaf
Serîr olduğa ol sulţâna Refref

⁴³ Yazmada: muhtâr.

⁴⁴ Yazmada: kıldı.

⁴⁵ Yazmada: Hudâ.

⁴⁶ Mısranın vezni bozuk.

85 Anuñçundur kamu ārāyiş ü zeyn
Hemīn menzil añadur *kābe kavseyn*

86 Anuñdur cāyığāhı *lī ma'a'llāh*
Dağılar ol maķāma bulımaz rāh

87 Zehī sultān ki şāh-ı⁴⁷ enbiyādur
Şefī'-i evliyā ve'l-aşfiyādur

4 b

88 Zehī maħmūd kim maṭlūb-ı Hāķ'dur
Zehī maķbūl / kim maħbūb-ı Hāķ'dur

89 Hudāyā⁴⁸ zāt-ı pākūñ 'izzetîçün
İlāhī ol ḥabībūñ ḥürmetîçün

90 Güvāhī bendeñi kılma melāmet
Şu dem kim irişe rüz-ı kıyāmet

Na't - Der Medh-i Muhammed 'Aleyhi's-selām

Mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün

91 İy seyyid-i ḥalāyık v'ey zübde-i dü-'ālem
Maķşūd-ı āferīniş ü maħmūd-ı nesl-i ādem⁴⁹

92 Medhūñi niçe itsün insān olan Sübhān ki⁵⁰
Meddāh-ı zātuñ olup ḳuldı mufahḥam⁵¹

93 Şem'-i şerī'atüñle tārīk-i zulm / ma'düm
Emr-i nübüvvetüñle bünyād-ı 'adl / muħkem

94 Luṭfuñ zülāli itdi āb-ı ḥayāt[ı] cān-baḥş⁵²

⁴⁷ Yazmada: meşāh-ı.

⁴⁸ Yazmada: Hudāyā.

⁴⁹ Mısranın vezni bozuk.

⁵⁰ Mısranın vezni bozuk.

⁵¹ Yazmada: mufahḥam; mısranın vezni bozuk.

⁵² Yazmada: Luṭfuñla itdi zülāli āb-ı ḥayāt cān-baḥş.

Hulkuñ nesîmi itdi bād-ı şabāyı hurrem⁵³

95 Degmez ise 'ace[b] mi rüy-ı zemîne sâyeñ
Başdan başa vücuduñ çün nūr dur mücessem

96 İzhār-ı zāt-ı pākūñ oldı çı-ger mu'ahhar⁵⁴
İllā ki senden ma'nide sensin muqaddem⁵⁵

97 Ma'düm iken şıfāt-ı arz u semā vü insān
Olmış idüñ harīm-i sırr-ı ilāha maḥrem

98 Esrā şebinde ger-çi Cibrīl idi refīkūñ
Yüz binde bir bilür ki olmadı yile hem-dem

99 Fevka'l-'ulāya 'azmi şol deñlü eyledi kim
Taḥte's-şerāda kaldı 'arş-ı mecīd-i a'zam

100 Qanmağ için zülāl-i⁵⁶ luṭfa 'uşāt-ı teşne
İrdükde ol kerīme sa'yunı itmedi kem

101 Kimdür senüñ serīr-i 'izzetünde hem-nişīnūñ⁵⁷
Milk-i dü-'ālem oldı çün-ki saña müsellem

5 a

102 Erbāb-ı mesned-i şer'ı ya'nı ki çār-yāruñ
Anlardur evliyāda muḥtār⁵⁸ u hem mu'azzam

103 Şiddīk-i pür-şadākat Fārūq-ı şāhibü'l-'adl
'Oşmān-u zü'l-ḥayā-veş Murtażā vü hem ekrem

104 Olsun saña vü āl u etbā'uña hezārān

⁵³ Yazmada: hurrem.

⁵⁴ Yazmada: mu'ahhir.

⁵⁵ Mısranın vezni bozuk.

⁵⁶ Yazmada: zülāl-i.

⁵⁷ Mısranın vezni bozuk.

⁵⁸ Yazmada: muḥtār.

Cāndan selām ü medḥ ü zıkr ü senā dem-ā-dem⁵⁹

- 105 Senden umar Güvāhī her cürmine⁶⁰ şefā'at
Çün rahmetine [aç] rahmān apunu [ıl] muım⁶¹

El-Mev'ize

- Mefā'ılün mefā'ılün fe'ûlün
106 Gel iy müstarak-ı bar-ı ma'āşī
Zebūn u 'āciz ü bī-āre 'āşī
- 107 Ne ulduñ n'eyledüñ 'ālemde ḥāşıl
Ki fāriğ seyr idersin şöyle gāfil
- 108 Degül saña vaan bu dār-ı gurbet
Yarağ it kim urulur kūs-ı⁶² rılet
- 109 Niçe a' eyleyem dirseñ mesālik
uşūşā⁶³ kim mesālikdür mehālik
- 110 anı Ḥa'a yarar a'māl-i memdūḥ
anı taḥşīl-i rāz-ı mesken-i rūḥ
- 111 anı albünde dāyim heybet-i Ḥa
Ne diyesin şorıca ḥazret-i Ḥa
- 112 Revāı uldurup 'ala tazarru'
İdersin her nefes nefse tevāzzu'
- 113 Derūnuñ berdedür efkār-ı fāsid
ılursın 'al u bāzārını kāsıd

⁵⁹ Yazmada: vü mā-dām.

⁶⁰ Yazmada: cürmüñe.

⁶¹ Mısranın vezni bozuk.

⁶² Yazmada: gūş-ı.

⁶³ Yazmada: ḥuşūşā

- 114 Bu ef'âli görüp iblîs-i şirrîr
Olur dağı beter üstüne şer-gîr
- 115 Gel imdi nefsi dâyim kılma hâkim
Yüz ur eksüklüğünü dile dâyim
- 5 b**
- 116 'Uyūbuñ setr ide settâr Tañrı
Zünūbuñ 'afv ide gaffâr Tañrı
- 117 Recāñı kaç' idüben olma gümrâh
Okı *lâ-taḳnaṭū min raḥmeti'llāh*
- 118 Var iken fırsatūñ eyle münācāt
Demidür eyleyü gör 'arz-ı hācāt
- 119 Hūdāvendā⁶⁴ İlāhā pādişāhā
Raḥīmā Ḳādirā pūşt ü penāhā
- 120 Sen ol sulṭānsın bî-miṣl ü hem-tā
Ki gūyādur ḳamu medḥūñle eşyā
- 121 Ne kim 'ālemde var cān-dār u cāmid
Senūñ birligünedür cümle şāhid
- 122 Bilün anuñla 'aḳlı var kemāhî
Ki sensin pādişāhlar pādişāhı
- 123 Zemīn ü āsumān uçmağ u ṭamu
Ne kim var ise maḥlūḳāt ḳamu
- 124 Cemālūñ baḥrīnuñ kim ḳaṭresidür
Kemālūñ āfītābı zerresidür

⁶⁴ Yazmada: Hūdāvendā.

- 125 Kāmu maḥlūḳdur Ḥallāk sensin
Ne kim merzūḳdur Rezzāk sensin
- 126 Anuñ kim dīde-i ḳalbidür açıḳ
Cihānda nesne görmez senden artuḳ
- 127 Eşer çoḳluḒına ḳalmaz mubaşşır
İder āşārdan fikri mu'aḥḥir
- 128 Eger-çi yolda-durur reh-nümāsın
Yaḳını olmayanlardan cüdāsın
- 129 Ne zāhirsin ki her yüzden nihānsın
Ne bāınsın ki bu yüzden 'ayānsın
- 130 Bu ḥayretde ḳalupdur 'aḳl u dānā
Ki hem pür hem tehī senden ḳamu cā
- 6 a**
- 131 Muḥaḳḳıḳlar senüñ 'ilmünde nādān
Muḳarribler müdām emründe ḥayrān
- 132 Ḳadīrā her ne ḳulsañ ḳudretüñ var
Belī her şeyde dürlü ḥikmetüñ var
- 133 Zuhūra geldi idündüñ çü maḳşüd
Bir emrüne 'ademden bunca mevcüd
- 134 Ḳuruldı bu hümāyün çetr-i a'lā
Yaşandı bu müzeyyen şahın-ı dünya
- 135 Refī' itdüñ toḳuz ḫāḳ-u mu'allāḳ
Muḫī⁶⁵ itdüñ yedi ferş-ü muḫabbāḳ
- 136 Buyurduñ bildiler sensin çü şāni⁶⁶

⁶⁵ Yazmada: mutī'.

Kimi[si] sâcid oldu kimi râki'

- 137 Biḥāra cūş virdüñ heybet için⁶⁷
Bülend itdüñ cibāli 'ibret için
- 138 Düzetdüñ dürlü şahrālar müzeyyen
Pür itdüñ sebzevāt u bāğ u gülşen
- 139 Aqıtduñ bī-ḥad enhār-ı muşaffā
Bitürdüñ cā-be-cā eşcār-ı zībā
- 140 Emākin⁶⁸ tutmağa yaratduñ elvān
Melā'ik gökde yirde cinn ü insān
- 141 Ve şahrā vü cibāli zīr ü bālā
Vuḥūş u [hem] tuyūra eyledüñ cā
- 142 Nebāt u dānelerden gūşe gūşe
Muḳadder eyledüñ ba'zına tūşe
- 143 Kimin biri birine zād⁶⁹ ḳulduñ
Kimin şayd u kimin şayyād ḳulduñ
- 144 Kimi gelür kimüni göçürürsin
Kimi ḳonar kimini uçurursın

⁶⁶ Yazmada "Buyurduñ bildiler çü sensin şāni'" şeklinde yazılmış, ilgili kelimelerin altına takdim tehir olduğuna dair işaret konulmuştur.

⁶⁷ Yazmada 137. ve 138. beyitler şu şekildedir:

Biḥāra cūş virdüñ heybet için
Bülend itdüñ sebzevāt u bāğ u gülşen

Düzetdüñ dürlü şahrālar müzeyyen
Pür itdüñ cibāli 'ibret için

⁶⁸ Yazmada: emākīn.

⁶⁹ Yazmada: zād.

145 Kōmazsın bir nefesde birini aç
Ġanīsın eylemezsın ġayra muhtāc

6 b

146 Cihānı ger-çi pūr kılduñ ‘acāyib’⁷⁰
‘Acāyibden dūrüdürsın’⁷¹ ġarāyib

147 Bitürürsın şecerden kullara kūt
Yaradursın ġara topraġda yāġūt

148 Aġarsın hār içinde verd-i aġmer
Virür hākī⁷² vü neyden sūkker-i ter

149 Kuzul ġanı ġuzardup huşk⁷³ idersin
Ġazālūñ nāfesinden mūşk idersin

150 Ġara[r]sın zehri geh⁷⁴ cüllāb-ı şāfī
Virürsın nīşden geh nūş-ı şāfī

151 Aġıdursın mükerrer şaġreden⁷⁵ āb
Lezīz gehī⁷⁶ ider destīnī⁷⁷ cüllāb⁷⁸

152 Virürsın řālibe hīn-i şerefde
Şadef deryāda vü lü’lü’ şadefde

⁷⁰ Yazmada “Cihānı pūr kılduñ ger-çi ‘acāyib” şeklinde yazılmış, ilgili kelimelerin altına takdim tehir olduğuna dair işaret konulmuştur.

⁷¹ Yazmada: dūrüdürsın.

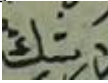
⁷² Yazmada: hākī.

⁷³ Yazmada: huşk.

⁷⁴ Yazmada: gehi.

⁷⁵ Yazmada: şaġreden.

⁷⁶ Yazmada: geh.

⁷⁷ Yazmada:

⁷⁸ Yazmada: cellāb.

- 153 Bu şîrîn⁷⁹ sırra niçe irsün idrāk
İdersin hāki hüsrev hüsrevi hāk
- 154 Güneşler gösterürsin zerrelerden
Deñizler aқıdursın kaçrelerden
- 155 Getürürsin giderürsin hemīdün
Gehī ay u yıl u gāhī dün ü gün
- 156 Dür-ile arza⁸⁰ geh zīver kılursın
Cihānı geh ıolu 'anber kılursın
- 157 Giceleri gehī deycūr idersin
Gehī meh-tāb ile pür-nūr idersin
- 158 İdersin gāh zāhir āfitābı
Kılursın gāh aña hāyil⁸¹ seḫābı
- 159 Geh irgürürsin emrūñle zemistān⁸²
Bezersin gāh yaz-ıla bāğ büstān
- 160 Çün āşār-ı bahāruñ ola peydā
İdersin dürlü kudretler hüveydā
- 7 a**
- 161 İrer güyā kıyāmet ol 'alāmet
İder münkirlerüñ ḫaşruñ melāmet
- 162 Ki ölmüşler dirilüp⁸³ gül-sitānda
Tağılmışlar derilüp bū-sitānda

⁷⁹ Yazmada: şîrîn.

⁸⁰ Yazmada: a'raza.

⁸¹ Yazmada: hāyil.

⁸² Yazmada: zımistān.

⁸³ Yazmada: derilüp.

- 163 Olur cūduñla atlas-pūş eşcār
Bulur luţfuñla zīb ü zīver ezhār
- 164 ‘Aţāñ-ıla urınur verd-i aḥmer
Zümüröd taht⁸⁴ üzre la’l’efser
- 165 Geyer gülşende iḥsānuñla nesrīn
Şahāne hil’at u zībā vü zerrīn
- 166 Dür-ile⁸⁵ ğonçenüñ ağızı pür olur
Benevşe kulağı tolu dür⁸⁶ olur
- 167 Olur sünbüllerüñ zülfi müselsel
Olur nergislerüñ çeşmi mukahḥal
- 168 Olur la’līn çemenler lālelerden
Şaçılur dürr ü cevher jālelerden
- 169 Bulur fazluñ irüp olmış-iken huşk⁸⁷
Şakāyık ḥokka-i yāķüt ile müşk
- 170 İdenler için emrüne temerrüd
Alur süsen ele tīg-u zümüröd
- 171 İderler ḥamdüne bülbüller āġāz
Kılurlar zikrūñ-ile kuşlar āvāz
- 172 Döner rüy-ı zemīn dāru’s-selāma
Şanur cennet girenler her maķāma
- 173 Niçe irsün senüñ iy Kādir-ü pāk
Bu dürlü kudretüne fehm ü idrāk

⁸⁴ Yazmada: taht.

⁸⁵ Yazmada: dürr-ile.

⁸⁶ Yazmada: dürr.

⁸⁷ Yazmada: huşk.

- 174 Bu taḳdîr itdügün elvân u bedâyi'⁸⁸
Ki vardur her biründe bir şanâyi'
- 175 Senüñ ḳudretlerüñüñ evvel âḫir
Degül biñ kez biñünden seyri zâhir
- 7 b**
- 176 Şanâyi'-i bî-'aded sensin Ḥudâvend⁸⁹
Ḥudâsin⁹⁰ bî-şerîk ü mişl ü mânend
- 177 Celâlün baḫırına yoḳdur nihâyet
Ne milkün berrine ser-ḫadd ü ğâyet
- 178 Yaradan dirgüren ü öldüren sen
Saña âsân her iş ef'âlün aḫsen
- 179 İlâhî salṭanat saña yaraşur
Bu bî-ḫad memleket saña yaraşur
- Der Medḫ-i Ḥudâ⁹¹ 'Azze ve Celle**
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- 180 İy Kerîm ü zü'l-kerem ve'y pâdişâh-ı zü'l-celâl
Kirdigâr-ı zü'l-beḳâ Perverdîgâr-ı lâ-yezâl
- 181 Ḥayy u Ḳayyüm-ı ebedsin lâ-yemût u lâ-yefût⁹²
Ḳamular fânî muḳaddes zâtına yoḳdur zevâl
- 182 Salṭanat saña yaraşur kim selâṭîn-i cihân
Bendelerdür emrüne tâbi⁹³ ḳamu bî-ḳîl ü ḳâl

⁸⁸ Mısranın vezni bozuk.

⁸⁹ Yazmada: Ḥudâvend; mısranın vezni bozuk.

⁹⁰ Yazmada: Ḥudâsin.

⁹¹ Yazmada: Ḥudâ.

⁹² Yazmada: lâ-yefüş.

⁹³ Yazmada: ṭâbi'.

- 183 Raḥmet-i luṭfuñla ḳahr-ı heybetüñle ṭoludur
Ger riyāz u ger fezā yā ger biḥār u ger cibāl
- 184 İnfışālūñ ittişāl oldı ma'ārif milkine
Ger-çi nādāna görünür ittişālūñ infışāl
- 185 Saña lāyık kim-durur ḳılan saña şenā yā İlāh⁹⁴
Didi *lā-aḥşā şenā'en* aḥmed ü nīkū-ḥişāl⁹⁵
- 186 İlticā luṭfuña ḳılır ḥavf u ḳahruñla müdām
Kim Güvāhī rū-siyeh çok çok ḳılır iken vebāl

El-Mev'ize

- Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün
- 187 Hudāyā⁹⁶ gösterürsin dürlü āşār
Nice irsün senüñ 'ilmüñe efkār
- 188 Anı kim sen bilürsin kimse bilmez
Anı kim sen ḳılursın kimse ḳılmaz
- 8 a**
- 189 Bir işe düş idersin her birini
Anuñla hoş idersin ḥāṭırını⁹⁷
- 190 Kimini mürsel eyledüñ muḳarreb
Kim aña uymayan ḳaldı muḡarreb
- 191 Velī ḳulduñ kimin⁹⁸ şāḥib-vilāyet
Muḳırr aña niçe şāḥib-vilāyet
- 192 Kimini pādişāh itdüñ mu'azzam
Kiyāsetle kimin düstür-i⁹⁹ a'zam

⁹⁴ Mısranın vezni bozuk.

⁹⁵ Yazmada: ḥişāl.

⁹⁶ Yazmada: Hudāyā.

⁹⁷ Yazmada: ḥāṭırını.

⁹⁸ Yazmada: kimini.

- 193 Kimini server i ser-'asker itdüh
Kimin ba'zı gürüha mih-ter itdüh
- 194 Kimini 'âlim ü rabbânî kılduñ
Kimini zâhid ü nürânî kılduñ
- 195 Kimin bay eyledüh mağrūr u âmir
Kimin kulduñ gedā me'mūr u şâkir
- 196 Müyesser eyledüh kimine devlet
Muqarrer eyledüh kimine miḥnet
- 197 Kimini ğâlib itdüh kimi mağlūb
Kimini ğâzib itdüh kimi mağzūb
- 198 Kimi zâlim-durur kimisi maḫlūm
Kimi ḥâkim-durur kimisi maḥkūm
- 199 Kiminüh pişesidür zühd ü taḫvā
Kimi iblīsen gūş ider iğvā
- 200 Kimi eyler şavâmi'den münâcât
Kiminüh meskeni künc-ü ḥarâbât¹⁰⁰
- 201 Kimisi 'âşık u bî-çâre vü zâr
Kimi ma'şuk ṭannâz u cefâ-kâr
- 202 Kimisi gūşe-i fürqatde nālân
Kimisi şuffe-i vuşlatda şādân
- 203 Kimisi cem'-i māl eyler döküp must
Kimi virmiş kanâ'at gencine püşt

8 b

⁹⁹ Yazmada: destūr-ı.

¹⁰⁰ Yazmada: ḥarâbât.

- 204 Kimi dünyā için dürlü emekde
Kimisi āhiret kaydın yimekte
- 205 Muḳayyed kimisi kesb-ü helāle
Kimi ṭālib ḥarāmīluḳda māla
- 206 Kimisi renc-ile taḫṣīl ider genc
Kimisi genc-ile ḥāşıl ḳılur renc
- 207 Kimi uğrı nihān diler merāmı
Yeler tağlarda kimisi ḥarāmī
- 208 Kimiñ-ile sürüp merta'da rā'ī
Ki gūş ḳılur kimi mezra'da¹⁰¹ rā'ī
- 209 Vaṭanda kimi āsūde hemīdūn
Kimi ğurbetde ser-gerdān maḫzūn
- 210 Kimi şehri kimisi rüstā'ī
Kimi şāfi-dil ü kimi mürā'ī
- 211 Kimisi şākī vü kimisi şākīr¹⁰²
Kimi¹⁰³ mü'min ü miskīn¹⁰⁴ kimi kāfir
- 212 Muḳayyed her biri işlü işine
Biri birisinüñ bilmez işi ne
- 213 'Aceb budur ki olan daḫı güm-rāh
Çağurur her fesād itmekde Allāh
- 214 Yüz urup senden ider bi't-tazarru'

¹⁰¹ Yazmada kelimenin yazılışı asıl imlasından farklıdır: مزراع

¹⁰² Yazmada: Kimisi şākīr ü kimisi şākīr.

¹⁰³ Yazmada: kimisi.

¹⁰⁴ Yazmada: miskin.

- Huṣûl-i kâminı dâyim tevaḳḳu'
- 215 İlâhî kime dudsunlar daḥı yüz
Dükeli ḳullaruñdur eyü yavuz
- 216 Degüller ise ger hizmetde yarar
Ḳapuna varısarlar kimleri var
- 217 Ki yok sultânları tapuñdan özge
Varacaḳları yok ḳapuñdan özge
- 218 Hemîşe bendeler kârı haṭâdur
Sezâ-yı pâdişeh 'afv u 'aṭâdur
- 9 a**
- 219 Bularuñ bed cünbüşlerine¹⁰⁵
Bular kimler-durur cünbüşleri ne
- 220 Niçe kim yañılup egri gideler
Ne deñlü başlarına iş ideler
- 221 İşi ḳâdir¹⁰⁶ gerekdür işlemege
Ne raġbet her 'abeş ḳurı emege
- 222 Zemîn-i ḳudretüñdür ḳullar iy Hâḳ
Dükeli bir avuç topraḳdur ancaḳ
- 223 Bir avuç topraġa itmekle iḥsân
Kemâl-i zât-ı pâküñe ne noḳşân
- 224 Mülevveş ola biñ bunlar gibi hâḳ
Ḳılur luṭfuñ deñizi ḳaṭreyi pâḳ
- 225 Raḥîmâ ger haṭâ bunlarda çoḳdur
Senüñ raḥmetlerüñüñ 'addi yoḳdur

¹⁰⁵ Mısrânın vezni bozuk.

¹⁰⁶ Yazmada: ḳâdur.

- 226 'Aceb degüldür oldukları küstâh¹⁰⁷
Ki luţfuñla onarlar şâh-ber-şâh
- 227 Niçe kim kemlük ideler bu kemler
Görürler dāyimā senden keremler
- 228 Yine şuçları ger biñdür ü ger yüz
Tutupdurlar amu der-gāhuña yüz
- 229 Çü bunda eylemedüñ hĩç maħrūm
Kim ol bākĩ mekānda dahĩ merħūm
- 230 Çi-ger almaludur amu mu'azzeb
Saña sen lāyĩkunı işle yā Rab
- 231 oma kim ideler dāyim cināyet
Müyesser eyle tevfiķ ü 'ināyet
- 232 Hābĩbüñ ħürmetiçün yā İlāhĩ
amulardan cüdā ıl her günāhĩ

şi'r-i Ĥaķĩkat

9 b

- Mef'ūlü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün
- 233 Yā Rab ger emrũñ olsa bulur mürdeler ħayāt
Ĥükmũñledür ki her dem irer mürdeye ħayāt
- 234 İy pād-řâh-ı bĩ-bedel ü bĩ-miřl ü bĩ-naźĩr¹⁰⁸
Kimdür ki ola vāıf-ı ħallāl-i müřkilāt
- 235 Ĥikmet senũñdür olduğına bu amu milk¹⁰⁹
Kimisi ehl-i deyr ü kimi řālib-i řalāt

¹⁰⁷ Yazmada: küstāh.

¹⁰⁸ Mısranın vezni bozuk.

¹⁰⁹ Mısranın vezni bozuk.

- 236 Mağşüd sensin öñde olan ol niyâzdan
Arada bir bahâne-durur Lât-ıla Menât
- 237 İy şāni'-i şānāyi'-i envā'-ı bī-ķıyās
V'iy mübdi'-i bedāyi'-i ebdā'-ı mümkināt
- 238 Ef'āl-i maḥfī yok saña ma'lūmdur kamu
Bu 'aql u nefse itdügi ḥayrāt ı seyyi'āt
- 239 Kandır zülāl-i raḥmetüñe kullaruñ kamu
Koma ki kahrūñ āteşinde yanalar 'uşāt¹¹⁰
- 240 Mağfūr kıl çü fevt ola benden Güvāhī¹¹¹
Anuñ ḥaķı¹¹² ki kıldıñ anı faḥr-ı¹¹³ kāyināt

El-Mev'ize

- Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün
- 241 İlāhī kullaruñ ger-çi çok 'āşī¹¹⁴
Ki her dem biñ biñ iderler ma'āşī
- 242 Velī yokdur benüm gibi güneḥ-kār
Siyeh-rüy u siyeh-baḥt u siyeh-kār
- 243 İşümdür dāyimā ef'āl-i mezmūm
Degül midür ne disem saña ma'lūm
- 244 Olan a'māl için kullaruña farz
Bilimezem ne kılām tapuña 'arz
- 245 Tekāsül-pişem itmekde 'ibādet
Ḥaḫādan¹¹⁵ kıluram ceḥd ü riyāzet¹¹⁶

¹¹⁰ Mısranın vezni bozuk.

¹¹¹ Mısranın vezni bozuk.

¹¹² Yazmada: ḥaķķı.

¹¹³ Yazmada: faḥr-ı.

¹¹⁴ Yazmada "İlāhī ger-çi kullaruñ çok 'āşī" şeklinde yazılmış, ilgili kelimelerin altına takdim tehir olduğuna dair işaret konulmuştur.

- 246 Yilerem her kırn fāsīd hevesde
Sezā-vār-u 'itābem her nefesde
- 10 a**
- 247 Riyālar 'arz iderem halka dāyim
Benem ya'nī šalāhiyyetde kāyim
- 248 Gören dir taşumı zī-'abd-i şāliḥ
Derūnı bilmez olduğumı ṭāliḥ
- 249 Benüm itdüklerüme göredür sır
Şağāyirdür ḥaṭī'āt u kebāyir
- 250 'Acebdür irmez itdükde şekāvet
Niçelere benüm ucumdan āfet
- 251 İlāhī ḥadden aşmışdur zünūbum
Ne kılaydum 'ayān olsa 'uyūbum
- 252 Oturdu halk-ı 'ālem bī-tevaḳḳuf
Kamu ḳatlıme ṭālib bī-tekellūf
- 253 Hezārān şükr¹¹⁷ kim mestūr idersin
Bu ğam-gīn gönülümü mesrūr idersin
- 254 Çi-ger yok ben yüzi karada inşāf
Senüñ pīşen-durur her gāh elṭaf
- 255 Bu yüzler ḳarasıdur baña lāyık
Kılursın sen olanı saña lāyık
- 256 İlāhī ger günāhumdur firāvān
Kamusın itmezin bi'l-ḳaşd ı şādān

¹¹⁵ Yazmada: ḥaṭādan.

¹¹⁶ Yazmada: riyāret.

¹¹⁷ Yazmada: şükür.

- 257 Bilürsin ekşerinde ıztırārum¹¹⁸
Ki degüldür elümde ihtiyārum
- 258 İdüben nefsi şer kibr-ile el bir
Havālemdür müdām iblīs-i şirrīr
- 259 Zebūn u 'ācizem bī-çāreyem gey
Ne kılam n'eyleyem āvāreyem gey
- 260 Niçe kim eylerem dürlü müdārā
Bulımazam ḥalāşa hıç çāra
- 261 Añuban dürlü dürlü her günāhum
Dağılır 'aqlum artar her gün āhum
- 10 b**
- 262 Bu fikrūñ kim varuram 'ālemine
Ki niçe geçmezem ka'r-ı zemīne
- 263 Mülevveş itdügümçün tā iç ü taş
'Acebdür nā-gehān olmaduğum taş
- 264 Kamular eger-çi yirmeyüp yir¹¹⁹
Kābül ide mi bilmezem beni yir
- 265 Baña mānendi 'āşī zillet içre
Bulunmaz yetmiş iki millet içre
- 266 Ḥalāyık kopıcağ maḥşerde bī-ḥad
'Aceb kağı gürüh içre olam 'ad
- 267 Mekr-i¹²⁰ bī-ḥad kılam kamulardan evvel¹²¹

¹¹⁸ Yazmada: ıztırār.

¹¹⁹ Mısranın vezni bozuk.

¹²⁰ Kelimenin ikinci hecesinde fazladan bir üstün işareti bulunmaktadır.

¹²¹ Mısranın vezni bozuk.

- Kılalar meskenimi derk-i esfel
 268 Bu olduklaruma göre muḳayyed
 Maḥallüm anda ḳalmaḳdur mü'ebbed
 269 Dirīgā başuma divşürmedüm hūş¹²²
 Ğam-ı encāmı eyledüm ferāmūş
 270 İnandum dehre itdükçe tabaşbuş¹²³
 Şoñın 'aḳl-ıla ḳılmadum tefahḥuş
 271 Sürürına anuñ maḡrūr oldum
 Huzūr-ı āḫiretde dūr oldum
 272 Geçürdüm cāna dolmış kibr ü kīni
 Fesādāt-ıla 'ömr-i nazenini
 273 Kim oldı-y-ısa ıslāḥuma vā'iz
 Eşer itmedi ḳalbüme mevā'iz
 274 Baña beñzer kim ola ez-dil ü dest
 Ki ḳalmış mıdur uş zār u tehī-dest
 275 Var-ısa kimde varluḳ az eger çok
 Benüm yoḳluḳdan artuḳ varluḡum yoḳ
 276 İlāhī bunca 'işyān-ıla bī-ḫad
 Teveccüh saña ḳıldum eyleme red
11 a
 277 Eger-çi bī-edeplük iderem çok
 Girü sensin penāhum kimsenem yoḳ
 278 Ḳuluñ kimi ola ḫanından özge
 Kime yalvara sulḫānından özge

¹²² Yazmada: hūş.

¹²³ Yazmada: taşabbuş.

- 279 Bilürsin sen kamu ef'âl u hâlüm
 Tapuñadur be-her-ḥâl ibtihâlüm
- 280 Bilürsin çün okundu¹²⁴ 'âlimü's-sır
 Huzûr ı t̄âkatimi nefis-i câbir
- 281 Başumdan aşdı girdâb-ı ma'âşî
 Elüm al luṭfuñ-ıla vir ḥalâşî
- 282 Olupdur üstüme şeyṭân musallaṭ
 Meded kılmaz iseñ ḳaldum muḥabbaṭ¹²⁵
- 283 'Ināyet eyle kim ol düşmen-i dīn
 İde ḳaṭ'u'l-metīni dürlü telḳīn
- 284 Nuḥūset virme baña benlüg-ile
 Sa'âdet kıl müyesser senlüg-ile
- 285 Ḳoma âyīnesinde ḳalbümüñ pās
 Ki tā memnū' ola vesvās-ı ḥannās¹²⁶
- 286 Gider taḳlīdümi taḥḳīḳe irgür
 Haṭâlu¹²⁷ cānumı tevfiḳe irgür
- 287 Ḳuluñam görme azḡunluḡa lâyıḳ
 Derūnum pür kıl envār-ı ḥaḳâyıḳ
- 288 Sözümi ḡayrı kıлма olmasun ḥū
 Müdām illā ki yā Allāhu yā Hū
- 289 Dem-i āḥirde imānı refiḳ it
 Dilüme zıkr-i Ḳur'ân'ı refiḳ it

¹²⁴ Yazmada: okundu yā.

¹²⁵ Yazmada: muḥabbaṭ

¹²⁶ Yazmada: ḥannās.

¹²⁷ Yazmada: ḥaṭâlu.

- 290 Dehānumdan getür ĩmān u tevbe
Müyesser eyle istiġfār u tevbe
- 291 Su'āl-i qābrde¹²⁸ dilüm şaşurma
Cevāba gelicek bilüm şaşırma
- 11 b**
- 292 İrecek vaq̄tde yarın melāmet
Laṭīf-i luṭfuñ ile kı̄l selāmet
- 293 Yüzümüñ qarasın mestūr eyle
Şikeste bendeñem maġfūr eyle
- 294 Eger-çi pür-günāham kı̄lma merdūd
Ḥabībūñ zümresīle eyle ma'dūd
- 295 Olasın 'adl için yā Rab çü qāzī
Qamu ḥaşmumı¹²⁹ kı̄l fazluñla rāzī
- 296 Ve-ger-nī sen mu'īn olmazsan ol dem
Hezār ise zebānum ola ebkem
- 297 Ḥuzūrında çi-ger eksiklögüm çok
Şükür kim senden artu[k] bir bilür yoq̄
- 298 İdüp taldurma yanmış baġrumı baş
Daḫılara bu eksiklöglerüm fāş
- 299 Baña bildür hemīn cümle sırumı¹³⁰
Şunulup oq̄duq̄da defterimi
- 300 Ḥacālet pes degül mi ḥan qatında
'Uq̄bet bendeye sulṭān qatında

¹²⁸ Yazmada: qābirde.

¹²⁹ Yazmada: ḥaşmumı.

¹³⁰ Yazmada: sırumı.

- 301 İrişdüginde mîzân üzre nevbet
Günâhum kaffesine virme şıklet
- 302 Geçer iken şırâtı emrûñ ile
İrag it ihtiyâtı emrûñ ile
- 303 İrişdür nâra olmadın işâret
Hiţâb-ı¹³¹ irci'î ile beşâret
- 304 Tapuñdan derdlü cânum anı ister
Maķâm a'lâ'-i 'illiyînde göster
- 305 Kıl anda kıllaruñ olduķda şaf şaf
Tecellâ-yı cemâlûñe müşerref
- 306 İlâhî mücrimem eksüklüğüm çok
Saña lâyıķ elümde bir 'amel yok
- 12 a**
- 307 Hezârândur günâhum ger-çi der-sır
Şükür aña ki bilürem seni bir
- 308 Ne deñlü yolum uğradısa ğarra
Ümîzüm dutmışam fazluñla birre¹³²
- 309 Ne diyem öldür ü dirgür kuluñam
Muţî'em ağlad u güldür kuluñam
- 310 Elinde ger yakın eyle gerek dūr
Ne sözi var olanuñ 'abd-i me'mūr

Şi'r-i İlâhî Be-Güvâhî Raķmetu'llâhî 'Aleyh Raķmeten Vâsi'aten

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- 311 Yâ İlâhî eylemişem çok haţâ¹³³ senden meded

¹³¹ Yazmada: haţâb-ı.

¹³² Yazmada: bire.

¹³³ Yazmada: haţâ.

- Yā Ğanī apuña geldüm ben saña senden meded
- 312 Rū-siyāh u şerm-sāram hōd saña ma'lūm-durur
Der-geh-i a'lāña ıldum ilticā senden meded
- 313 Zāhir eger tāt at itdüm bātınım dolar fesād
Dāyimā pīşem-durur zer u riyā senden meded
- 314 Geçdi 'ōmr-i nāzenīnüm sehv-ile bī-i'tibār
aldum olmazsa zelīl ü mübtelā senden meded
- 315 Senden ayırdı felek benlük dilerem senlüge
Bende benlük oma şıgundum saña senden meded
- 316 ādiye'l-hācātsın çün-kim münācāt ehline¹³⁴
İy 'uşāta dest-gīr ü reh-nümā senden meded
- 317 Nefsi maqlüb-ı haā¹³⁵-pīşe Güvāhī uluñam
Pādişāhum umaram 'afv u 'aā senden meded

Münācāt¹³⁶ Der Taleb-i Maqlıret

- Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün
- 318 Hūdāyā¹³⁷ şıd-ıla utan saña yüz
Görür elāfuñı biñ biñ ü yüz yüz
- 319 atıñda hīç kes memdūh u mezmūm
Dağı dutmış degül maqlbün u maqlrūm
- 12 b**
- 320 Çü nefsüm bende şaldı beni bende
Dilemezem ki olam aña bende
- 321 uluñam götürüp rüy-ı siyāhum

¹³⁴ Yazmada: ehliñe.

¹³⁵ Yazmada: haā.

¹³⁶ Yazmada: münācāt-ı.

¹³⁷ Yazmada: Hūdāyā.

- Kapuña geldüm üşte pâdişāhum
 322 Zebūn u 'ācizem merdūd kıılma
 Dem-i āhırde nā-maḥmūd kıılma
 323 İlahī zāt-ı pākūñ 'izzetîçün
 Ulu biñ bir şifātuñ 'izzetîçün
 324 Celāl-i lā-yezālūñ ḥürmetîçün
 Kemāl-i bī-zevālūñ ḥürmetîçün
 325 Her arada celī kudretlerüñçün
 'Akııl irmez ḥafī ḥikmetlerüñçün
 326 Niyāz u nāzı ḥaḳkı enbiyānuñ
 Derūnı rāzı ḥaḳkı evliyānuñ

Ḥazret-i Ādem 'Aleyhi's-selām

- Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün
 327 Anuñ ḥaḳkı ki ḳamulardan evvel
 Ḥilāfet mesnedinde kııldıñ ekmel
 328 Buyurduñ gelüben fi'l-ḥāl vecde
 Melā'ik itdiler pes [ḳamu] secde

Ḥazret-i Nūḥ 'Aleyhi's-selām

- Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün
 329 Anuñ ḥaḳkı ki tūfān-ıla yek-ser
 Helāk eyledüñ a'dāsın ser-ā-ser

Ḥazret-i İdrīs 'Aleyhi's-selām

- Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün
 330 Anuñ ḥaḳkı ki virüp dürlü kāmın
 Ḳamudan öñ behişt itdüñ makamın

Ḥazret-i İbrāhīm 'Aleyhi's-selām

Turkish Studies

- 13 a Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün
 331 Anuñ haqqı ki emrũn-ile âteş
 Gül-istân oldu aña hũb [u] dil-keş

Ḥazret-i Mũşâ 'Aleyhi's-selâm

- Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün
 332 Anuñ haqqı ki haşmın¹³⁸ aḥkar itdũñ
 Yed-i beyzâ 'aşâsın ejder itdũñ

Ḥazret-i 'İsâ 'Aleyhi's-selâm

- Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün
 333 Anuñ haqqı ki buyurduñ mu'ayyen
 Aña çarḥ-ı¹³⁹ çihârũm üzre mesken

Ḥazret-i Seyyidũ'l-mürselĩn 'Aleyhi's-selâm

- Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün
 334 Anuñ haqqı ki sultân-ı güzĩndür
 Şefĩ'ũ'l-ḥalḫ / faḥrũ'l-mürselĩndür
 335 Ḥabĩbũndür ki anı ekmel itdũñ
 Cemĩ'-i enbiyâdan efđal itdũñ
 336 Bu gün bunda anuñçun müctebâdur
 Ki yarın şâhib-i tâc u livâdur
 337 Aña gönderdũgũn Ḳur'ân ḥaḫĩçun¹⁴⁰
 Aña bildürdũgũn ĩmân ḥaḫĩçun
 338 Anuñ ol nũr-ı Burâḳ'ı ḥaḫĩçun¹⁴¹

¹³⁸ Yazmada: haşmın.

¹³⁹ Yazmada: çarḥ-ı.

¹⁴⁰ Yazmada “ḥaḫĩçun” olduğu hâlde vezin gereği 337, 338, 339, 340, 356, 358, 359, 361, 362, 375. beyitlerdeki bu ifade “ḥaḫĩçun” şeklinde alındı.

¹⁴¹ Yazmada,

Anuñ ol nũr-ı Burâḳ'ı ḥaḫĩçun
 Livâ'ũ'l-ḥamd u hem tâcĩ ḥaḫĩçun

Anuñ esrâr-ı mi'râcı hâkîçun

- 339 Livâ'ü'l-hamd u hem tâcı hâkîçun
Tapuña rûh-ı müştâkı hâkîçun

- 340 Anuñ evlâdı etbâ'ı¹⁴² hâkîçun
Anuñ ezvâcı eşyâ'ı¹⁴³ hâkîçun

Hâzret-i Ebû Bekrî's-şiddîk Rağıya'llâhu 'Anh

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

- 341 Anuñ hâkķı ki şıdķ-ı bî-riyâdur
Güzî'n-i çarıyâr-ı Muştafâ'dur

13 b

Hâzret-i 'Ömerü'l-Fârûk Rağıya'llâhu 'Anh

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

- 342 Anuñ hâkķı ki kâr itmezdi iblîs
Kaçardı sāyesinden lâ-büd iblîs

Hâzret-i 'Oğmân Bin 'Affân Rağıya'llâhu 'Anh

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

- 343 Anuñ hâkķı ki Zî'n-nürey'n idi ol
Hayâ' ü ma'rifetle zeyn idi ol

Hâzret-i 'Alî Rağıya'llâhu 'Anh Kerrema'llâhu Vechehü

Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün

- 344 Anuñ hâkķı ki yâd olduķda ol şâh
Diyen işiden oķur kerrema'llâh

Anuñ esrâr-ı mi'râcı hâkîçun

Tapuña rûh-ı müştâkı hâkîçun

şeklinde geçen 338. beyitin ikinci mısrası ile 339. beyitin ilk mısrasının -anlam ve yazmadaki işaret dolayısıyla- yeri değiştirilmiştir.

¹⁴² Yazmada: eytâ'ı.

¹⁴³ Yazmada: eşyâ'ı.

- 345 Anuñ cūdı sehāsi haqqı için
Anuñ biñ biñ gāzāsı haqqı için

Hāzret-i İmām Hāsan Rağıya'llāhu 'Anh

- Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün
346 Anuñ haqqı ki anuñ haşmı¹⁴⁴ kätıl
İçürdi bī-amān zehr-i helāhil

Hāzret-i Hüseyn-i Şehīd-i Deşt-i Kerbelā

- Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün
347 Anuñ haqqı ki deşt-i Kerbelā'da
Şehīd olup qalup bend-i belāda
348 O yolda cān viren 'uşşāk haqqı
Göñüllerindeki eşvāk haqqı
349 Kāmu tekml-i nefis idenler için
Tārīk-ı rāstda gidenler için
350 Haqqıkat silkine sālikler için
Ma'ārif milkine mālīkler için
351 Huşūşā¹⁴⁵ ol velīler nāmudārı
Haq-ı¹⁴⁶ Rūm'uñ ki oldur iftiḥārı¹⁴⁷
14 a
352 Egilüp bulduġıçun cāy-ı a'lā
Hudāvendgār¹⁴⁸ dinmekle o Mevlā
353 Anuñ raqs u semā' u şevkı haqqı

¹⁴⁴ Yazmada: haşmı.

¹⁴⁵ Yazmada: huşūşā.

¹⁴⁶ Yazmada: "haqq-ı.

¹⁴⁷ Yazmada: iftiḥārı.

¹⁴⁸ Yazmada: Hudāvendāgār.

- 'İbâdetde şafâ' ü zevkî hâkkı
- 354 Rumûz-ı Meşnevî'si hâkkı için
'Ulûm-ı ma'nevîsi hâkkı için
- 355 Târîkat ehlinüñ esrârı hâkkı
Şerî'at kavminüñ ikrârı hâkkı
- 356 Feleklerde muqarrebler¹⁴⁹ hâkîçun
Zemîn üzre mü'eddebler hâkîçun
- 357 Mu'allâ vü münevver 'arşuñ için
Mücellâ vü müzeyyen ferşuñ için
- 358 Müşerref beyt-i ma'mûr[uñ] hâkîçun
Muşaffâ baħr-ı mescûruñ hâkîçun
- 359 Toħuz âbâ vü cân emrüñle mevlüd
Hâkîçun kim bilürler seni ma'bûd
- 360 Yedi tamudaki heybetler için
Sekiz cennetdeki ni'metler için
- 361 On iki burc heft aħter hâkîçun
Yedi baħr u yedi kişver hâkîçun
- 362 Muṭahhar Ka'be-i a'zam hâkîçun
Şafâ vü Merve vü Zemzem hâkîçun
- 363 Şalâṭ u şavm u qadr u 'ıyd hâkkı
Şeb u rûz u meh ü ħurşîd hâkkı
- 364 Ulı tağlar yazılar hâkkı için
Kamu başlarda yazılar hâkîçun

¹⁴⁹ Yazmada: muqarribler.

- 365 Göñül 'ıŝkuña bağlayanlar için
Haḫādan ihtirāz¹⁵⁰ idenler için
- 366 Niyāz-ı 'āŝıķān için seher-gāh
Şafā-yı ŝādıķān için seher-gāh
- 14 b**
- 367 Şerī'at ehl[i] pīr-i ma'nevīler
Haķı¹⁵¹ kim bī-riyādur ol ķavīler
- 368 Belāda mübtelālar haķķı için
Esīr-i bī-ḫaḫālar¹⁵² haķķı için
- 369 Ğarīb olanlaruñ bağrı baŝıçun
Yetīm olanlaruñ gözi yaŝıçun
- 370 Diyārına Ğarībūñ ḫasretıçun
Boyn egen yetīmūñ miḫnetıçun
- 371 Ķarañu Ğuŝelerde ķaluban¹⁵³ zār
Olanlar haķķıçun Ğurbetde bīmār
- 372 Ayaķlarda belürsüz¹⁵⁴ sinler için
Añılmaz kimsesiz miskīnler¹⁵⁵ için
- 373 Reh-i ḫacca giden yayaklar için
Baş açıķlar yalın ayaķlar için
- 374 Ğazāda dürüşenler cānı için
Şehādetle düşenler ķanı için

¹⁵⁰ Yazmada: ihtirāz.

¹⁵¹ Yazmada: haķķı.

¹⁵² Yazmada: bī-ḫaḫālar.

¹⁵³ Yazmada: ķaluban.

¹⁵⁴ Yazmada: belürsin.

¹⁵⁵ Yazmada: miskinler.

- 375 Figân-u 'âşık u şâdık hâkîçun
Aña her mâ'il ü müşfik hâkîçun
- 376 Cemâl-i hûblar¹⁵⁶ hâkîkı kim anı
Nedür şâhib-nazar bilür nihânı
- 377 Anuñla kalbe düşen hâlet için
Anuñla rûha iren râhat için
- 378 İlahî görniciler¹⁵⁷ kudretüni
Añan Hâkîk'ı derünî hikmetüni
- 379 İlahî bî-gümân hâk hâklugîçun
Her işde fâ'il-i muṭlaqlugîçun
- 380 İlahî seni bir bilenler için
Sücüd u hamdüni kılanlar için
- 381 Zünübını¹⁵⁸ cemî'-i ümmetinüñ
Bağışla faḫr-ı¹⁵⁹ 'âlem hazretinüñ
- 15 a**
- 382 Güvâhî rû-siyâhuñ şöyle kim ol
Bu ḫuluñ kem-teridür kemlûgi ol
- 383 Çi-ger getürmişüz yüz şuyına od
Ġanîsin bir bölük yoḫsullaruz ḫod

Şi'r-i Hâkîkat

- Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- 384 Saña şıgındum ḫudâyâ¹⁶⁰ *neccinā mimmā neḫā*¹⁶¹

¹⁵⁶ Yazmada: hûblar.

¹⁵⁷ Yazmada: görniciler ol.

¹⁵⁸ Yazmada: zünübunı.

¹⁵⁹ Yazmada: faḫr-ı.

¹⁶⁰ Yazmada: ḫudâyâ.

- Eylemişüz çok haṭāyā¹⁶² *neccinā mimmā neḥāf*
- 385 Senden umarlar meded her gāh feryādires¹⁶³
Çağrışuban cümle eşyā *neccinā mimmā neḥāf*
- 386 Der-geh-i a'lāña kılduḡ ilticā senden meded
Ḳullaruña pādişāhā *neccinā mimmā neḥāf*
- 387 Hıl'atümüz kıl dem-i āhirde īmān kisvetin
İdüben zikrūñle gūyā *neccinā mimmā neḥāf*
- 388 Fazluñ iledür recāmuz heybetūñle iricek
Āteş-i dūzah ṭalazī *neccinā mimmā neḥāf*
- 389 Yüzümüz ḳarasına ḳalma ḥuzūrında bu gün
İrdüginde rüz-ı ferdā *neccinā mimmā neḥāf*
- 390 Yüz saña dutup budur zıkr-i Güvāhī yā İlāh
Ḳādirā Perverdigārā *neccinā mimmā neḥāf*

El-Mev'ize

- Mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün
- 391 Açun iy dostlar gözlerüñüzi
Yitürmeñ ğaflete özlerüñüzi
- 392 Ḳubūra topraġuñuz çekmez iken
Ḳayuruñ geregi gerekmez iken
- 393 Yaraġ-ıla oluñ kim yig[i]rekdür
Bilün her gün yaraḳ bir gün gerekdür
- 394 Ḳamu nefse irişür 'āḳıbet mevt

¹⁶¹ Şi'r-i Haḳikat'te geçen "neḥāf" kelimesi yazmada hı harfi ile yazılmıştır.

¹⁶² Yazmada: haṭāyā.

¹⁶³ Mısranın vezni bozuk.

- Gerek kişi yarağda olmadın fevt
15 b
 395 Dürüşüp yığlınuñ her ma'şiyetde
 Çü vardur gâfil olmañ âhîretde
- 396 Benüm gibi hemîşe zillet-ile
 Geçürmeñ 'ömrüñüzi gâflet-ile
- 397 Ne sūd itdüm ben olmağ-ıla gâfil
 Hağālar¹⁶⁴ eyledüm cānumda haşıl¹⁶⁵
- 398 'Amel yok kalmışam yüz karasıla
 Oñulmaz derdlü yürek yarasıla
- 399 Ümîzüm luğfinadur Hağğ'uñ ancağ
 Ve-ger-nî bir siyeh-rüyam muhağğak
- 400 Niçe bir hürd¹⁶⁶ u hūya māyil olmağ
 Gönül gözine gâflet hāyil¹⁶⁷ olmağ
- 401 Öleceksiz ölecek uyanuñ hāy
 Bu gâfletler size didürmedin vay
- 402 Utanuñ utanacağsız muhağğak
 Şu dem kim ola kâzî hağret-i Hağ
- 403 Kağı emri Hudā-yı¹⁶⁸ bî-zevālūñ
 Kağı şer'i habîb-i Zü'l-celālūñ
- 404 Bu nā-ğak işlerūñ pāyānı yok mı
 Fesādāt itmenūñ oranı yok mı

¹⁶⁴ Yazmada: hağālar.

¹⁶⁵ Yazmada: haşıl.

¹⁶⁶ Yazmada: hürd.

¹⁶⁷ Yazmada: hāyil.

¹⁶⁸ Yazmada: Hudā-yı.

- 405 Ne için eylemezsiz¹⁶⁹ kalbünüz şâf
Degül midür yarusı dīnūñ inşâf
- 406 Bilürsüz 'âkıbet bu yir sizi yir
Ölecek cāna gerek yatacağ yir
- 407 Direr 'aklı olan başına uşşı
Ki yokdur soñ peşimānluğda aşşı
- 408 Degül dārū'l-beķā dünyā-yı fānī
Muħalled¹⁷⁰ kim ħalupdur bunda fānī
- 409 Bilişlük virene bī-gānedür bu
Ķonan göçer müsāfir-ħānedür bu
- 16 a**
- 410 Gelenler bunda şādān u feraħ-nāk
Giderler 'âkıbet maħzūn u ħam-nāk
- 411 Gör imdi biñ yaşayana bu dünyā
İki ħapulı_ev içi tolı ħavġā
- 412 Girüp bir ħapudan ħıħdı birinden
Birisi girdi vü ħıħdı birinden
- 413 Niçeler bunda ħalam şandı bākī
Muvāfiħ¹⁷¹ düşmedi dehr ittifaķī
- 414 Niçeler milki şanurken cihānı
Cihān fikrinde nā-gāh virdi cānı
- 415 Niçeler çok diyārı_itmişken ābād
Tozardı az zemānda ħākini bād

¹⁶⁹ Yazmada: eylemezsiz.

¹⁷⁰ Yazmada: muħalled.

¹⁷¹ Yazmada: mevāfiħ

- 416 Niçeler lâf iderken salţanata
Yüz urdı yire āhir meskenete
- 417 Niçeler ŧayanurken niçesine
Şataşdı dest-i mevt iskencesine
- 418 İderler niçeler yarına tedbîr
Bu gün re'yini bozar emr-i taqđîr
- 419 Cihānda ger-çi kim şāhib-ţaleb çok
Beķā-yı 'ömre lîkin bir sebep yok
- 420 Eger bulsa meded hükmi issi sulţān
Ebed kalaydı 'ālemde Süleymān
- 421 Eger olunsa dermān hikmetine
Sefer kılmazdı Loķmān ḥasret-ile
- 422 Eger kalınsa ḥüsn-ile muḥalled
Kalaydı Yūsuf-ı Ken'ān mü'ebbed
- 423 Eger ḥod ᧙ursa mu᧙avvel 'ömr-i Nū᧙¹⁷²
Cihāndan gitmeyeydi Ḥāzret-i Nū᧙
- 424 Eger bunda beķā bulsa dil-āver
Beķā iklîmine göçmezdi Ḥaydar
- 16 b**
- 425 Kalanın koyalum iy ehl-i ḥayret¹⁷³
Degül mi faḥr-ı¹⁷⁴ 'ālem mevti 'ibret
- 426 Ḥabîbu'llāh'a kalmadı çü dünyā

¹⁷² Mısranın vezni bozuk.

¹⁷³ Yazmada: ḥayret.

¹⁷⁴ Yazmada: faḥr-ı.

- Ne hâcet yâda gelmek ğayr-ı eşyâ
- 427 Dükeden dânesin qalmış degüldür
Gidenler ol yola gelmiş degüldür
- 428 Gider lâ-büd gelen kamu bu dâra
Yazulmışda yoyulmış yoğ ne çâre
- 429 Kişi otursa heft ıqlıme şâh ol
Olısar ‘âkıbet hâk-i siyâh ol
- 430 Diyenler bir zemân şâh-ı cihânam
Çağırur şimdi hâk içre yalanam
- 431 Olanlar ‘âleme bir vağt sultân
Qalupdur şimdi ayaklarda bî-cân
- 432 Başılan kara toprağ her qademde
Emîr-idi serîr-i muğteremde
- 433 Toza tozlar yil öñince havâda
Ki hikmet-dân-ıdı şaff-ı şafâda
- 434 Olan vîrâneye bayęuřa mesken
Serây-ı Sâm idi yâ qaşr-ı Behmen
- 435 Beyâbânlar da gelmez idi dile
Ne şâhlar şehri idi kim ne bile
- 436 Kimüñ aldı elini çarę-ı¹⁷⁵ ğaddâr
Ki âhir şalmadı ayaklara zâr
- 437 Kimüñ güldi bu gün yüzine yüz¹⁷⁶
Ki yarın bî-sebeb döndermedi yüz

¹⁷⁵ Yazmada: çarę-ı.

¹⁷⁶ Mısranın vezni bozuk.

- 438 Kimüñ urdı başına efser i tâc
Ki tâ ki itmedi maḡhūr u muḡtâc
- 439 Kimüñ çıḡardı i'zâz-ıla taḡta¹⁷⁷
Ki taḡtın¹⁷⁸ yıḡuban ḡalmadı taḡte¹⁷⁹
- 17 a
- 440 Kime virdi Firūdün-ı felek-taḡt¹⁸⁰
Ki itmedi¹⁸¹ zemîn içre siyeh-baḡt¹⁸²
- 441 Kimi ḡıldı ḡamer-ḡehre meh-efser
Ki alup efserin ḡomadı bî-ser
- 442 Kimi eyledi Cimḡîd-i cihân-dâr
Ki âḡir olmadı aña cihân dâr
- 443 Kimi eyledi ḡaḡan-ı cihân-gîr
Ki dest urmadı aña mevt-i cân-gîr
- 444 Kimi eyledi Keykâvus-u pîrüz
Ki ḡomadı ḡarañu sinde bî-rüz
- 445 Gerek Kisrî gerek Faḡfūr ı ḡayḡer
Gerek Dârâb u Dârâ vü Sikender
- 446 Dükeli ḡekdiler ḡahr-ı sipihri¹⁸³
Birine olmadı bir zerre mihri
- 447 Dürişüp bulmadılar devlet-ile
Ecel def'ine ḡâre ḡevket-ile

¹⁷⁷ Yazmada: taḡta.

¹⁷⁸ Yazmada: taḡtın.

¹⁷⁹ Yazmada: taḡte.

¹⁸⁰ Yazmada: taḡt.

¹⁸¹ Yazmada: atımadı.

¹⁸² Yazmada: baḡt.

¹⁸³ Yazmada: sipehri.

- 448 Gelenler geçdi vü konan göçdi¹⁸⁴
Çi-ger 'anķālar-ıdı bir bir uçdı
- 449 Dutımaz bir kişi dāyim cihānı
K'olur her pādişāhuñ bir zemānı
- 450 Eger her bir kiřinüñ devri vardur
Degül bākī o devrüñ ğavri vardur
- 451 Çü āhır düşiser ayaĝa her baş
Gerekmez ğaflet ādemde ĝarındař¹⁸⁵
- 452 Zemān irte inanmañ siz zemāna
Olavuz gelmemiş gibi cihāna
- 453 Dem ola bozuluban peykerümüz
Bizüm daĝı dürile defterümüz
- 454 Dem ola fikr iderken az u ger çok
Gide ol yola kim gelmeklügi yok
- 17 b
- 455 Cihānda kimse bākī ĝalmamıřdur
Gelenler bunda tut kim gelmemişdür
- 456 Bu eřyā ĝaķķına buyurdı Hālik¹⁸⁶
Odur bākī kim oldur milke mālİK

Şi'r-i Hāķīkat

- Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
- 457 Görmişüz anca ĝalā'¹⁸⁷ u şehr-ü zībālar ĝarāb
Olmiş içinde 'imāretler kelīsālar ĝarāb

¹⁸⁴ Mısranın vezni bozuk.

¹⁸⁵ Yazmada: karandaş.

¹⁸⁶ Yazmada: hālik.

¹⁸⁷ Yazmada: ĝalā'.

- 458 Mü'min ü kâfir midür şâhiblerinden yok nişân
Görinür ancak hemîn tāk-u mu'allâlar hārâb
- 459 Hâk olup yatur niçe Sâm u Sikenderler zelîl
Tağılıp olmuş hezârân milk-ü dārâlar hārâb
- 460 İy münakkaş-hâneler mağrûra aldanma şakın
Naqşı çokdur dehrûñ ammâ cümle me'vâlar hārâb
- 461 Kimseler bilmez ki niçe şehlerüñ âşârıdur
Var beyâbnarlarda çok kaşr-u dil-ârâlar hārâb
- 462 Bî-bekā dünyâyı nādânlar-durur ma'mûr iden
Milk-i dünyâyı bilür 'aql issi dānâlar hārâb
- 463 Virme gönül milk-i fâniye Güvâhî 'âkıbet
Çün olur büm-u vegâya cây-ı a'lâlar hārâb
- El-Mev'ize**
- Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün
- 464 Gelüñ götürelüm¹⁸⁸ iy 'âşıkân el
Kılalum ibtidâ derd-ile evvel
- 465 Ki ol hallâk-ı maḥlûkât-ı elvân
Düşenler destegîri yüce sulṭân
- 466 Dükelinüñ bilen gönlinde rāzın
Kamunuñ işiden dürlü âvâzın¹⁸⁹
- 467 Kılan dermânunı her derdümendüñ
Viren maḥşûdunı her müstemendüñ
- 18 a**
- 468 Kerîm ü dâfi'ü'l-'âhât / Allâh
Ġaniyy [ü] kâḍiyü'l-hâcât / Allâh

¹⁸⁸ Yazmada: getürelüm.

¹⁸⁹ Yazmada: rāzın.

- 469 Dükeli kullarınun evvel āhir
Semā' ü arzda pinhān u zāhir
- 470 Rızāsından cüzā kılmamağ-ıçun
Zelīl ü mübtelā kılmamağ-ıçun
- 471 Müdām itmek için ol hayy u dānā
Kamusın şükr ü zıkr-ile gūyā¹⁹⁰
- 472 Dağı ol zübde-i cümle halāyık
Zünüb emrāzına ūstād-u hāzık¹⁹¹
- 473 Risālet tahtına¹⁹² şah-ı mükerrem
Nübüvvet milkine su[l]tān-ı a'zam
- 474 Habību'llāh ı fahr-ı enbiyānuñ
Şefī' ü evliyā vü aşfiyānuñ
- 475 Sa'ādetlü muṭahhar rūḥı¹⁹³ için
Mu'allā vü münevver rūḥı¹⁹⁴ için
- 476 Mükerrem cānlar için kim muḥakkağ
Olup dur[ur] ġarīğ-ı raḥmet-i Hağ
- 477 Dağı ervāḥı için çarıyāruñ
Hilāfet mesnedinden ol kibāruñ
- 478 Cemī'-i enbiyā ervāḥı için
Cemī'-i evliyā ervāḥı için
- 479 Cemī'-i mürşid-ü kāmiller için
Hağikī 'ilm-ile 'āmiller için

¹⁹⁰ Mısranın vezni bozuk.

¹⁹¹ Yazmada: hāzık.

¹⁹² Yazmada: tahtına.

¹⁹³ Yazmada: rūḥı.

¹⁹⁴ Yazmada: rūḥı.

- 480 Huşûşâ¹⁹⁵ ol velîler pâdişâhı
Velâyet¹⁹⁶ tahtınıñ¹⁹⁷ şâhib-külâhı
- 481 Maķâlâtında derc olan 'ulûmı
Ki oldur Hâzret-i Monlâ-yı¹⁹⁸ Rûmî
- 482 Revân-ı¹⁹⁹ pâki için ol hümâmuñ
Civâr-ı Hâķ' da ol 'âlî-maķâmuñ
- 18 b**
- 483 Daķı 'adl üzre hâyim cânumuzuñ
Selâmetlügi için sulţânumuzuñ
- 484 Bulup dehrinde İslâm ehli kuvvet
Ebed olmağ-ıçun küffâra miñnet
- 485 Ve ol kamu düşenler destegîri
Yaradan her şağîri vü kebîri
- 486 Hâbîb-i hâzret-i fâhr-ı cihânuñ
Ne kim var ümmetleridür²⁰⁰ anuñ²⁰¹
- 487 Geçenler için rahmet itmek için²⁰²
Mekânlarını cennet kılmağ-ıçun
- 488 Virüp bâķîlerine 'ömr-i vâfir
Hem îmân-ıla göndermekçün âķir
- 489 Kâmuların idüp hayrıyâdın²⁰³

¹⁹⁵ Yazmada: huşûşâ.

¹⁹⁶ Kelimenin ilk hecesi hem üstünle hem de esre ile harekelenmiştir.

¹⁹⁷ Yazmada: tahtınıñ.

¹⁹⁸ Yazmada: Manlâ'.

¹⁹⁹ Yazmada: revân-ı.

²⁰⁰ Yazmada "ümmet" kelimesinin imlası asli şeklinden farklıdır: اومت

²⁰¹ Mısranın vezni bozuk.

²⁰² Mısranın vezni bozuk.

²⁰³ Mısranın vezni bozuk.

- Müyesser kıлмаğ-ıçun her murādın
- 490 Şifā virmekluğ-ıçun hastelere²⁰⁴
Enīn ü za'f-ıla āhestelere
- 491 Hālāş itmekçün olanları pende
Dahı düşenleri kahr-ıla bende
- 492 Kāmu medyūnı şādān itmek içün
Edā'-ü deyni āsān itmek içün
- 493 Ğarīb olanları yakın u irāq
Vaṭanlarına irgürmek içün şağ
- 494 Kavuşdurmağ-ıçun bī-derd ü miḥnet
Olanları biri birine ḥasret
- 495 Çü anlardan ki ola ḥayrıpīşe
Irāq dutmağ-ıçun mevti hemīşe
- 496 Gedā kalmamak içün pīrlükde
Zebūn itmemek içün mīrlükde
- 497 Biz eksiklü 'ibādında o ma'būd
Müdām olmağ-ıçun rāzī vü ḥoşnūd²⁰⁵
- 19 a**
- 498 Kāmumuz şaklamağçun her belādan
Koru bühtān u görünmez kazağan
- 499 Emīn olmağ içün şeytān şerinden²⁰⁶
O dīn düşmeninüñ elvān şerinden²⁰⁷
- 500 Cesedden dūr idicek cānumuzı

²⁰⁴ Yazmada: hastelere.

²⁰⁵ Yazmada: ḥoşnūd.

²⁰⁶ Yazmada: şerrinden.

²⁰⁷ Yazmada: şerrinden.

- Refîk itmek için İmānumuzı
- 501 Kāmu dīn diregi 'ālimler için
Diyār-ı şer'e ol hākimler için
- 502 Yine zinde kılıcağ kudretile
Koparmağçun habîbi ümmetile²⁰⁸
- 503 Dürişenler için tã'atde her gāh
Çağiranlar için derd-ile Allāh
- 504 Kānā'atle geçen dervîşler için
Gedā vü bî-kes ü bî-h'îşler için
- 505 Güvāhî mürde-cism ü haste²⁰⁹ cānuñ
Du'āya rūh-ı muhtācına anuñ
- 506 Ol ulular için kim çok zemānlar
Olup dururlar üstādumuz²¹⁰ anlar
- 507 Dağı ābā' ü māzerlerümüzçün
Hem evlād u bürāzerlerümüzçün
- 508 Kāmu geçmişlerümüz rūhı için
Konup göçmüşlerümüz rūhı için
- 509 Olanlar için üstümüzde haqqı
Olanlarçun du'ānuñ müsteħaqqı
- 510 Rızāsıçun Hudā-yı²¹¹ bî-zevālūñ

²⁰⁸ Yazmada "ümmeť" kelimesinin imlası asli şeklinden farklıdır: اومت

²⁰⁹ Yazmada: haste.

²¹⁰ Yazmada: üstādumuz.

²¹¹ Yazmada: Hudā-yı.

- Kerīm ü Zü'l-celāl-i lā-yezālūñ
- 511 Kılanlar el götürüben du'āyı
İki 'ālemde görmesün belāyı
- 512 Du'ādan soñra hem bulsun sa'adet
Getüren faħr-ı²¹² kevneyne²¹³ şalavāt
- 19 b**
- 513 Bi-ħamdi'llāh irişdi 'avn-i Kādir
Ki oldı bu *Tazarru'-nāme* āħir
- 514 Bu bir genc-i ilāhīdür ser-ā-ser
Zihī devlet kime oldı müyesser
- 515 Bu dürc içinde olan dürleri derc
Gerekdür cevheri itmeklüge ħarc
- 516 Ne bilsün bu cevāhir kıymetüni
Seven dünyā-yı fānī ziyetüni
- 517 Ĥarīdār olan oldur bu metā'a
Ki gire şavt-ı 'uqbādan semā'a
- 518 Eger-çi nazm-ı nesrīndür bu nāme
Degüldür lezzeti muħtaş 'avāma
- 519 Velī şeksüz bu ebyāt-ı hoş-üslüb
Olısar ehline düşdükçe merğüb
- 520 Sebeb bu oldı bu nazm-ı bedī'e
Ki idüm²¹⁴ mübtelā ef'āl-i şenī'e²¹⁵
- 521 İderdüm rüz u şeb dürlü ħaḫī'āt²¹⁶

²¹² Yazmada: faħr-ı.

²¹³ Yazmada: kevnine.

²¹⁴ Yazmada: idem.

²¹⁵ Mısranın vezni bozuk.

- Maḳālātum ḳamu olmışdı ṭā'āt
- 522 Hem idünmiş idüm bu fikri guşşa
Ki tā nazm eyleyem bir hoşça nüşha
- 523 Didi bir gün baña gönüm ki iy yār
Gözün aç baḳ cihāna gönün uyar
- 524 Nedür bu eyledüğün fikr-ü bī-nef'
Ne şuḡl ola ma'āşī ḳılmayan def'
- 525 Ṭotalum nazm idesin bir ḥikāyet
Dürüg efsāne ve yābis şikāyet
- 526 Saña bī-sūd cühhāl²¹⁷ ide ṭa'nı
Emekler çekmek il için ne ma'nī
- 527 Ne bildün kim vire mi fikr it anı
Ecel ol va'de-i devr-i zemānı
- 20 a**
- 528 Ḳo ol endişeyi gūş [it] naşīḥat
Naşīḥat diñleyen görmez fazīḥat²¹⁸
- 529 Tazarru'lar ḳıluban Zü'l-celāl'e
Gel it nazm-ı ilāhī bir risāle
- 530 Kim oḳuduḳça derd-ile döküp yaş
Ma'āşīden cigerde ḳalmaya baş
- 531 Saña vü cümle oḳuyanlara Ḥaḳ
Göre luṭfin kerem issidür elyaḳ
- 532 *Tazarru'-nâme* ḳoyup adın anuñ

²¹⁶ Yazmada: ḥaṭī'āt.

²¹⁷ Yazmada: cejhāl.

²¹⁸ Yazmada: faşīḥat.

- Muṭavvel eyleme bünyādın anuñ
- 533 Çü gönlüm böyle ıuldu pend-i ma'kūl
Kamu dāyim baña görüñdi mechūl
- 534 Didüm ger-çi dimedi çok bilüden
Velī uşlu haber budur delüden
- 535 Hemān bu nazma āğāz eyledüm çüst
Dürüşdüm cehdī ııldum olmadum süst
- 536 Zemān çok geçmedi Yezdān-u kādīr
'İnāyet ııldı āsān itdüm āḫīr
- 537 Velī oldur ümīzüm bu risāle
Kaçan kim düşe bir şāḫīb-kemāle
- 538 'Uyübın itme[ye] cūhhāle²¹⁹ taşrīḫ²²⁰
Keremden ide noḫşānını²²¹ taş[h]īḫ
- 539 Her oıudukça ḫayr-ıla ide yād
Du'ādan ben ğarībi ıılmaya yad
- 540 Du'ā zīrā ıomaz muḫtāc u maḫrūm
Ki ıılır ıul du'āsı ıulı merḫūm
- 541 Dem-i āḫīrde görmesün meşakḫat
Güvāḫī' nūñ diyen cānına raḫmet
- 542 ˆokuz yüz yedide ehl-i tevārīḫ²²²
Rebī'ü'l-āḫīr ayında bil tārīḫ²²³

²¹⁹ Yazmada: cehhāle.

²²⁰ Mısranın vezni bozuk.

²²¹ Kelimenin son hecesinde fazladan ötre işareti bulunmaktadır.

²²² Yazmada: tevārīḫ.

²²³ Yazmada: tārīḫ; mısranın vezni bozuk.

20 b

- 543 İlähî 'afv olunmağa günâhı
Yüzün der-gāhuña dutdı Güvâhî
- 544 Du'â umar okuyan 'âşıkından
Mü'ezzin Aḥmedî Tañrı ḥaḳından
- 545 Nevîşende vü ḥonendeyi Allāh
Belâlardan ide maḥfûz her gāh
- 546 Gedâ-yı derdümendüñ bu ümîdi
Elüñ fetḥ eyleyüp bir Fâtiḥa di
- 547 Degül cümle mü'ezzinle imāma
Yiter bir Fâtiḥa kâffe enāma
- 548 Ğaraż bu kı̄l ü kı̄lden bir du'âdur
Eger bîgānedür ger âşinâdur
- 549 Kı̄la ben kı̄lına Fâtiḥa iḥsân
Müyesser kı̄l İlähî aña ĩmân
- 550 Anı maḳşûdına irgürsün Allāh
Murâdâtı müyesser ola her gāh
- 551 Eyü şanduñ göñül bize naşîḥat
Yiter 'arz eyledüñ pend ü belâgat
- 552 Ḳamu ma'lûm olupdur cümle varuñ
Yüri var ḥâk üzre sür 'izâruñ
- 553 Ne ḥaddüñdür senüñ bu deñlü cür'et
Gel iy dil kendüzüñe vir naşîḥat
- 554 Degüldür ehl-i ḥâle bu münâsib
Ne lâyıḳ kı̄l ü kı̄lden kı̄la ḫâlib

Turkish Studies

- 555 Biñ altmış hem çokuzdur ketbe himmet
Bi-ḥamdi'llāh iy Aḥmed Bākī temmet

Dil Özellikleri

I. Eserin Yazılış Özellikleri

Müstensih nüshası olan bu eserin yazılış özelliklerine bakıldığında kelimelerin yer yer hatalı yazıldığı, yer yer de eksik, fazla veya hatalı harekelendiği görülür. Eserde gerek ünlülerin gerekse ünsüzlerin yazılışlarında belli bir standartlaşma görülse de zaman zaman özellikle de Arapça ve Farsça kelimelerin yazılışında bir düzensizlik vardır. Arapça ve Farsça kelimelerin yazılışında özellikle ha ve hı harfleri karıştırılmış, bazı kelimelerin asli yazılışında bulunmayan ünlüler harfle belirtilmiş veya asli yazılışında olan ancak yazmada belirtilmeyen kelimeler de metinde yer almıştır.

1. Ünlülerin Yazılışı

1.1. Türkçe Kelime ve Eklerde Ünlülerin Yazılışı

a ünlüsü

Kelime başında a ünlüsü medli elifle آل : *al* (281), آچ : *aç* (145), آنوك : *anuñ* (78, 126, 240,...), dik üstünlü elifle اني : *anı* (24), اچ : *aç* (49), eğik üstünlü elifle اني : *anı* (24), الدي : *aldi* (436), الدنمه : *aldanma* (460) veya sadece elifle اني : *anı* (37) yazılmıştır. Metinde aynı kelimenin bile bazen eğik üstünlü bazen de dik üstünlü elifle yazıldığı görülür.

İç ses durumundaki a sesi eğik üstünle وار : *var* (310), dik üstünlü elifle وار : *var* (16) dik üstünlü ve eğik üstünlü elifle يرادان : *yaradan* (11), يلواره : *yalvara* (278), يشايانه : *yaşayana* (411) veya medli elifle آرآده : *arada* (236) belirtilmiştir.

Son ses durumundaki a sesi genellikle Türkçe eke ait bir ünlü olup hâ[?]-i resmiyye ile اوله : *ola* (160, 454), الدنمه : *aldanma* (460), بوستانده : *bū-sitānda* (162) eğik üstünlü elifle اكا : *aña* (320 337) veya dik üstünlü elifle سكا : *saña* (179) yazılmıştır.

e ünlüsü

Turkish Studies

Kelime başında e ünlüsü üstünlü elifle ايله: *eyle* (118), امكده: *emekde* (204), ايو: *eyü* (215, 551); iç seste genellikle üstünle كچنلر: *geçenler* (39), ايليو: *eyleyü* (118); son ses durumunda ise hâ'-i resmiyye ile قومه: *qavme* (78), نسنه: *nesne* (126) gösterilmiştir.

ı, i ünlüleri

Bu ünlüler kelime başında elif ye ile ايكي: *iki* (265), eğik esreli elif ye ile ايچره: *içre* (265), ايراق: *irak* (495), çok az da olsa dik esreli elif ye ile ايروب: *irüp* (169) veya eğik esreli elifle اتدك: *itdüñ* (135), امدي: *imdi* (115); iç ses durumunda sadece ye ile بيلودن: *bilüden* (534), eğik esreli ye ile كيم: *kim* (126), يير: *yir* (264), dik esreli ye ile كيميئي: *kimini* (194) veya sadece eğik esre ile بر: *bir* (17, 145), كم: *kim* (182, 188, 190); son ses durumunda ise genellikle ye harfi ile قيلدي: *kıldı* (536), bazen de esre ile ديار: *diyârı* (415), ويردر: *viridi* (414) belirtilmiştir.

Metinde ı, i ünlüsünün dik esreli ye ile yazılmasının bazen vezin gereği uzun heceye denk gelmesinden kaynaklandığı, bazen de böyle bir durumun söz konusu olmadığı görülmektedir. Mesela, *kimini* (194) kelimesindeki ilk hece mefâ'îlün cüzünün “me” hecesine, dik esreli ye ile yazılan ikinci hece ise aynı cüzün “fâ” hecesine denk gelmektedir.

o, ö, u, ü ünlüleri

Kalınlık ve incelik, darlık ve genişlik bakımından ayrı bir işareti bulunmayan bu yuvarlak ünlüler, kelime başında ötreli elif vav ile belirtilmiştir.

اوزره: *üzre* (12, 323), اولو: *ulu* (217, 278), اوزكه: *özge* (252), اوتوردي: *oturdi* (13, 79, 348,...), او: *o* (75, 80, 164,...).

İç seste bu yuvarlak ünlüler bazen ötre ile بلوك: *bölük* (383), اوكدقچه: *okudukça* (530, 539), bazen de ötreli vav ile يولده: *yolda* (348), اولولر: *ulular* (506) karşılanmıştır.

Son sesteki yuvarlak ünlüler ise ötreli vav ile ايو: *eyü* (215), قو: *ko* (528), طلو: *tolu* (41, 43) gösterilmiştir.

Son ses durumundaki yuvarlak ünlülerden u ünlüsü yer yer Arap imla geleneğinin etkisiyle vav ve elifle yani elifli vav²²⁴ ile yazılmıştır.

قاموا: *kamu* (123, 239), طاموا: *tamu* (123).

Teklik üçüncü şahıs iyelik eki ı, i metinde ara sıra yuvarlak ünlülü biçimde vav harfi ile سعيوني: *sa'yuni* (100), مڪانلاروني: *mekânlaruni* (487) veya ötreli درماني: *dermânuni* (467), برنده: *biründe* (174) yazılmıştır.

²²⁴ Halil Ersoylu, “Eski Türkiye Türkçesi Metinlerinde Kullanılan Elifli Vav”, *Türk Dili Hasan Eren Özel Sayısı*, Ankara 2000, s.135-139.

1.2. Yabancı Kelime ve Görevli Unsurlarda Ünlülerin Yazılışı

Yabancı kelimelerin ünlülerinde genellikle asli yazılışın korunduğu, uzunluk belirten ünlülerin harfle ve hareke ile kısa ünlülerin ise hareke ile işaret edildiği görülür. Bir iki kelimedede ise asli yazılışın dışına çıkmıştır.

عندليب : *andelīb* (67), حاصل : *hāşıl* (397), مزراع : *mezra* (208), مسكن : *miskīn* (211, 372), مورتاض : *murtāz* (39).

Yukarıda belirtilen '*andelīb, hāşıl, mezrā, murtāz*' kelimelerindeki bütün ünlülerin harfle belirtilmesi durumu, Uygur imla geleneğinin yabancı kaynaklı kelimelerin yazılışına etkisi olarak düşünülebilir.

Farsça tamlama yapısında yer alan görevli izafet esresi -i,- i metinde zaman zaman bir söyleyiş özelliği olarak yuvarlaklaşmıştır. Yuvarlaklaşan bu izafet esreleri yazmada bazen vav harfi ile yazılmış ve ötre ile harekelenmiş bazen de sadece ötre ile belirtilmiştir. İzafet esrelerinin yuvarlaklaşmasında çoğu zaman izafet esresinin önündeki veya arkasındaki dudak ünsüzleri ile başlayan kelimelerin etkisinin olduğu görülür.

فكر و نبي نفع : *fikr-ü fikr-ü*, فغانو عاشق و صادق : *figān-u 'āşīq u şādīk* (375), فرش و مطبق : *ferş-ü muṭabbak* (135), كسب و حاله : *kaşr-u dil-ārālar* (461), فن و دلدار لر : *künç-ü harābāt* (200), كنج حرايات : *künç-ü harābāt* (200), ملك دارالر : *milḱ-ü dārālar* (459), سزاوار و عتابم : *sezā-vār-u 'itābem* (246), طاق و معالار : *ṭāḱ-u mu'allālar* (458), تیغ و زمرد : *tīg-u zümürüd* (170), یزدان و قادر : *Yezdān-u ḱādīr* (536).

Farsça tamlama yapısında sadece esre ile belirtilmesi gereken izafet esresi zaman zaman ilgili aruz kalıbına uygun olarak heceyi uzatmak maksadıyla metinde harf ile kaydedilmiştir.

مقیمی : *maḱīmī* (61), فخري انبیا : *faḱr-ı enbiyā* (61), عقول و انبیا : *uḱūl-ı enbiyā* (34), نظامی عالمه : *niḱām-ı 'āleme* (22), قعری زمینه : *ḱa'r-ı zemīne* (262), ماهی : *māh-ı muḱīmī* (64).

Farsça atıf edatı u, ü genellikle ötreli vav ile yazılırken ara sıra düzleşerek esre ile belirtilmiştir.

عديم المثل سلطان : *adīmü'l-mişl i sultān* (61), حبيب الله فخري انبیا : *ḱabīb-ı llāh ı faḱr-ı enbiyā* (61), افسر تاج : *efser i tāc* (438), سرور سرعسكر : *server i ser-'asker* (193), (70).

2. Ünsüzlerin Yazılışı

Ünlülerin yazılışında olduğu gibi ünsüzlerin yazılışında da Arap, Fars ve Uygur imlasının etkisi devam etmektedir. Arap yazısında Türk diline ait bir ses olan nazal n, eserde üç noktalı kef ile işaret edilmektedir.

b-p ünsüzlerinin yazılışı

Metinde Türkçe kelimelerin ön sesinde p yazılışına rastlanmaz. Farsça “bende” (90, 182, 218, 240, 300, 320, 491) kelimesi asli imlası ile yazıldığı hâlde bir yerde “pende” (491) biçiminde p’li yazılmıştır. Kelime sonunda, Arapça “edeb” kelimesi asli imlasının dışında bir yerde “bî-edeplük” (277) biçiminde p’li yazılmıştır.

-Up zarf-fiil ekinin ünsüzünün p ile yazılması beklenirken bu ünsüzün Arap imlasının etkisi ile b’li yazıldığı görülmektedir. Bu b’li yazılış imla ile ilgili bir durum olup ses bakımından farklı bir değer taşımamaktadır. Metinde -Up zarf-fiil ekinin geçtiği örnekler bakıldığında b’li imla çoğunluktadır.

b’li yazılış: *alup* (441), *bulup* (484), *derilüp* (162), *dirilüp* (162), *döküp* (203), *dürüşüp* (395, 447), *dutup* (23, 390), *egilüp* (352), *eyleyüp* (546), *girüp* (412), *görüp* (114), *götürüp* (321), *idüp* (298), *irüp* (169), *kalup* (347), *kalupdur* (431), *konup* (508), *koyp* (532), *kuldurup* (112), *kuzardup* (149), *olup* (92, 347, 459), *şanup* (32), *şunulup* (299), *sürüp* (208), *tağılıp* (459), *ütupdurlar* (228), *urup* (214), *virüp* (330, 488), *yañılıp* (220), *yirmeyüp* (264)

p’li yazılış : *döküp* (530), *idüp* (489), *kalupdur* (130, 408), *kılıp* (75), *olup* (45), *olupdur* (75, 76, 282, 476, 552), *olup dururlar* (506), *virüpdür* (27).

k-g ünsüzlerinin yazılışı

Arap alfabesi Türkçenin k-g seslerini göstermekte yetersiz kalmıştır. Metinde de bununla ilgili ayırt edici bir özellik bulunmamaktadır. Kelime başındaki g’ler ve k’ler için tek bir harf, kef harfi kullanılmıştır. Metinde geçen k’li veya g’li alınan kelimeler şunlardır:

g: *geç-*, *geçür-*, *gel-*, *gerek*, *gerek-*, *getür-*, *gey*, *gey-*, *gibi*, *gice*, *gider-*, *gir-*, *girü*, *git-*, *göç-*, *göçür-*, *gök*, *gönder-*, *göñül*, *gör-*, *göre*, *görin-*, *görün-*, *göster-*, *götür-*, *göz*, *gözle-*, *gül-*, *güldür-*, *gün*, *güneş*.

k: *kendüz*, *kez*, *kim*, *kimi*, *kimse*, *kimsene*, *kişi*.

s ünsüzünün yazılışı

Arap alfabesinde Türkçe s harfini karşılayabilecek birden fazla harf -peltek se, sin, sad- bulunmaktadır. Arap imlasının etkisiyle *Tazarru'-nâme*'de ön seste s ünsüzü bulduran Türkçe kelimelerin kalın ünlü taşıyanları sad, ince ünlü taşıyanları ise sin harfi ile yazılmıştır.

ş: *şacı-* (168), *şak* (493), *şakın* (460), *şakın-* (498), *şal-* (320, 436), *şan-* (32, 37, 172,...), *şataş-* (417), *şığın-/şıgun-* (315, 384), *şoñ* (270, 407), *şoñra* (512), *şor-* (111), *şu* (383), *şuç* (228), *şunul-* (299).

Turkish Studies

s: *sek-* (82), *sekiz* (360), *sen* (50, 120, 178, ...), *sev-* (516), *sin* (372, 444), *siz* (401, 406, 452), *söz* (51, 288, 310), *sür-* (36, 82, 208, 552).

c-ç ünsüzlerinin yazılışı

c ve ç sesleri hangi harf ile yazılmışsa metne o şekilde alınmıştır. Bazı kelimelerde hem c'li hem de ç'li yazılışa rastlanmıştır. *nice* (187), *niçe* (23, 92, 109, 153, 173, 191, 260, 262,...).

t-d ünsüzlerinin yazılışı

Tazarru'-nâme' de kalın sıradaki Türkçe kelimelerden sadece *tanı-* (59), *Tañrı* (116, 544), *toz* (70, 430), *toz-* (433), *tozat-* (415) te harfi ile yazılmış, diğerleri Arap imlasının etkisiyle tı harfiyle yazılmıştır.

Kalın ünlülü olup dal harfi ile yazılan *dağıl-* (261), *dol-* (272, 313), *dut-/dud-* (23, 215, 308, 319, 449) fiillerinin metinde tı'lı biçimi de görülmektedir.

Arapça Kelimelerde İç Sesteki Hemzenin y Ünsüzü ile Yazılışı

İç seste uzun a'dan sonra hemze bulunan bazı Arapça kelimelerde hemzenin dışının altına iki nokta konularak bu sesin ye harfi ile değiştirildiği görülür. Ayrıca hemzenin dışının üzerine hemze altına da ye harfinin iki noktasının konulduğu yazılışlar da vardır.

عجائب : *'acāyib* (146), دایم : *dāyim* (111, 115, 115, 214, 231, 247, 449, 533), دلایل : *delāyil* (53), غرایب : *garāyib* (146), حایم : *ḥāyim* (483), قایم : *kāyim* (247), کاینات : *kāyināt* (6, 240), مایل : *māyil* (28, 400), صغایر : *ṣağāyir* (249), شقایق : *ṣaḳāyīq* (169), زایل : *zāyil* (28).

Bir ses değişikliği biçiminde görülen bu durumdaki kelimelerin yanı sıra asli imlasını koruyan az sayıda örnek de bulunmaktadır.

ملائک : *melā'ik* (84, 140, 328).

II. Ses Bilgisi Özellikleri

1. Ünlüler

1.1. Ünlü Değişmeleri

i-e değişikliği

Eski Türkçe döneminden beri bu iki ses arasında belirli kelimelerde birinden diğerine geçişler söz konusudur. Bazen aynı metinde, aynı kelimenin hem i'li hem de e'li yazılışına rastlamak mümkündür. Bu metindeki i'li ve e'li olan kelimeler imlalarına veya hareketlerine göre şu şekildedir:

İlk hecede i-e bakımından i tarafında olan kelimeler: *dî-* (21, 111, 185, 243, 309, ...), *divşür-* (269), *gice* (157), *girü* (277), *idin-* (6), *il* (526), *ir-* (100, 153, 161, 169, 173...), *irgür-* (159, 286, 493, 550), *iriş-* (15, 90, 301, 394, 513), *irişdür-* (303), *irte* (452), *işit* (344, 466), *it-* (7, 11, 16, 17, 32, 40, 46, 47, 74, 75, 94, 108, 174, ...), *iy* (49, 91, 106, 173, 180, 222,...), *nice* (187), *niçe* (23, 92, 109, 153, 173, 191, 220, 227, ...), *vir-* (7, 27, 33, 137, 148, 150, 152, 203, ...), *yi-* (204, 264, 406), *yigirek* (393), *yil* (98, 433), *yil-* (246), *yir* (140, 264, 406, 416), *yir-* (264), *yit-* (547, 551).

Bugünkü Türkiye Türkçesinde yazı dilinde i tarafına geçmiş olan, ilk hecedeki asli ünlüsü e'yi koruyan kelimeler: *eyü* (215, 551), *gey-* (165).

ı-u , i-ü değişikliği

Düz ünlülerin yuvarlaklaşmasında genellikle kelimenin bünyesinde bulunan yuvarlak ünlünün veya dudak ünsüzünün etkisi vardır. Ancak bazen yuvarlak ünlünün veya dudak ünsüzünün etkisi olmaksızın ünlüsü yuvarlaklaşmış kelimeler de bulunmaktadır.

Metinde ünlüsü yuvarlaklaşan kelimeler şunlardır: *kul-* (< kıl-) (6, 44, 79,...), *kuzul* (< kızıl) (149), *kuzardup* (< kızardup) (149).

Farsça *birāder* kelimesi, metinde *bürāzer* (507) biçimindedir.

Farsça tamlama yapısında yer alan görevli izafet esresi -ı,- i metinde zaman zaman bir söyleyiş özelliği olarak yuvarlaklaşmıştır.

fērş-ü muṭabbak (135), *fiğān-u 'āşık u şādık* (375), *fıkr-ü bî-nef* (524), *künc-ü ḥarābāt* (200), *kaşr-u dil-ārālar* (461), *kesb-ü helale* (205), *Keykāvus-u pīrüz* (444),

milk-ü dārālar (459), *sezā-vār-u 'itābem* (246), *ṭāk-u mu'allak* (135), *ṭāk-u mu'allālar* (458), *tīg-u zümüröd* (170), *üstād-u ḥāzık* (472), *Yezdān-u kādir* (536).

u-ı, ü-i değişikliği

Metinde Farsça atıf edatı u, ü'nün bazen düzleştiği görülür. Dar yuvarlak ünlülerin dar düz ünlüye geçişlerinde diş ünsüzlerinin (t, d, n, l, r)²²⁵ ve aşağıdaki örneklere bakarak atıf edatından önceki veya sonraki kelimelerde geçen düz ünlülerin etkisi vardır.

ḥabību'llāh ı fahr-ı enbiyā (61), *'adīmü'l-miṣl i sulṭān* (70), *server i ser-'asker* (193), *efser i tāc* (438).

1.2. Ünlü Uyumları

²²⁵ Hayati Develi, *Evlıya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Ankara, 1995, s. 135.

Kalınlık İncelik Uyumu

Tazarru'-nâme'de kalınlık incelik bakımından uyum dışında kalan kullanımlar şunlardır: *virmecluğ-ıçun* (490), *harāmīluğda* (205), *huşk olmuş-iken* (169), *şanurken* (414), *taayanurken* (417).

Düzlük Yuvarlaklık Uyumu

Eski Türkiye Türkçesinin önemli özelliklerinden biri olan yuvarlaklaşma Klasik Osmanlı Türkçesinin başında yazılmış bu eserde de kendisini göstermektedir. Sadece yuvarlak veya düz şekillerin, ikili kullanımların varlığından bu dudak uyumunun tam anlamıyla gerçekleşmediği görülmüyor.

Kelime tabanlarında görülen yuvarlaklaşmaların sebebi, Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçerken kelime sonundaki g/ğ'ların düşmesi veya dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle açıklanırken bazen de açıklanamamaktadır.

Düzlük yuvarlaklık uyumu bakımından düz ünlüden sonra yuvarlak ünlü gelen kelimeler: *artuğ* (126, 275, 297), *azgunluğ* (287), *avuç* (222, 223), *belürsüz* (372), *bildür-* (299, 337), *bilü* (534), *bitür-* (139, 147), *degül* (14, 30, 38, 49, 51, 55, 59, 78, 108,...), *delü* (534), *deñlü* (99, 220, 308, 553), *didür-* (401), *dirgür-* (178, 309), *divşür-* (269), *eyü* (215, 551), *geçür-* (272, 396), *getür-* (155, 290, 383, 512), *gürü* (277), *içür-* (346), *idün-* (6, 133, 522), *irgür-* (159, 286, 493, 550), *ķamu* (9, 20, 24, 27, 40, 41, 52, 78, 85, 120, ...), *ķapu* (105, 216, 217, 311, 321, 412), *ķapulu* (411), *ķarañu* (371, 444), *ķavuşdur-* (494), *ķayur-* (392), *kemlük* (227, 382), *kendüz* (553), *ķapu* (217, 244, 279, 304, 339), *yaru* (405), *yavuz* (215), *yazul-* (428), *yitür-* (391).

Düzlük yuvarlaklık uyumu bakımından yuvarlak ünlüden sonra dar düz ünlü gelen kelimeler: *boyn* (370), *bozıl-* (453), *düril-* (453), *düriş-* (395, 447, 503), *ķurı* (221, 246), *uğrı* (207), *yürü-* (552).

Düzlük yuvarlaklık uyumu bakımından metinde iki şekillilik gösteren kelimeler ise şunlardır: *ķağır-* (430, 503), *ķağur-* (213); *ķağırş-* (40, 385), *ķağruş-* (43); *dürüş-* (395, 447, 503), *dürüş-* (374, 535); *eksiklük* (297, 298), *eksüklük* (115, 306); *gürin-* (59, 184, 458), *gürün-* (498, 533); *oķı-* (55, 117), *oķu-* (19, 299, 344, 530, 531, 539, 544); *şıgın-* (384), *şıgun-* (315); *şaşır-* (291), *şaşur-* (291); *ķolu* (411), *ķolu* (41, 43, 156, 166, 183); *ulu* (364), *ulu* (12, 323, 506).

Düzlük yuvarlaklık uyumu kelime tabanları dışında eklerin ses düzeninde de farklılık göstermektedir. Eski Türkiye Türkçesi döneminde bazı eklerin ve eklere gelen ünlü yardımcı seslerin genellikle yuvarlak olduğu bazen de düz şekillerin görüldüğü bilinmektedir. *Tazarru'-nâme*'de yuvarlak, düz veya iki şekillilik gösteren ekler şunlardır:

Yuvarlak Ünlülü Ekler

Turkish Studies

- AlUm** (çokluk I. şahıs emir eki): *ķoyalum* (425), *ķutalum* (525).
- dUk** (çokluk I. şahıs görülen geçmiş zaman eki): *ķılduk* (386).
- dUk** (sıfat-fiil eki): *itdüklerüme* (249), *olmaduğum* (263), *olduğklaruma* (268), *gönderdüğün* (337), *bildürdüğün* (337), *eyledüğüm* (524).
- dUm** (teklik I. şahıs görülen geçmiş zaman eki): *inandum* (270), *ķılmadam* (270), *şığındum* (315, 384), *eyledüm* (397).
- dUñ** (teklik II. şahıs görülen geçmiş zaman eki): *n'eyledüñ* (107), *buyurduñ* (136), *aķıtduñ* (139), *virduñ* (137).
- +**dUr** , +**dUrUr** (teklik III. şahıs bildirme eki): *birdür* (17), *zebündur* (37), *ol-durur* (56), *kimler-durur* (219).
- dUr** (kuvvetlendirme ve ihtimal eki): *muħtaş olmuşdur* (78), *gelmemişdür* (455).
- gUn** (fiilden isim yapım eki): *azđunluđa* (287).
- gUr-** (fiilden fiil yapım eki): *irgür-* (159, 493, 550), *dirgür-* (309).
- mAIU** (gereklik eki): *ķalmaludur* (230).
- sUn** (teklik 3. şahıs emir eki): *ħü olmasun* (288), *görmesün* (511), *bilsün* (516).
- sUnlAr** (çokluk 3. şahıs emir eki): *dudsunlar* (215).
- U** (zarf-fiil eki): *eyleyü gör* (118).
- UbAn** (zarf-fiil eki): *idüben* (117), *añuban* (261), *gelüben* (328), *ķaluban* (371), *çağrışuban* (385), *yıķuban* (439), *bozuluban* (453), *götürüben* (511), *ķıluban* (529).
- +**(U)mUz** (çokluk I. şahıs iyelik eki): *recāmuz* (388), *ķamumuz* (498), *yüzümüz* (389), *peykerümüz* (453), *üstümüzde* (509).
- +**Uñ**, +**nUñ** (ilgi durumu eki): *enbiyānuñ* (474), *kibāruñ* (477), *hümāmuñ* (482), *anuñ* (486).
- (U)n**, -**(U)ñ** (çokluk II. şahıs emir eki): *bilün* (122, 393), *açun* (391), *ķayuruñ* (392), *uyanuñ* (401), *utanuñ* (402).
- +**(U)ñUz** (çokluk II. şahıs iyelik eki): *gözlerüñüzi* (391), *özlerüñüzi* (396), *kalbüñüz* (405).
- Up** (zarf-fiil eki): *dutup dururlar* (23), *virüpdür* (27), *şanup* (32), *olup* (45), *olupdur* (76), *görüp* (114), *ķuzardup* (149), *dirilüp* (163), *döküp* (203).
- Ur-** (fiilden fiil yapım eki): *içür-* (346), *yitür-* (391), *geçür-* (396).
- Ur** (geniş zaman eki): *bilürler* (19), *yaradursın* (147), *urınur* (164), *virürsin* (150).

+Uz (çokluk I. şahıs bildirme eki): *yohsullaruz* (383).

-Uz, -vUz (çokluk I. şahıs eki): *getürmişüz* (383), *haṭāyā eylemişüz* (384), *görmüşüz* (457), *olavuz* (452).

Düz Ünlülü Ekler

+ki, +ḡı (aitlik eki): *gül-istānlardaki* (53), *kaṅḡı* (266), *gönüllerindeki* (348), *ṭamudaki* (360), *cennetdeki* (360).

+I (belirtme durumu eki): *cānumı* (286), *sözümü* (288), *seni* (307), *elṭāfuṇı* (318).

mI (soru eki): *ma'lūm degül midür* (243), *ḡabül ide mi* (264), *ḡalmış mıdur* (274), *'ibret degül mi* (425), *kāfir midür* (458).

-mIş (sıfat-fiil eki): *ölmüşler* (162), *dolmuş* (272), *yanmış* (298).

-mIş (öğrenilen geçmiş zaman eki): *dutmuşam* (308), *eylemişem* (311), *ḡalmışam* (398), *getürmüşüz* (383), *görmüşüz* (457), *virmiş* (203), *aşmışdur* (251).

-dI (teklik 3. şahıs görülen geçmiş zaman eki): *maḡşūd idüندی* (6), *aldı* (436), *şalmadı* (436), *güldi* (437), *dutdı* (543).

-dIIAr (çokluk 3. şahıs görülen geçmiş zaman eki): *ḡaldılar* (84), *bildiler* (136), *çekdiler* (446).

İki Şekillilik Gösteren Ekler

-dIr-, -dUr- (fiilden fiil yapım eki): *ḡandır-* (239), *bildür-* (299), *ḡuldur-* (112), *ṭoldur-* (298), *güldür-* (309), *ḡavuşdur-* (494).

+I, +sI, +U (teklik III. şahıs iyelik eki): *riḡābından* (82), *aḡzı* (166), *çeşmi* (167), *kibriyāsı* (13), *yarusı* (405), *birisi* (412), *dilünde* (58), *sa'īdünü* (100), *dermānunu* (467), *ḡıymetünü* (516), *ziynetünü* (516).

-Ik, -Uk (fiilden isim yapım eki): *açık* (126), *artuḡ* (126, 275, 297), *bölük* (383).

-(I)l-, -(U)l- (fiilden fiil yapım eki): *urıl-* (108), *ṭaḡıl-* (162), *şaçıl-* (168), *başıl-* (432), *bozıl-* (453), *ḡurul-* (134), *şunul-* (299), *oñul-* (398), *yazul-* (428), *yoyul-* (428).

+(I)m, +(U)m (teklik I. şahıs iyelik eki): *meskenimi* (267), *defterimi* (299), *ṭaşumı* (248), *ümizüm* (399), *gönlüm* (523).

+(I)ñ, +(I)n, +(U)ñ, +(U)n (teklik II. şahıs iyelik eki): *ḡuzūrında* (297), *elinde* (310), *ḡatñda* (319), *medḡūñi* (92), *'ilmünde* (131), *lāyḡkunı* (230), *elṭāfuṇı* (318), *gönderdüḡün* (337), *fāzluñ* (388).

-(I)n-, -(U)n- (fiilden fiil yapım eki): *urın-* (164), *göriñ-* (184), *şıḡın-* (384), *ḡalın-* (422), *yıḡlıñ-* (395), *bulun-* (265), *olun-* (421), *idün-* (133, 522), *görüñ-* (533).

Turkish Studies

- (I)ş-, -(U)ş- (fiilden fiil yapım eki): *çağrış-* (40, 385), *iriş-* (15, 394, 513), *çağruş-* (43).

+lArI, +lArU (çokluk III. şahıs iyelik eki): *cümbüşleri* (219), *şuçları* (228), *şāhiberinden* (458), *mekānlarını* (487).

+II, +IU (isimden isim yapım eki): *kapulu* (411), *dürlü* (10, 521), *haṭālu* (286), *derdlü* (398), *sa'ādetlü* (475), *eksiklü* (497), *uşlu* (534), *deñlü* (553).

+IIk, +IUk (isimden isim yapım eki): *birliğüñedür* (121), *çoğluğma* (127), *harāmīluğda* (205), *varluğ* (275), *yoğluğdan* (275), *varluğum* (275), *bī-eğeplük* (277), *azğunluğa* (287), *eksiklüklerüm* (298), *benlük* (315), *hağluğîçun* (379), *muṭlağluğîçun* (379), *kemlügi* (382), *peşimānluğda* (407), *bilişlük* (409), *gelmeklügi* (454), *selāmetlügi* (483), *virmeğluğ-ıçun* (490), *pīrlükde* (496), *mīrlükde* (496), *itmeklüge* (515).

+sIz, +sUz (isimden isim yapım eki): *belürsüz* (372), *kimsesiz* (372), *gümānsuz* (17), *şeksüz* (519).

1.3. Ünlü Türemesi

Metindeki ünlü türemesi Arapça ve Farsça kelimelerde görülmektedir. Kelime ortasında görülen türeme sesler e, ı, i, u, ü'dür. Bu ünlü türemelerinin bir kısmı Türkçede yan yana gelmeyen iki ünsüzün bulunmasından kaynaklanan söyleyiş zorluğunu gidermek bir kısmı da vezin içindir. Aşağıda belirtilen kullanımların bir kısmı, manzum metinlerdeki vezin kaygısından kaynaklanan geçici türetmelerin dışında, Türkçenin kendi ses yapısına ve söyleşine uygun yapılar olarak günümüz Türkçesinde de varlığını muhafaza ettirmektedir.

āfitāb (124, 158), *'ağıl* (325), *āsumān* (123), *bāriğāh* (12), *cāyigāh* (86)H *çāriyār* (341, 477), *derdümend* (467, 546), *destegār* (465, 485), *feryādres* (385), *hayrıpīşe* (495), *hayrıyād* (489), *Kirdigār* (180), *nāmudār* (351), *pādişāh* (9, 62, 122,...), *pādişeh* (218), *perverdigār* (180), *şükür* (297, 307).

Kelime sonunda görülen, söyleyişi yansıtan, Türkçeye ait herhangi bir morfem değeri taşımayan ı, i biçiminde görülen ünlü türemesiyle ilgili kullanımlar ise şunlardır:

bedī'ü'l-luṭfi (4), *ferīdū'l-cūdı* (4), *ba'de'l-fevti* (77), *mağbūlı* (88), *bünyādı* (93), *nūrıdur* (95), *zulmi* (93), *şer'i* (102), *la'li* (164), *şeff'ü'l-halkı* (334), *kađiyü'l-hācātı* (468), *dāfi'ü'l-āhātı* (468), *ta'ni* (526), *cehdi* (535).

1.4. Ünlü Düşmesi

Orta hece ünlüsünün vurgusuz olması sebebiyle Türkçenin her döneminde düştüğü görülmektedir. Kelime tabanlarındaki ünlünün düşmesi dışında, ile, için gibi edatların ilk hecelerinin ve i- yardımcı fiilinin ekleşme sırasında zaman zaman düşmesi bu metinde de bulunmaktadır.

anuñçun (76), *bağrı* (369), *çağrışurlar* (40), *fıkr iderken* (454), *göndermekçün* (488), *ihsānuñla* (165), *göñlümi* (253), *göñlinde* (466), *göñlüm* (523), *göñlüñ* (523), *uyhu* (42), *üzre* (75, 80, 164, 301, ...), *ğudretlerüñçün* (395), *nübüvvetüñle* (93), *olmışdı* (521), *şanurken* (414), *uğradısa* (308), *yığlınuñ* (395).

1.5. Ünlü Birleşmesi

Türkçe kelimelerde yan yana iki ünlünün bulunması mümkün olmadığından, ünlü ile biten bir kelimedenden sonra ünlü ile başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman ünlülerden biri düşerek iki kelime veya kelime ve ekin birleşmesi söz konusu olur. Manzum metinlerde vezin gereği geçici durumda olan ünlü birleşmeleri bazı kelimelerde kalıcı durumdadır.

böyle (< bu+eyle) (533), *kendüzüñne* (< kendü+özüñne) (553), *kimsenem* (< kim+ise+ne) (277), *k'olur* (< ki+olur) (449), *n'eyledüñ* (< ne+eyledüñ) (107), *n'eyleyem* (< ne+eyleyem) (259), *nesne* (< ne+ise+ne < ne+erse+ne) (126), *n'ola* (< ne+ola) (80), *şimdi* (< şu+imdi) (430, 431), *şol* (< şu+ol) (99), *şöyle* (< şu+eyle) (107, 382).

2. Ünsüzler

2.1. Ünsüz Değişmeleri

2.1.1. Tonlulaşma

t > d

Eski Türkçe döneminin sonunda başlayan bu ses değişikliği Türkçenin en karışık değişikliklerinden birisidir.²²⁶ Kendisinden sonra ince ünlü alan kelime başındaki t'lerin bir kısmı d'ye dönerken kalın sırada ünlü alan t'lerin bir kısmı da d'ye dönmüştür.

Metinde, baştaki t sesini koruyan kelimeler şunlardır: *tağ* (207, 367), *tanı-* (59), *taş* (248, 263), *taayan-* (417), *toğuz* (135, 359, 542), *toprak* (147, 222, 223, 392, 432), *toz* (70, 433), *toz-* (433), *tozat-* (415), *tur-* (423).

Kalın ünlü taşıyan şu kelimeler metinde hem t'li hem d'li şekilde kullanılmıştır: *tağıl-* (162, 459), *dağıl-* (261); *toldur-* (298), *tolı* (411), *tolu* (41, 43, 156,...), *dol-* (272, 313); *tut-* (140, 228, 318, 455, 525); *dut-* (23, 215, 308, 319, 390, 449, 495, 543).

²²⁶ Faruk Kadri Timurtaş, *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul, 1994, s. 57.

Asli biçimi t'li olup bu metinde d'li geçen kelimeler şunlardır: *deg-* (95), *degül* (14, 30, 38, 55, 59, 78,...), *delü* (534), *deñiz* (154, 224), *deñlü* (99, 220, 308, 553), *deril-* (162), *di-* (21, 109, 111, 185,...), *didür-* (401), *dile-* (36, 42,...), *diñle-* (528), *dir-* (407), *direk* (501), *dirgür-* (178), *diril-* (162), *divşür-* (269), *dök-* (203, 530), *dön-* (172), *dönder-* (437), *düket-* (427), *dükeli* (25, 40, 215,...), *dün* (155), *düril-* (453), *düriş-* (395, 447), *dürlü* (10, 132, ...), *dürüş-* (374), *dürüt-* (146), *düş* (189), *düş-* (22, 374,...), *düzet-* (138).

Kelime içinde iki ünlü arasında kalan tonsuz ünsüzün tonlulaşması Türkçede görülen bir husustur. Ancak *dut-* fiilinin sonundaki t sesi kendisinden sonra ünlü almadığı hâlde tonlulaşmış *dudsunlar* (215) biçimde görülür.

ağlat- fiilinden sonra u atıf edatı geldiği için kelime sonundaki t sesi tonlulaşarak dal harfi ile *ağlad* (309) biçiminde yazılmıştır.

k > g

Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişin en belirgin ses özelliklerinden biri olan k-g ses değişikliğini Arap harfli metinden tespit etmeye imkan yoktur. Metinde her zaman kef harfi ile yazılan iki ayrı sesi işaret eden bu unsurun ne zaman k'yi ne zaman g'yi karşıladığını tespit etmeye yarar herhangi bir özellik bulunmamaktadır. Metinde kelime başında hangi kelimelerin g'li hangi kelimelerin k'li alındığı “Ünsüzlerin Yazılışı” konusunda belirtilmiştir.

Son ünsüzü k olan kelime tabanlarına ünlü veya ünlü ile başlayan bir ek gelmesi sonucunda iki ünlü arasında kalan k ünsüzü tonlulaşmaktadır.

benlüg-ile (284), *gelmeklügi* (454), *itdügi* (238), *senlüg-ile* (284).

ķ > ğ

Metinde kelime başında görülmeyen bu tonlulaşmaya ķ sesinin kelime içinde iki ünlü arasında kalması veya kendisinden sonra ünlü ile başlayan bir kelime gelmesi sonucu rastlanmaktadır.

ayağı (70), *bulduğıçun* (352), *ırağ it-* (302), *ķulağı* (166), *olduğına* (235), *yarağ-ıla* (393), *yarağ it-* (108).

p > b

Farsça *perde* kelimesinin kelime başındaki ünsüzü metinde tonlu olarak *berde* (113) biçimiyle görülür.

2.1.2. Tonsuzlaşma

b > p

b-p tonsuzlaşması Türkçenin kendi kelimelerinde olduğu gibi Türkçeye girmiş yabancı kelimelerde de görülen bir gelişmedir.²²⁷ Metinde bu gelişme Türkçe kelimelerde görülmez. -Up zarf-fiil ekinin yazılışında görülen b ve p seslerinin durumu b’li de yazılsa p’li de yazılsa p sesini karşılamaktadır ve metinde bu unsur p’li şekilde belirtilmiştir.

Yabancı kelimelerden *bende* (90, 182, 218, 240, 293, 300, 320) kelimesinin tonlu ünsüzü metinde bir yerde tonsuz biçimde *pende* (491) geçmektedir.

Metinde *edeb* biçimiyle geçmeyen kelime bir yerde *bî-edep* (277) biçiminde görülür.

2.1.3. Dudak Ünsüzlerinin Başkalaşması

b > v

Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçişte gerçekleşen, kelime başında, içinde ve sonunda görülen bu ses değişikliğinin metindeki örnekleri şunlardır: *ev* (< eb) (411), *yavuz* (< yabız) (215), *var* (< bar) (16, 118, 121, 122,...), *var-* (< bar-) (216, 217, 262, 552), *vir* (< bir-) (7, 27, 33, 137, 148, ...).

2.1.4. Sızıcılaşma

ķ > ħ

Eski Türkçede ķ’lı iken Batı Türkçesinin ilk dönemi olan Eski Türkiye Türkçesinde ve sonrasında Klasik Osmanlı Türkçesinde yerini zaman zaman ħ’ya bırakan ve zaman zaman da asli biçimini koruyan kelimeler şunlardır: *daħı* (< taķı) (114, 213, 215, 229,...), *ħan* (< ķan) (76, 278, 300), *ķaçan* (537), *ķanġı* (266), *ķanı* (110, 111, 403), *uyħu* (42), *yohsul* (< yoķsul).

2.1.5. ñ > n değişikliği

Geniz ünsüzü ñ’nin bir diş ünsüzü n’ye doğru değişiminin tam olarak ne zaman vuku bulunduğunu belirtmek mümkün değildir. 17. ve 18. yy. içinde yazılan veya istinsah edilen eserlerde görülen²²⁸ bu değişikliğin Tazarru’-nâme’deki örneklerini eklerde görmekteyiz. Bugün Anadolu ağızlarının Batı Grubu’nda varlığını muhafaza ettiren “ñ”ler, Doğu Grubu ve Kuzeydoğu Grubu’nda büyük ölçüde “n” olmuştur.²²⁹

İlgi ekinde *ķamuların* (489), iyelik kökenli şahıs eklerinden teklik II. şahıs ekinde *mu’ñn olmazsan* (296), teklik ikinci şahıs iyelik ekinde *ķapunı* (105), *ķalbünde* (111), *bāzārını* (113),

²²⁷ Musa Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, Ankara, 1995, s. 114.

²²⁸ Musa Duman, *age.*, s. 146; Hayati Develi, “18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine”, *Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Gazimağusa, 1998, s. 34.

²²⁹ Leyla Karahan, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara, 1996, s. 27.

lâyıkunı (230), *benden*, *eyledüğün* (524), çokluk ikinci şahıs emir çekiminde *bilün* (122, 393), *açun* (391) ñ-n değişimi görülmektedir.

2.1.6. Hemze (') > y değişikliği

Arapça kelimelerde iç seste yer alan uzun a (ā) ünlüsünden sonra gelen hemzenin yerini y'ye bırakması Türkçede iki ünlünün yan yana bulunamaması kuralı ile ilgilidir. Eski Türkiye Türkçesi döneminde yazılmış metinlerden itibaren görülen bu durumunun *Tazarru'-nâme*'deki örnekleri şunlardır:

'*acāyib* (< 'acā'ib) (146), *dāyim* (< dā'im) (111, 115, 115, 214, 231, 247, 449, 533), *dāyimā* (< dā'imā) (227, 243, 313), *delāyil* (< delā'il) (53), *garāyib* (< garā'ib) (146), *ḥakāyık* (< ḥakā'ik) (287), *ḥalāyık* (< ḥalā'ik) (19, 91, 266, 472), *ḥāyim* (< ḥā'im) (483), *ḥāyil* (< ḥā'il) (158, 400), *ḳāyim* (< ḳā'im) (247), *kāyināt* (< kā'ināt) (6, 240), *māyil* (< mā'il) (28, 400), *ṣagāyir* (< ṣagā'ir) (249), *ṣakāyık* (< ṣakā'ik) (169), *zāyil* (< zā'il) (28).

2.2. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesi, Türkçe ek ve kökler ile alıntı kelimelerde her devirde olagelmıştır. Türkçe kelimelerde ünsüz düşmesi birden fazla heceli kelimelerin ve eklerin sonundaki g/g'lerde, orta hecedeki -l- 'de ve kelime başındaki y'de, Arapça kelimelerde ise yapısında ikiz ünsüz bulunduran kelimelerde görülür.

getür- (< keltür-) (155, 290), *otur-* (< oltur-) (252, 429), *ıraq/ırağ* (< yırağ) (302, 493).

g/g'larla ilgili düşüşler Türk dilinin gelişme seyrine uygun bir durum arz etmektedir. Herhangi farklı bir durum bulunmamaktadır.

Arapça kelimelerde kelime sonunda yer alan hemzelerin metinde yer yer yazılmadığı, düşürüldüğü görülür. *ābā* (< ābā') (359), *a'dā* (< a'dā') (329), *aşfiyā* (< aşfiyā') (87), *eşyā* (< eşyā') (9, 43), *evliyā* (< evliyā') (87, 102), *ibtidā* (< ibtidā') (464).

Vezne uygun gelmesi bakımından Arapça kelimelerin yapısındaki ikiz ünsüzlerden biri yer düşürülmüştür. *ad* (< 'add) (266), *ber* (< berr) (43), *bī-ḥad* (< bī-ḥadd) (266), *cān* (< cānn) (11), *Ḥak* (< Ḥakḳ) (74, 75), ' *naş* (< naşş) (78).

Bu örnekler dışında yazmada asli ikiz ünsüzü yazıldığı hâlde vezin gereği metne tek ünsüzle alınan kelimeler de vardır. *ḥakı* (< ḥakḳı) (240), *sırumı* (< sırrımı) (299) *ḥakḳîçun* (< ḥakḳîçun) (337, 338, 339, 340, 356, 358, 359, 361, 362, 375).

2.3. Ünsüz Türemesi

Türkçenin en eski görevli sesleri y ve üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra isim çekim eki gelmesi durumunda ortaya çıkan n'dir. Bunlar dışında metinde ünsüz türemesi görülmemektedir.

şebinde (98), *diyesin* (111), *oldı-y-ısa* (273), *diyenler* (430), *yüzine* (437).

2.4. Ünsüz İkizleşmesi

Metinde ünsüz ikizleşmesi ile ilgili örnekler şunlardır: *aşşı* (407), *issi* (420, 462, 531).

3. Hece Düşmesi

Bildirme işlevindeki -durur'un benzer hecesinin düşmesi sonucu ortaya çıkan -dUr metindeki hece düşmesi ile ilgili en sık görülen unsurdur. Metinde -durur ekinin kullanımına rastlanmakla beraber sayı bakımından -dUr eki daha fazladır.

yok-durur (18), *ol-durur* (56), *bahâne-durur* (236), *pîşem-durur* (313); *oldur* (9), *yoğdur* (13), *muğarrerdür* (28), *zebundur* (37), *kimdür* (101), *anlardur* (102).

III. Şekil Bilgisi Özellikleri

1. İsim

1.1. Çokluk Eki

Tazarru '-nâme' de görülen çokluk eki +lAr'dır.

'aşîler (7), *pādişāhlar* (9), *olanlar* (39), *geçenler* (39), *şahrālar* (138), *güneşler* (154).

1.2. İyelik Ekleri

Teklik I. şahıs iyelik eki: +(U)m, +(I)m

Metindeki bir iki kelime dışında teklik birinci şahıs iyelik ekinin yardımcı ünlüsü yuvarlaktır.

taşımı (248), *itdiklerüme* (249), *zünūbum* (251), *meskenimi* (267), *kimsenem* (277), *taşkatimi* (280), *defterimi* (299), *ümizüm* (399), *mağālātum* (521), *gönlüm* (523).

Teklik II. şahıs iyelik eki: +(I)ñ, +(I)n, +(U)ñ, +(U)n

Teklik ikinci şahıs iyelik ekinin ünlüsü bir iki örnek dışında hep yuvarlak biçimdedir.

gözünü (49), *medhüñi* (92), *refiküñ* (98), *recāñi* (117), *'aṭāñ-ıla* (164), *taḫuñdan* (217), *kapuñdan* (217), *pāküñe* (223), *der-gāhuña* (228, 543), *katuñda* (319), *emrūñle* (359), *zikrūñle* (387), *faẓluñ* (388), *heybetüñle* (388).

Ekin sonundaki geniz sesi olan ñ'nin bazı kullanımlarda dişsi n'ye dönüştüğü görülür.

'izzetünde (101), *kapunı* (105), *kalbünde* (111), *bāzārunı* (113), *üstüne* (114), *eksiklügünü* (115), *birliğünedür* (121), *'ilmünde* (131), *taḫdīr itdügün* (174), *zātına* (181), *kapuna* (216), *lāyıkunı*

(230), *benden* (240), *huzûrında* (297), *pîşen-durur* (254), *elinde* (310), *bildürdüğün* (337), *gönderdiğün* (337), *eyledüğün* (524).

Teklik III. şahıs iyelik eki: +I, +U, +sI

Eski Türkiye Türkçesinde daima düz olan bu ekin düz ünlülü biçimlerinin yanı sıra yine Eski Türkiye Türkçesinin sonlarına doğru görülmeye başlanan yuvarlak ünlülü biçimler²³⁰ bu metinde de yer almaktadır. Düz ve yuvarlak biçimlerin yer aldığı örneklere bakıldığında bunun dudak uyumuna bağlı olmadığı bir söyleyiş özelliğinin yazıya geçirildiği görülür. Aşağıdaki teklik III. şahıs iyelik ekinin yuvarlak olduğu örneklerden sadece *sa'îdün*'nin yazımında vav harfi görülür. Diğerlerinde bu yuvarlaklık hareke ile işaret edilmiştir.

+I, +sI: *emrinde* (34), *riķābından* (82), *ağzı* (166), *çeşmi* (167), *devri* (450), *kibriyāsı* (13), *kaffesine* (301), *yarusı* (405), *birisi* (412), *du'āsı* (540).

+U: *işünde* (14), *dilünde* (58), *sa'îdünü* (100), *kimünü* (144), *biründe* (174), *biñünden* (175), *dermānunu* (467), *maķşūdunu* (467), *ķıymetünü* (516), *ziynetünü* (516).

Çokluk I. şahıs iyelik eki: +(U)mUz

recāmuz (388), *yüzümüz* (389), *ķamumuz* (498), *cānumuzı* (500), *geçmişlerimiz* (508).

Çokluk II. şahıs iyelik eki: +(U)ñUz

özlerñüzi (391), *gözlerñüzi* (391), *toprağñuz* (392), *ömürñüzi* (396), *ķalbñüz* (405).

Çokluk III. şahıs iyelik eki: +IArI, +IArU

kimleri (216), *sultānları* (217), *başlarına* (220), *göñüllerindeki* (348), *bāķīlerine* (488), *vaţanlarına* (493).

+IArU çokluk üçüncü şahıs iyelik ekindeki yuvarlak ünlü harfle belirtilmiştir.

mekānlarını (487).

1.3. Aitlik Eki

Metinde birkaç kelimedede geçen +ki, +ğı aitlik eki ile ilgili örnekler şunlardır:

gül-istānlardaki (53), *ķanğı* (266), *göñüllerindeki* (348), *ķamudaki* (360), *cennetdeki* (360).

1.4. İsim Çekimi

İlgi Durumu Eki: +In, +İñ, +Uñ, +nUñ,

²³⁰ Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, 2000, s. 112.

Ekin ünlüsü bir iki örnek dışında hep yuvarlaktır. Ekin ünsüzünde ise dişsi n'nin olduğu bir örnek bulunmaktadır.

burcınıñ (64), *kimiñ-ile* (208), *Haqq'ıñ* (399), *enbiyānuñ* (474), *hümāmuñ* (482), *cihānuñ* (486), *anuñ* (486), *qamuların* (489).

İlgi durumu ekinin çekimi teklik birinci şahısta *benüm* (242, 249, 250, ...) biçimindedir.

Belirtme Durumu Eki: +I, +n, +Ø

Metinde üç türlü belirtme eki bulunmaktadır. Bunlar umumi belirtme eki olan +I, III. şahıs iyelik ekinden sonra gelen +n ve I. ve II. şahıs iyelik ekli kelimelerden sonra gelen eksiz belirtmedir.

anı (19, 24, 37,...), *encamı* (269), *cānumı* (286), *sözümü* (288), *seni* (307); *qaydın* (204), *qarasın* (293), *dānesin* (427), *efserin* (441), *razın* (466), *bünyādın* (532); *'uyūbuñ* (116), *zünūbuñ* (116), *gözüñ* (523), *göñlüñ* (523).

honendeyi (545) kelimesinde belirtme eki hemze ile belirtilmiştir.

Yönelme Durumu Eki: +A

söze (51), *meddāha* (56), *enbiyāya* (76), *qavme* (78), *başa* (95), *saña* (101, 108,...), *qullara* (147), *baħrına* (177), *başuma* (269), *dehre* (270), *ıqlıme* (429).

Metinde *'afv olunmağa* (543) ifadesinde "... için" anlamıyla kullanılmıştır.

Bulunma Durumu Eki: +dA

Bulunma durumu ekinin ünsüzü hep tonludur. Tonluluk bakımından uyum bu metinde görülmez.

hükminde (8), *deryāda* (38), *cihānda* (126), *topraqda* (147), *elümde* (306), *fikrinde* (414), *üstümüzde* (509).

Ayrılma Durumu Eki: +dAn

Ekin ünsüzü daima d'lidir: *qahrından* (7), *nārdan* (11), *dilden* (42), *şecerden* (147), *nışden* (150), *dehānumdan* (290), *birinden* (412).

Vasıta Durumu Eki: +IIA, +IA

Eski Türkiye Türkçesinde oldukça işlek bir vasıta eki olan +n bu metinde "içün" kelimesinde kalıplaşmış olarak görülür. Metinde "ile" edatından ekleşmiş ve dil uyumuna bağlanmış biçimler görülmektedir.

mâric-ile (11), *‘aşk-ıla* (45), *dür-ile* (156), *renc-ile* (206), *fesâdât-ıla* (272), *şıdık-ıla* (318), *‘ilm-ile* (479); *nübüvvetüñle* (93), *medhünle* (120), *anuñla* (122), *emrünüle* (159), *kahruñla* (186), *fažuñla* (308), *dimekle* (352).

Eşitlik Durumu Eki: +CA

Eşitlik eki metinde bir iki kelimedede, -dUk sıfat-fiil eki ile eşitlik ekinin kalıplaşmasından oluşmuş -dUkça zarf-fiil ekinde ve kalıplaşmış biçimde *niçe* gibi bazı kelimelerde görülür.

bunca (133, 276), *anca* (457), *nice* (187), *niçe* (23, 92, 109, 153,...), *itdükçe* (270), *öñince* (433), *düşdükçe* (519), *hoşça* (522), *okudukça* (530, 539).

Yön Gösterme Durumu Eki: +rA

Metinde yön gösterme eklerinden sadece +rA kullanılmıştır: *ıcre* (265, 266, 430, 440), *üzre* (75, 80, 164, 301, ...), *şoñra* (512).

2. Fiil

2.1. Fiil Çekimi

2.1.1. Şahıs Ekleri

*Tazarru'-nâme'*de zamir kökenli şahıs ekleri (I. tip şahıs ekleri), iyelik kökenli şahıs ekleri (II. tip şahıs ekleri) ve emir ekleri (III. tip şahıs ekleri) kullanılmıştır. Bu üç tipteki şahıs ekinin teklik ve çokluk olmak üzere tüm şahıslarıyla ilgili örnekler metinde bulunmamaktadır.

2.1.1.1. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman, istek kipinin teklik I. şahısı dışındakiler zamir kökenli şahıs ekleri ile çekimlenmektedir.

Teklik I. şahıs: -Am

dutmuşam (308), *kalılmışam* (398), *geçmezem* (262), *bilmezem* (264), *dilemezem* (320).

Teklik II. şahıs: -sIn

şanasın (37), *açarsın* (105, 148), *komazsın* (145), *yaradursın* (147), *karasın* (150), *gösterürsün* (154, 155, 187).

Teklik III. şahıs: eksiz

virmiş (203), *konar* (144), *komaz* (540), *urnur* (164), *düşiser* (451), *ölecek* (401), *düşe* (537), *gire* (517).

Çokluk I. şahıs: -Uz, -vUz

getürmüşüz (383), *haṭāyā eylemişüz* (384), *görmüşüz* (457), *olavuz* (452).

Çokluk II. şahıs: -sIz

bilürsüz (406), *öleceksiz* (401), *utanacaksız* (402).

Çokluk III. şahıs: -lAr

yüz tutupdurlar (228), *olup dururlar* (506), *bilürler* (19, 359), *çağruşurlar* (43), *konarlar* (226), *varısarlar* (216), *yanalar* (239), *cināyet ideler* (231).

2.1.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik kökenli şahıs ekleri, görülen geçmiş zaman, şart ve istek kipinin teklik I. şahsında görülmektedir. Metinde çokluk II. şahıs dışındaki ekler şunlardır:

Teklik I. şahıs: -m

inandum (270), *mağrūr oldum* (271), *şığındum* (384), *eyledüm* (397), *disem* (243), *ḳalam* (413), *ḳılam* (244, 259, 267).

Teklik II. şahıs: -ñ, -n

buyurduñ (136, 328), *virduñ* (137), *aḳıtduñ* (139), *helāk eyledüñ* (329), *dilerseñ* (42), *mu'īn olmazsan* (296), *meded kılmaz iseñ* (282).

Teklik III. şahıs: eksiz

mevcūd ḳuldı (6), *aldı* (436), *dutdı* (543), *şerīki olsa* (22), *bulsa* (420), *otursa* (429).

Çokluk I. şahıs: -ḳ

ilticā ḳılduḳ (386).

Çokluk III. şahıs: -lAr

ḳaldılar (84), *bildiler* (136), *itdiler* (328), *ḳekdiler* (446), *fıkr itsele* (32).

2.1.1.3. Emir Ekleri

Emir eklerinden tasarlama kiplerinde bahsedilecektir.

2.1.2. Fiillerde Olumsuzluk

Fiillerin olumsuzluğu genellikle -mA eki ile yapılmaktadır. Ancak metinde geniş zamanın -mAz eki ile, öğrenilen geçmiş zaman eki almış bazı kelimelerin ise “degül” kelimesi ile olumsuzu sağlanmıştır.

2.1.3. Bildirme Kipleri

2.1.3.1. Görülen Geçmiş Zaman

Turkish Studies

Metindeki görülen geçmiş zaman eki ve şahıslara göre çekimi şu şekildedir:

Teklik I. şahıs: -dUm

inandum (270), *kılmadum* (270), *mağrūr oldum* (271), *şığındum* (315, 384), *eyledüm* (397).

Teklik II. şahıs: -dUñ

n'eyledüñ (107), *buyurduñ* (136), *aķıtduñ* (139), *virdüñ* (137), *kıldıñ* (191, 194, 240, 327).

Teklik III. şahıs: -dI

maķşūd idüñdi (6), *aldı* (436), *şalmadı* (436), *güldi* (437), *dutdı* (543).

Çokluk I. şahıs: -dUk

kıldıķ (386).

Çokluk III. şahıs: -dIIAr

kaldılar (84), *bildiler* (136), *çekdiler* (446).

2.1.3.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Metinde görülen öğrenilen geçmiş zaman ekleri -mİş ve -Up zarf-fiil eki ile dur- yardımcı fiilinin oluşturduğu -UpdUr ve -Up durur yapısıdır. -mİş ekinden sonra yer yer -dUr kuvvetlendirme ve ihtimal ekinin geldiği kullanımlar görülmektedir.

-mİş: *dutmışam* (308), *eylemışem* (311), *ķalmıřam* (398), *getürmışüz* (383), *görmışüz* (457); *huşk olmış-iken* (169), *virmiş* (203), *aşmışdur* (251), *ķalmıř mığur* (274), *gelmemışdür* (455).

-UpdUr, -Up durur: *dutup dururlar* (23), *virüpdür* (27), *ķan olupdur* (76), *ķalupdur* (130), *yüz tıutupdururlar* (228), *musallaķ olupdur* (282), *olup dururlar* (506).

Öğrenilen geçmiş zaman eki almış bir fiilin olumsuzu -mA eki ile yapılabildiği gibi “değil” kelimesi ile de yapılabilmektedir. Olumlu bir yapı üzerine getirilen “değil” kelimesi fiilin belirttiği hükmü olumsuzlaştırmaktadır. “değil” ile kurulan yapıların kullanımları ve işlevleri konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır.²³¹ Bu metinde, öğrenilen geçmiş zaman eki almış olumlu fiiler üzerine getirilen “değil” ile ilgili kullanımlar şunlardır:

olmışdur degül (< *olmış degüldür*), *dutmış degül* (319), *ķalmıř degüldür* (427), *gelmiş degüldür* (427).

2.1.3.3. Geniş Zaman

²³¹ Mehmet Özmen, “Türkçe’de Değil Kelimesi ve Kullanımları”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXIX, İstanbul, 2000, s. 189-244.

Tazarru'-nâme' de -Ar ve -(U)r ekleri, şimdiki ve gelecek zamanı içine alan bir geniş zamanı ifade etmektedir. Geniş zamanın olumsuzu için ise -mAz eki kullanılmıştır. Çokluk I. şahıs dışındaki çekimleri görülen örnekler şunlardır:

Teklik I. şahıs: *bî-eğeplük iderem* (277), *bilürem* (307), *dilerem* (315); *bulmazam* (260), *dilemezem* (320), *geçmezem* (262), *bilmezem* (264).

Teklik II. şahıs: *yaradursın* (147), *açarsın* (148), *bezersin* (159); *komazsın* (145), *eylemezsın* (145).

Teklik III. şahıs: *artar* (261), *urnur* (164); *bulunmaz* (265), *kalmaz* (127).

Çokluk II. şahıs: *eylemezsiz* (405), *bilürsiz* (406).

Çokluk III. şahıs: *görimezler* (24), *umarlar* (385), *çağrışurlar* (40), *bilürler* (19, 359).

2.1.3.4. Gelecek Zaman

Metinde birkaç kelimedede görülen gelecek zaman ekleri -IsAr ve -AcAk'tır. Metinde sadece teklik III, çokluk II. ve III. şahıs çekimi görülmektedir.

-AcAk: *utanacağsız* (402), *öleceksiz* (401); *ölecek* (401).

-IsAr: *olısar* (429), *düşısar* (451), *merğüb olısar* (519); *varısarlar* (216).

2.1.4. Tasarlama Kipleri

2.1.4.1. İstek

-A istek eki, istek dışında geniş zamanı, gelecek zamanı, şartı, -IncA zarf-fiil anlamını da ifade eder.²³² Metinde çokluk ikinci şahıs dışındaki çekimleri görülen -A eki bir isteği karşılamakla beraber şimdiki ve gelecek zamanı içine alan bir geniş zaman işlevinde ve farklı işlevlerde kullanılmıştır.

İstek işlevinde: *kılam* (244, 259, 267); *bakasın* (36), *karasın* (150), *olasın* (295), *nağm idesin* (525); *düşe* (537), *kala* (554).

Geniş zaman işlevinde: *gitmeyeydi* (423), *bile* (435); *şanasın* (37); *gideler* (220), *cinayet ideler* (231).

Gelecek zaman işlevinde: *kalam* (413); *dürile* (453), *gide* (454), *olavuz* (452), *yanalar* (239).

Emir işlevinde: *gide* (42).

²³² Mustafa Özkan, "Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerinde İstek Eki -A/-E'nin Kullanılışı Üzerine", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C.XXX, İstanbul, 2003, s. 359-385.

-IncA zarf-fiil işlevinde: *kāzī olasin* (295); *peydā ola* (160), *fēvt ola* (240), *dem ola* (454).

-An sıfat-fiil görevinde: *hayrîpîşe ola* (495).

2.1.4.2. Şart

Şart eki olan -sA geldiği fiillerde şart ifadesi dışında farklı işlevlere sahiptir. -sA ekinin işlevleri konusuna çeşitli çalışmalarda yer verilmiştir.²³³ Şart ifadesinden başka, farklı işlevlere de sahip olan ekin teklik I., II. ve III. şahıslar dışındaki çekimleri metinde görülmemektedir.

Şart işlevinde: *bî-rūh degül iseñ* (55), *a'mā degül iseñ* (59), *kılmaz iseñ* (282); *şerîki olsa* (22), *emrūñ olsa* (233), *var-ısa* (275), *meded olmazsa* (314), *bulsa* (420), *derman olınsa* (421), *kalınsa* (422), *ıtursa* (423), *beķā bulsa* (424).

Fail işlevinde: *disem* (243); *olsa* (73), *değmez ise* (95), *otursa* (429).

Zaman bildirme işlevinde: *dilerseñ* (42); *başsa* (80), *sürse* (82), *'ayān olsa* (251).

Sebeup bildirme işlevinde: *kār-ı bātıñ kılsa* (35).

Yer tamlayıcısı işlevinde: *her ne kılsañ* (132).

2.1.4.3. Emir

Emir ekleri hem emir hem de şahıs ifade etmesi bakımından diğer çekimlerden ayrı bir hususiyete sahiptir. Emir çekimi anlam bakımından her zaman emir olmayıp bazen istek, temenni ifade eder.²³⁴ Metinde de zaman zaman emir ekinin, emirden çok istek ifadesi taşıdığı görülür.

Metinde emir eklerinin teklik birinci şahıs dışındaki çekimleri şu şekildedir:

Teklik II. şahıs: eksiz

ura gör (42), *tercîh eyle* (51), *uyar* (53), *ķoma* (239), *ķandır* (239), *virme* (463).

Teklik III. şahıs: -sUn

hū olmasun (288), *görmesün* (511), *bilsün* (516).

Çokluk I. şahıs: -AlUm

ķoyalum (425), *ķılalum* (464), *ıtalum* (525).

Çokluk II. şahıs: -(U)ñ, -(U)n

²³³ Gürer Gülsevin, "Türkçede -sa Şart Gerundiumu Üzerine", *Türk Dili*, S. 467, Kasım, 1990, s. 276-279; Leylâ Karahan, " -sa/-se Eki Hakkında", *Türk Dili*, S. 516, Aralık 1994, s.471-474; Hayati Develi, " -sA Eki Nedir? Kip mi, Zarf-Fiil mi?", *İlmî Araştırmalar*, S. 1, s. 91-94; Kemal Eraslan, " -sar/-ser İsim-fiil Ekinin Yapısı ve Fonksiyonları", *Hasan Eren Armağanı*, Ankara, 2000, s. 92-127.

²³⁴ Ahmet B. Ercilasun, "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", *Türk Dili*, S. 505, Ocak 1994, s. 3-9.

bilün (122, 393), *açun* (391), *ķayuruñ* (392), *ġāfil olmañ* (395), *yıġlınuñ* (395), *geçürmeñ* (396), *inanmañ* (452).

Çokluk III. şahıs: -sUnlAr

yüz dudsunlar (215).

2.1.4.4. Gereklik

Eski Türkiye Türkçesi döneminin sonlarında teşekkül eden -mAIU başlangıçta gelecek zaman ifade eden bir sıfat-fiil eki olup Osmanlı Türkçesi döneminde gereklik kipini karşılayan bir ek durumuna geçmiştir.²³⁵ Metinde -mAIU eki sadece bir yerde geçmektedir.

ķalmaludur (230).

İsimlerden sonra gelen “gerek” kelimesi bazen “olmalı, olmalıdır” anlamını vermektedir.²³⁶

işi ķādir gerekdür işlemege (221), *gerek kişi yaraķda olmadın fevt* (394), *ölecek cāna gerek yatacaķ yir* (406), *bu dürc içinde olan dürleri derç/ gerekdür cevheri itmeklüge ģarc* (515).

Aşağıdaki mısra da ise “gerek” kelimesi gelecek zamanı karşılamaktadır.

bilün her gün yaraķ bir gün gerekdür (393).

2.1.5. Fiillerin Birleşik Çekimleri

Metinde her kipin ve her şahsın birleşik fiil çekimi kullanılmamıştır. Birleşik çekimi olan kipler şunlardır:

2.1.5.1. Hikāye Birleşik Çekimi

Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikāyesi

Teklik I. şahıs: *ġuşsa idünmiş idüm* (522).

Teklik II. şahıs: *maĥrem olmış idüñ* (97).

Teklik III. şahıs: *ķā’āt olmışdı* (521).

Geniş Zamanın Hikāyesi

Teklik I. şahıs: *ķatī’āt iderdüm* (521).

Teklik III. şahıs: *düşerdi* (22), *ķaçardı* (342), *ķār itmezdi* (342), *sefer ķılmazdı* (421), *göçmezdi* (424), *gelmez idi* (435).

²³⁵ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, 1992, s. 313.

²³⁶ Mehmet Özmen, “Gerek Gerekmek ve Gereklilik Çekimleri Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Makaleler*, Ankara, 2010, s. 469.

İsteğin Hikâyesi

Teklik I. şahıs: *ne kılaydum* (251).

Teklik III. şahıs: *kalaydı* (420, 422), *gitmeyeydi* (423).

2.1.5.2. Şart Birleşik Çekimi

Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Teklik III. şahıs: *oldı-y-ısa* (273), *uğradısa* (308).

Geniş Zamanın Şartı

Teklik II. şahıs: *dilerseñ* (42), *dirseñ* (109), *meded kılmaz iseñ* (282), *mu'îñ olmazsan* (296).

Teklik III. şahıs: *degmez ise* (95), *meded olmazsa* (314).

2.1.6. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller, şekilce bir isim ile bir yardımcı fiilin birleşmesinden veya iki ayrı fiilden oluşmuş yapılardır.

2.1.6.1. Bir İsim Unusuru ile Bir Yardımcı Fiilden Oluşmuş Birleşik Fiiller

Metinde Türkçe, Arapça veya Farsça isim cinsinden kelimeler, it-, kıl-, eyle-, ol-, dut-, gel-, bul-, kal-, vir-, gör- ur- yardımcı fiilleri kullanılarak fiil hâline getirilmiştir. Bu fiillerle ilgili kullanımlara bakıldığında bir kısmının anlam kaymasına uğrayıp deyimleşmiş yapılar olduğu görülür. Belirtilen yardımcı fiillerle kurulan yapılardan bazıları şunlardır:

it-: *îcād it-* (22), *secde it-* (328), *aḥḳar it-* (332), *ekmel it-* (335), *kār it-* (342), *fesādāt it-* (404).

kıl-: *ḥayrān kıl-* (13), *çāk kıl-* (15), *me'nūs kıl-* (50), *gūş kıl-* (54), *da'vet kıl-* (77), *sefer kıl-* (421).

eyle-: *n'eyle-* (107), *kat'eyle-* (109), *münācāt eyle* (118), *cā eyle-* (141).

ol-: *peydā ol-* (160), *pür ol-* (166), *ittişāl ol-* (184), *mülevveş ol-* (224), *fevt ol-* (240).

dut-/tut-: *magbūn u maḥrūm dut-* (319), *yüz dut-* (390), *cihānı dut-* (449), *ıraq dut-* (495), *yüz tut-* (228, 318).

gel-: *zuḥūra gel-* (133), *cevāba gel-* (291), *vecde gel-* (328), *yāda gel-* (426), *dile gel-* (435).

bul-: *ḥayāt bul-* (233), *çāra bul-* (260), *ḳuvvet bul-* (484).

kal-: *ḥayretde ḳal-* (139), *muḥabbaḳ ḳal-* (282), *bāḳī ḳal-* (455).

vir-: *şeref vir-* (33), *cān vir-* (348), *gönül vir-* (463), *naşīḥat vir-* (553).

gör-: *lāyık gör-* (287).

ur-: *yüz ur* (115), *dest ur-* (443).

2.1.6.2. Tasvirî Fiiller

İki ayrı fiilin kaynaşmasından oluşan bu yapılarda birinci fiil -A, -I zarf-fiil eklerinden birini almış, ikinci fiil ise aslında bir fiil olduğu hâlde anlam kayması yoluyla esas fiil olmaktan çıkıp bir yardımcı fiil durumuna geçmiştir. Esas fiilden sonra gelen yardımcı fiiller, esas fiildeki oluş ve kılışın tarzını belirtmektedir.

Yeterlik Fiileri: Yeterlik ifadesi metinde geniş zamanın olumsuz çekiminde görülür. *görimezler* (24), *olmaz* (38), *bulmaz* (86), *bilimezem* (244), *bulmazam* (260), *dutmaz* (449).

Süreklilik Fiilleri: *ura gör* (42), *eyleyü gör* (118).

-Up zarf-fiil ekinden sonra gelen dur- yardımcı fiili süreklilik bildiren bir yapıdan çok, fiili bir yargı hâlinde bildiren, fiile öğrenilen geçmiş zaman ifadesi kazandıran bir yapı durumundadır.

dutup dururlar (23), *olup durur* (476), *olup dururlar* (506).

2.1.7. Ek Fiil

Metinde ek fiilin geniş zaman, görülen geçmiş zaman ve şart olmak üzere üç çekimi vardır. Ek fiili bu çekimler dışında birleşik fiil çekiminde ve -ken zarf-fiil ekinden önce görmekteyiz.

Geniş Zaman Çekimi

Geniş zaman çekimi isimlere gelerek onların cümlede yüklem olmasını sağlar. Bildirme ekleri adıyla da anılan, her şahıs için ayrı eki olan bu çekimin çokluk II. ve III. şahıs çekimi metinde görülmez.

Teklik I. şahıs: -Am

ķuluñam (287, 309, 317, 321), *benem* (247), *āvāreyem* (259), *bendeñem* (293), *pür-günāham* (294), *muṭī'am* (309).

Teklik II. şahıs: -sIn

sensin (96, 12, 136, 176, ...), *sulṭānsin* (120), *'ayānsin* (129), *ganīsın* (145), *ebedsin* (181), *nihansın* (129).

Teklik III. şahıs: -dUr, -durur

oldur (9, 16, 20, 25), *yoķdur* (13, 177), *eḥaddur* (21), *zebūndur* (37), *müsebbihdür* (9), *birdür* (17), *degüldür* (38), *enverdür* (57), *bendelerdür* (182), *yoķ-durur* (18), *ol-durur* (56), *yolda-durur* (128), *ma'lūm-durur* (312).

Çokluk I. şahıs: -Uz

yohsullaruz (383).

Görülen Geçmiş Zaman Çekimi

Metinde ek fiilin bu çekimi yalnızca teklik I. ve teklik III. şahısta kullanılmıştır.

Teklik I. şahıs: *mübtelâ idüm* (489).

Teklik III. şahıs: *hayâtında idi* (77), *Cibrîl idi* (98), *zeyn idi* (343), *'anqâlar-ıdı* (448), *hikmet-dân-ıdı* (433).

Şart Çekimi

Metinde ek fiilin şart çekimi yalnızca teklik II. ve teklik III. şahısta kullanılmıştır.

Teklik II. şahıs: *bî-rûh degül iseñ* (55), *a'mâ degül iseñ* (59).

Teklik III. şahıs: *var ise* (123), *hezâr ise* (296), *var-ısa* (275).

2.1.8. İsim-fiil Ekleri

Metinde görülen isim-fiil ekleri -mA, -mAk'tır.

-mA: *itmenüñ* (404).

-mAk: *dimek* (21), *sürmek* (36), *olmağa* (47), *itmege* (47), *kanmak için* (100), *ıtmağa* (140), *yimekte* (204), *işlemeğe* (221), *kalmağdur* (268), *gelmeklügi* (454)...

2.1.9. Sıfat-fiil Ekleri

*Tazarru'-nâme'*de yaygın olarak kullanılan sıfat-fiil eki geniş zaman ifade eden -An'dır. Bu ekin yanı sıra olumsuz geniş zaman ifade eden -mAz, gelecek zaman ifade eden -AcAk, geçmiş zaman ifade eden -dUk, -mİş ekleri ve -IcI eki metinde az da olsa kullanılmıştır.

-An: *gösteren* (10), *yaradan* (11), *geçenler* (39), *olanlar* (39, 509), *uyan* (75), *olmayanlardan* (128), *girenler* (172), *dirgüren* (178), *öldüren* (178), *kılan* (185), *uymayan* (190), *olan* (213, 236, 244, 517), *gören* (248), *işiden* (344), *bilenler* (380).

-AcAk: *varacakları* (217), *irecek* (292), *ölecek* (406), *yatacak* (406).

-dUk: *itdüğün* (174), *olduğına* (235), *itdügi* (238), *itdüklerüme* (249), *olduğımı* (248), *itdüğümçün* (263), *olmaduğum* (263), *olduğklaruma* (268), *gönderdüğün* (337), *bildürdüğün* (337), *eyledüğüm* (524).

-IcI: *göriciler* (378).

-mAz: *'aқıl irmez* (325), *añılmaz* (372), *oñalmaz* (398), *görünmez* (498).

Turkish Studies

-mİş: *ölmüşler* (162), *tağılmışlar* (162), *dolmuş* (272), *yanmış* (298), *yazulmuşda* (428), *yoyulmuş* (428), *gelmemiş* (452), *geçmişlerümüz* (508), *göçmüşlerümüz* (508).

-Ur: *bilür* (297).

2.1.10. Zarf-fiil Ekleri

Metinde geçen zarf-fiil eklerinin bir kısmı zaman ve hâl bildirmek, bir kısmı da birleşik fiil, kalıplaşmış zarf ve edat teşkil etmek için kullanılmıştır. Metinde tek bir ek veya birden fazla ekin yığılması sonucu oluşmuş zarf-fiil ekleri görülmektedir.

-A: *ura gör* (42), *göre* (268).

-dUgİndA: *irişdüginde* (301), *irdüginde* (389).

-dUkçA: *itdükçe* (7, 270), *düşdükçe* (519), *okudukça* (530, 539).

-dUkdA: *serîr olduğda* (84), *şekâvet itdükde* (250), *irdükde* (100), *oğdukdı* (299), *yâd olduğda* (344).

-I: Geniş zamanın olumsuz yeterliğinin kuruluşunda kullanılmıştır: *görimezler* (24), *bulmaz* (86), *olmaz* (38), *bilimezem* (244), *bulmazam* (260), *dutmaz* (449).

-IcAk: *kılıcağ* (502), *şoricağ* (111), *kopıcağ* (266), *gelicek* (291).

-ken: *ma'düm iken* (97), *var iken* (118), *olmuş-iken* (169), *çekmez iken* (392), *gerekmez iken* (392), *şanurken* (414), *itmişken* (415), *iderken* (416, 454), *şayanurken* (417).

-mAdİn: *işâret olmadın* (303), *fevt olmadın* (394), *didürmedin* (401).

-U: *eyleyü gör* (118).

-UbAn: *idüben* (117, 258, 387), *añuban* (261), *gelüben* (328), *kaluban* (371), *çağrışuban* (385), *yıkuban* (439), *boziluban* (453), *götürüben* (511), *kıluban* (529).

-Up: *dutup dururlar* (23), *virüpdür* (27), *şanup* (32), *olup* (45), *olupdur* (76), *görüüp* (114), *kuzardup* (149), *dirilüüp* (163), *döküp* (203), *sürüp* (208), *yüz urup* (214), *yañılup* (220).

2.1.11. Kuvvetlendirme ve İhtimal Eki

Metinde bu ek, sadece yuvarlak ünlülü ve ünsüzü tonlu olarak -dUr biçiminde görülür. *muhtaş olmuşdur* (78), *aşmışdur* (251), *gelmemişdür* (455), *kalmamışdur* (455).

Dizin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/1 Winter 2013

- A**
- âb** (Far.): su
 â. 151
 â.-ı hayât “hayat suyu, içeni ölümsüz kılan su” 94
- âbâ** (< âbâ': Ar.): gezegenler (krş. âbâ')
 â. 359
- âbâ'** (Ar.): babalar (krş. âbâ')
 â. 507
- âbâd** (Ar.): bayındır, mamur
 â. it- “bayındır hâle getirmek” 415
- 'abd** (Ar.): kul, köle
 'a. ('a.-i me'mûr ol-) 310
- 'abeş** (Ar.): boş, anlamsız
 'a. 221
- 'âbid** (Ar.): ibadet eden
 'â. 39
 'â.+e 25
- 'acâyib** (< acâ'ib: Ar.): tuhaf, değişik, alışılmıştın dışında
 'a. 146
 'a.+den 146
- 'aceb** (Ar.): tuhaf, şaşırtıcı, garip şey; acaba; şüphe, tereddüt bildirir
 'a. 213, 226, 266
 'a.+dür 250, 263
 'a. mi 73, 95
- 'âciz** (Ar.): güçsüz, zayıf
 'â. 106
 'â.+em 259, 322
- aç**: aç, tok olmayan
 a. 145
- aç-**: açmak, bir şeyi kapalı durumdan kurtarmak
 a. (gözüni a.- “uyanmak, dikkatli olmak” 49), (gözün a.-) 523
- a.-arsın 105, 148
 a.-un 391
- açık**: açık, kapalı olmayan
 a. 126
 a.+lar 373
- ad**: isim, ad
 a.+ın 532
- 'ad** (< 'add: Ar.): sayma, kabul etme
 'a. ol- “kabul edilmek, sayılmak” 266
- a'dâ** (< a'dâ': Ar.): düşmanlar
 a.+sın 329
- 'add** (Ar.): sayı, adet
 a.+i 225
- âdem** (Ar.): insan, kişi
 â. (maḥmūd-ı nesl-i â.) 91
 â.+de 451
- 'adem** (Ar.): yokluk, var olmama
 'a.+den 6, 133
- 'adîmü'l-misl** (Ar.): benzersiz, eşsiz
 'a. 70
- 'adl** (Ar.): adalet, doğruluk
 'a. (bünyâd-ı 'a) 93, 295, 483
- âferîniş** (Far.): yaratılmışlar, bütün mahluklar
 â. (maḥşud-ı â.) 91
- âfet** (Ar.): büyük felaket, musibet, bela
 â. ir- “felakete uğramak” 250
- âfitâb** (< âf-tâb: Far.): güneş
 â.+ı (iye.) 124
 â.+ı (yük.) 158
- 'afv** (Ar.): suçunu bağışlama, af
 'a. 218, 317
 'a. it- “affetmek” 116
 'a. olun- “affedilmek” 543
- âgâz** (Far.): başlama
 â. eyle- “başlamak” 535
 â. it- “başlamak” 171

ağız: ağız	‘a.+1 (yük.) (‘a. muhayyer kı1-) 33
a.+1 (iye.) 166	‘a.+ıla 270
ağlad-: ağlatmak	‘a.+um 261
a. 309	al-: almak, elde etmek, ele geçirmek; satın almak
āh (Far.): ah, feryat, inilti	a. 281
ā.+um 261	a.-dı 436
āheste (Far.): yavaş, ağır	a.-up 441
a.+lere 490	a.-ur 170
āhir (Ar.): nihayet, son, sonra, en son	āl (Ar.): aile
ā. 79, 175, 416, 436, 442, 451, 469, 488, 536	ā. 104
ā.+de (dem-i ā.de) 289, 322, 387, 541	a‘lā (Ar.): en yüksek, çok yüksek (krş.a‘lā’)
ā. ol- “sonlanmak, tamamlanmak”	a. (çetr-i a.) 134, (cāy-ı a.) 352
513	a.+lar (cāy-ı a.) 463
āhıret (Ar.): öteki dünya, öbür dünya	a.+ña (der-geh-i a.) 312, 386
ā. 204	a.+ya 83
a.+de (huzūr-ı ā.) 271, 395	a‘lā’ (Ar.): en yüksek, çok yüksek (krş. a‘lā’)
aḥkar (Ar.): çok hakir, çok âciz	a. (a.-i illiyyinde) 304
a. it- “küçük görmek” 332	‘alāmet (Ar.): işaret, iz, nişan
Aḥmed (Ar.): pek çok kez methedilmiş olan, Hz. Muhammed	‘a. 161
a. 185	aldan-: aldanmak
Aḥmed Bākī : özel ad	a.-ma 460
a. 555.	‘ālem (Ar.): âlem, dünya; insanlar
Aḥmedī (Ar.): özel ad	‘ā. 41, (halk-ı ‘ā.) 252, (faḥr-ı ‘ā.) 381, 425
a. 544	‘ā.+de 16, 78, 107, 121, 420, 511
aḥmer (Ar.): kırmızı, kızıl	‘ā.+e (niżām-ı ‘ā.) 22, 431
a. (verd-i aḥmer) 148, 164	‘ā.+ine 262
aḥsen (Ar.): daha güzel, pek güzel	‘ā.+inüñ 63
a. 178	‘ālim (Ar.): bilgin, çok bilen
aḥter (Far.): yıldız	‘ā. (‘ā. ü rabbānī kı1-) 194
a. 361	‘ā.+ler 501
‘ākıbet (Ar.): son; sonunda	‘ālī-makām (Far.): makamı yüce olan, yüce makamlı
‘ā. 394, 406, 410, 429, 463	‘ā.+uñ (ilg.) 482
aķıt-: akıtmak	‘ālimü’s-sır (Ar.): gizli olan her şeyi bilen, Allah
a.-duñ 139	‘ā. 280
a.-ursın 151, 154	Allāh (Ar.): Allah
‘aķıl (< ‘aķl: Ar.): akıl (krş. ‘aķl)	a. (yā a.) 288, 213, 468, 468, 503, 545, 550
‘a. ir- “anlamak” 325	altmış: altmış
‘aķl (Ar.): akıl (krş. ‘aķl)	a. 555
‘a. 45, 113, 130, 238, 462	a‘mā (Ar.): kör, görmez
‘a.+a 112	
‘a.+1 (iye.) 38, 122, 407	

- a. 59
- a'māl** (Ar.): işler
a. (a.-i memdūh) 110, 244
- 'amel** (Ar.): dinî buyrukları yerine getirmek için yapılan iş, hareket
'a. 306, 398
- 'āmil** (Ar.): bir şeyi icra eden, yapan
'ā.+ler 479
- āmīr** (Ar.): buyuran, emreden
ā. 20, 195
- ammā** (Ar.): ama, ancak
a. 460
- añ-**: anmak
a.-an 378
a.-uban 261
- aña**: ona (bk. ol)
- 'anber** (Ar.): ada balığından elde edilen, güzel kokan bir madde
'a. 156
- anca**: onca, o kadar (bk. ol)
- ancağ**: ancak
a. 20, 20, 27, 36, 222, 399, 458
- anda**: onda, orada; o zaman (bk. ol)
- andan**: ondan (bk. ol)
- 'andelīb** (Ar.): bülbül
a.+i (iye.) 67
- anı**: onu (bk. ol)
- añıl-**: anılmak
a.-maz 372
- 'anķā** (< 'anķā': Ar.): Kaf dağında bulunduğu inanan, ismi olup cismi olmayan efsanevî kuş
a.+lar-ıdı 448
- anlar**: onlar (bk. ol)
- anuñ**: onun (bk. ol)
- ara**: ara; zaman, vakit
a.+da 51, 236, 325
- ārāyiş** (Far.): süs, bezek
ā. 85
- 'ārif** (Ar.): bilen, bilgili, irfan sahibi
'ā. 39
- 'arş** (Ar.): göğün dokuzuncu katı
'a. ('a.-ı mecīd-i a'zam) 99
'a.+a 70
- 'a.+uñ (iye.) 357
- art-**: artmak
a.-ar 261
- artuğ**: başka, gayrı; fazla
a. 126, 275, 297
- arż** (Ar.): dünya, yeryüzü
a. (şifāt-ı a. u semā vü insān) 97
a.+a 156
a.+da 469
- 'arż** (Ar.): sunma, bildirme
'a. ('a.-ı hācāt eyleyü gör-) 118
'a. eyle- "sunmak" 551
'a. it- "sunmak" 247
'a. kııl- "sunmak" 244
- 'aşā** (Ar.): değnek, sopa
a.+sın 332
- āsān** (Far.): kolay
ā. 178, 536
ā. it- "kolaylaştırmak" 492, 536
- āsār** (Ar.): izler, nişaneler
ā. (ā.-ı bahāruñ) 160, 187
ā.+ıdur 461
ā.+dan 127
- aşfiyā** (< aşfiyā': Ar.): saf, her türlü kötülükten arınmış, içi temiz kimseler, ermişler
a+dur 87
a.+nuñ (ilg.) 474
- 'āşī** (Ar.): isyan eden, günahkâr
'ā. 106, 241, 265
'ā.+ler 7
- aşşı**: fayda, yarar, kazanç
a. 407
- āsūde** (Far.): rahat, sıkıntısız
ā. 209
- āsumān** (< āsmān: Far.): gök, gökyüzü
ā. 123
- aş-**: aşmak; ölçüyü geçmek, fazla olmak
a.-dı 281
a.-mışdur 251
- 'āşık** (Ar.): âşık
'ā. 201, (figān-u 'ā.) 375
'ā.+ından 544

- ‘āşīkān** (Far.): âşıklar
‘ā. (niyāz-ı ‘ā.) 366, 464
- āşīnā** (Far.): bildik, tanıdık
ā.+dur 548
- ‘aşk** (Ar.): aşk, aşırı sevgi
‘a.+ıla (sāz-ı ‘a.) 45
- at:** at
a.+ın 82
- ‘aṭā** (Ar.): bağışlama, bahşiş, ihsan
‘a. 317
‘a.+dur 218
‘a.+ñ-ıla 164
- āteş** (Far.): ateş
ā. 331, (ā.-i dūzah) 388
ā.+inde 239
- aṭlas-pūş** (Far.): atlas giyinmiş, atlas örtünmüş
a. ol- “atlas giyinmiş olmak” 163
- ‘avām** (Ar.): herkes
‘a.+a 518
- āvāre** (Far.): avare, serseri
a.+yem 259
- āvāz** (Far.): ses
ā. 466
ā. kıl- “ses çıkarmak” 171
- ‘avn** (Ar.): yardım
‘a. (‘a.-i kādīr) 513
- avuç:** avuç
a. 222, 223
- ay:** ay, yılın on iki bölümünden her biri
a. 155
a.+ında 542
- ayağ:** ayak; ayak seviyesinde olan, yer
a.+a 451
a.+ı (iye.) 70
a.+lar 373
a.+lara 436
a.+larda 372, 431
- ‘ayān** (Ar.): apaçık, belli
‘a.+sın 129
‘a. ol- “bilinmek” 251
- āyet** (Ar.): ayet, Kur’an-ı Kerim’deki surelerin bölümleri
ā. 17
- ayır-:** ayırmak, uzaklaştırmak
a.-dı 315
- āyīne** (Far.): ayna
ā.+sinde 285
- az:** az
a. 275, 415, 454
- āzād** (Far.): hür, bağımsız
ā. ol- “serbest kalmak, kurtulmak” 47
- a’zam** (Ar.): en büyük
a. (‘arş-ı mecīd-i a.) 99, (destūr-ı a.) 192, (Ka’be-i a.) 362, (sultān-ı a.) 473
- azgunluk:** azgınlık, taşkınlık; şiddet
a.+a 287
- ‘azm** (Ar.): kesin karar, niyet
a.+i (yük.) 99
- B**
- bād** (Far.): yel, rüzgâr
b. (b.-ı şabāy) 94, 415
- ba’de’l-fevt** (Ar.): bir şeyi elden kaçırma; ölüm
b. 77
- bāğ** (Far.): bağ, bahçe
b. 138, 159
- bağır:** bağır, göğüs
b.+ı (iye.) 369
b.+umı 298
- bağışla-:** bağışlamak, affetmek
b. 381
- bağla-:** bağlamak, bir şeyi ve bir kimseyi manevi bir bağla birleştirmek
b.-yanlar 365
- bahāne** (Far.): bahane, sebep
b.+durur 236
- bahār** (Far.): bahar
b.+uñ (iye.) (āşār-ı b.) 160
- bağr** (Ar.): deniz
b. 43, (b.-ı hayretde) 45, (müstagrağ-ı b.-ı ma’āşī) 106, (b.-ı mescūruñ) 358, 361
b.+ına 177
b.+ınuñ 68, 124
b.+e 36
- bağ-:** bakmak
b. 523
b.-asın 36

- bâkî** (Ar.): ölümsüz, daimî, kalıcı; geriye kalan
b. 27, 28, 229, 450, 455, 456
b.+lerine 488
b. kal- “devam etmek, sürüp gitmek”
413, 455
- bâlâ** (Far.): yüksek, yukarı, üst
b. 141
- baña**: bana (bk. ben)
- bârigâh** (< bār-gâh: Far.): izinle girilen yer, yüce divan
b.+uñ (ilg.) 12
- baş-**: basmak
b.-sa 80
- başıl-**: basılmak
b.-an 432
- baş**: baş, kafa
b. 373, 451
b.+ma (uşşî b. dir-) 407, 438
b.+larına 220
b.+larda 364
b.+uma 269
b.+umdan 281
- baş**: yara
b. 530
b.+îçun (< b.+ı için) 369
b. it- “yaralamak” 298
- başdan başa**: başından sonuna kadar, bütünüyle
b. 95
- bâtıl** (Ar.): boş, yararsız
b. (kâr-ı b. kııl-) 35
- bâtin** (Ar.): gizli, görünmeyen, iç
b.+sın 129
b.+um 313
- bay**: zengin
b. eyle- “zengin kılmak, zenginleştirmek” 195
- baykuş**: baykuş
b.+a 434
- ba'z** (Ar.): bazı, kimi, bir kısmı
b.+ı 193
b.+ma 142
- bâzâr** (Far.): pazar, alışveriş
b.+unı 113
- bed** (Far.): fena, kötü, yaramaz
b. 219
- bedâyi'** (Ar.): eşi ve benzeri olmayan güzel ve yeni şeyler
b. 10, 174, (mübdî'-i b.-i ebdâ'-ı mümkinât) 237
- bedî'** (Ar.): beğenilen, yeni ve güzel şey
b.+e (nazm-ı b.) 520
- bedî'ü'l-luṭf** (Ar.): eşsiz ve güzel şeyleri yaratan, Allah
b. 4
- bedrî'd-düçâ** (Ar.): tutulmuş, karanlık ay
b.+sı 65
- be-her-ḥâl** (Far., Ar.): mutlaka, her ne olursa
b. 279
- behişt** (Far.): cennet, uçmak
b. it- “cennete çevirmek, cennet gibi yapmak” 330
- Behmen** (Far.): İran hükümdarlarından İsfendiyar'ın oğlu Erdşîr'in lakabı
b. (kaşr-ı b.) 434
- beḳâ** (Ar.): devam, sebat; ölümsüzlük
b. (b.-yı ömr) 419
b. bul- “ebedî olmak, devam etmek”
424
- belâ** (Ar.): bela, gam, keder, sıkıntı
b.+da (bend-i b.) 347, 368
b.+dan 498
b.+lardan 545
b.+yı 511
- belâbil** (Ar.): bülbüller
b.+den (nağme-i b.) 54
- belâgat** (Ar.): etkili, güzel ve yerinde söz söyleme
b. 551
- belî** (Ar.): evet
b. 132
- belürsüz**: belirli olmayan, bilinmeyen
b. 372
- ben**: ben, teklik birinci şahıs zamiri
b. 254, 311, 397, 539, 549
b.+de 315, 320
b.+em 247
b.+i 264, 320
b.+üm 242, 249, 250, 275, 396
- baña** “bana”
b. 255, 265, 274, 284, 299, 523, 533
- bend** (Far.): bağ, zincir
b. (b.-i belâda) 347
- bende** (Far.): kul, köle (krş. pende)

- b. 320
b.+ler 218
b.+lerdür 182
b.+n 240
b.+ñem 293
b.+ñi 90
b.+ye 300
b. düş- “kul, köle olmak” 491
b. ol- “köle olmak” 320
- benevşe** (Far.): menekşe
b. 166
- benlük**: benlik
b. 315, 315
b.+ile 284
- beñze-**: benzemek
b.-r 274
- ber** (< berr: Ar.): kara, toprak parçası (krş. berr)
b. 43
- berde** (< perde: Far.): perde, örtü, engel
b.+dedür 113
- berr** (Ar.): kara, toprak parçası (krş. ber)
b.+inde 68
b.+ine 177
- beşāret** (Ar.): müjde, iyi haber
b. 65
b. irişdür- “müjdelemek” 303
- beter** (Far.): beter, daha kötü
b. 114
- beyābān** (Far.): kır, çöl
b.+lar 435
b.+larda 461
- beyt** (Ar.): ev
b. (b.-i ma’ mūruñ) 358
- beyzā** (< beyzā’: Ar.): en beyaz, bembeyaz
b. (yed-i b.) 332
- beze-**: bezemek, süslemek
b.-rsin 159
- bi** (Ar.): Arapça kelimelerin başına gelerek “ile, için” anlamını katar
b. 1
- bī-‘aded** (Far.): sayısız, hesapsız
b. (şānāyi’-i b.) 176
- bī-amān** (Far.): acımasız, merhametsiz
b. 346
- bī-bedel** (Far.): eşsiz, benzersiz
b. (pād-şāh-ı b.) 234
- bī-bekā** (Far.): geçici, fani
b. 462
- bī-cān** (Far.): cansız, ruhsuz
b. 34, 431
- bī-çāre** (Far.): çaresiz, zavallı
b. 106, 201
b.+yem 259
- bī-derd** (Far.): dertsiz, kedersiz
b. 494
- bī-edeplük**: edepsizlik
b. it- “edepsizlik etmek” 277
- bī-gāne** (Far.): kayıtsız, ilgisiz
b.+dür 409, 548
- bī-gümān** (Far.): şüphesiz
b. 379
- bī-hād** (< bī-hādd: Far.): sınırsız, pek çok
b. 139, 179, 266, 276
b. kıl- “sınırsız, çok fazla bir duruma getirmek” 267
- bi-ḥamdi’llāh** (Ar.): Allah’a şükür
b. 513, 555
- biḥār** (Ar.): denizler
b. 183
b.+a 137
- bī-ḥaṭā** (Far.): hatasız
b.+lar (esīr-i b.) 368
- bī-ḥ’iṣ** (Far.): kimsesiz, yalnız
b.+ler 504
- bī-i’tibār** (Far.): itibarsız, değersiz
b. 314
- bī-kes** (Far.): kimsesiz
b. 504
- bī-kıyās** (Far.): ölçüsüz, sınırsız
b. (şāni’-i şānāyi’-i envā’-ı b.) 237
- bī-kıl** (Far.): sözsüz
b. (b. ü kıl “dedikodusuz”) 182
- bil-**: bilmek
b. 542
b.-diler 136
b.-dün 527
b.-e 435
b.-en 466
b.-enler 380
b.-imezem 244
b.-mez 188, 212, 248, 461
b.-mezem 264
b.-sün 516
b.-ün 122, 393
b.-ür 98, 376, 462

- b.-ür (sıfat-fiil) 297
 b.-ürem 307
 b.-ürler 19, 359
 b.-ürsin 188, 257, 279, 280
 b.-ürsüz 406
- bildür-**: bildirmek
 b. 299
 b.-dügün 337
- bi'l-ihlâş** (Ar.): samimiyetle, gönülden
 b. 46
- bilişlük**: tanıdık, aşına
 b. vir- "aşinalık göstermek" 409
- bi'l-kaşd** (Ar.): kastıyla, isteyerek, istekli
 b. 256
- bilü**: bilgi; zihin, fikir
 b.+den 534
 b.+m (bilüsi şaşır- "bildiğini şaşırarak, zihnini toparlayamamak") 291
- bīmār** (Far.): hasta
 b. ol- "hastalanmak" 371
- bī-miṣl** (Far.): benzersiz, eşsiz
 b. 120, 234
- biñ**: bin (sayı); çok, fazla
 b. 82, 224, 241, 241, 318, 318, 345, 345, 411
 b.+de (yüz b. bir) 98
 b.+dür 228
 b.+ler 23
 b.+ünden 175
 b. altmış 555
 b. bir "çok, pek çok" 323
 b. kez 175
- bī-naẓīr** (Far.): eşsiz, benzersiz
 b. 21, 234
- bī-nef'** (Far.): faydasız, yararsız
 b. (fikr-ü b. eyle-) 524
- bir**: bir; eş, aynı
 b. 17, 23, 78, 81, 82, 98, 133, 145, 174, 189, 222, 223, 236, 258, 297, 306, 307, 380, 383, 393, 399, 400, 412, 419, 430, 431, 446, 449, 449, 450, 514, 522, 523, 525, 529, 537, 546, 547, 548
 b.+dür 17
 b.+inden 412, 412
 b.+ini 145, 189
 b.+ünde 174
 b. b. "birer birer, birbiri ardınca" 448
 biñ b. "çok, pek çok" 323
- bir**: bir kimse, herhangi bir kişi
 b. 212 (b. birine) 143, 446, 494
 b.+si 412
- b.+sinüñ 212
- bī-riyā** (< bī-riyā': Far.): yalansız, riyasız
 b.+dur (şıdķ-ı b.) 341, 367
- birlik**: birlik
 b.+ünedür 121
- birr** (Ar.): iyilik
 b.+e 308
- bī-rūḥ** (Far.): cansız
 b. 55
- bī-rūn** (Far.): dış, dışarı
 b.+dan ('ilm-i b.) 37
- bī-rūz** (Far.): kısmetsiz, talihsiz
 b. 444
- bī-sebeb** (Far.): sebepsiz
 b. 437
- bī-ser** (Far.): başsız
 b. 441
- bī-sūd** (Far.): boş, yararsız
 b. 526
- bī-şerīk** (Far.): ortaksız
 b. 176
- bī-tekellūf** (Far.): külfetsiz, sıkıntısız
 b. 252
- bī-tevaḥḫuf** (Far.): durmadan, durmaksızın
 b. 252
- bi't-tazarru'** (Ar.): yalvarma; yalvararak
 b. it- "yalvarıp yakarmak" 214
- bitür-**: bitirmek, çıkarmak, meydana getirmek
 b.-düñ 139
 b.-ürsin 147
- biz**: biz, çokluk birinci şahıs zamiri
 b. 497
 b.+e 551
 b.+üm (ilg.) 453
- bī-zevāl** (Far.): sonu olmayan, ebedî
 b.+üñ (ilg.) (kemāl-i b.) 324, (Hudā-yı b.) 403, 510
- boym**: boyun
 b. eg- "boyun eğmek, itaat etmek" 370
- boz-**: bozmak
 b.-ar 418
- bozıl-**: bozulmak
 b.-uban 453
- bölük**: kısım
 b. 383
- böyle**: böyle

- bu:** bu
 b. 533
 b. (zamir) 409, 409, 514, 520, 554
 b.+dur 48, 52, 213, 390, 534
 b.+lar 219
 b.+laruñ 219
 b.+nca 133, 276
 b.+nda 229, 336, 408, 410, 413, 424,
 455
 b.+nlar 224
 b.+nlarda 225
 b. (sıfat) 12, 12, 36, 38, 38, 50, 60,
 108, 114, 129, 130, 134, 134, 153, 173, 174,
 179, 227, 235, 238, 253, 255, 262, 268, 298,
 336, 382, 389, 401, 404, 406, 411, 418, 428,
 437, 456, 463, 513, 515, 516, 517, 518, 519,
 520, 522, 524, 535, 537, 546, 548, 553
bul-: bulmak
 b.-duğıçun (< b.-duğı için) 352
 b.-ımaz 86
 b.-ımazam 260
 b.-madılar 447
 b.-sa 420, 424
 b.-sun 512
 b.-unmaz 265
 b.-up 484
 b.-ur 163, 169, 233
büm (Far.): diyar, ülke, yer
 b.(b.-u veğā) 463
Burāk (Ar.): Hz. Muhammed'in miraçta
 bindiği binek
 b.+1 (iye.) (nūr-ı b.) 338
burc (Ar.): on iki takım yıldızından her biri
 b. 361
 b.+ınuñ 64
bū-sitān (Far.): bahçe (krş.būstān)
 b.+da 162
būstān (Far.): bahçe (krş. bū-sitān)
 b. 159
buyur-: buyurmak, emretmek
 b.-dı 80, 456
 b.-duñ 136, 328, 333
bühtān (Far.): yalan, iftira
 b. 498
bülbül (Ar.): bülbül
 b.+ler 171
bülend (Far.): yüksek, yüce
 b. it- "yükseltmek; büyütme" 137
bünyād (Far.): esas, temel
 b. (b.-ı 'adl) 93
 b.+ın 532
bürāzer (Far.): birader, kardeş; dost
 b.+lerümüçün 507
C
cā (Far.): yer, mekân (krş. cāy)
 c. 130
 c. eyle- "yer vermek, mesken
 edindirmek" 141
cā-be-cā (Far.): yer yer
 c. 139
cābir (Ar.): zorlayan, zorlayıcı
 c. (nefs-i c.) 280
cāhil (Ar.): cahil, bilgisiz
 c.+den (tesbīh-i c.) 31
cāmid (Ar.): cansız
 c. 121
cān (Far.): can, ruh
 c. 359
 c.+a 272, 406
 c.+1 (iye.) 374
 c.+1 (yük.) 414
 c.+ına 541
 c.+dan 104
 c.+lar 476
 c.+um 304
 c.+umda 397
 c.+umı 286
 c.+umuzu 500
 c.+umuzuñ 483
 c. gözün uyar- "gözünü dört açmak,
 uyanık olmak" 53
 c. vir- "ölmek" 348, 414
cān (< cānn: Ar.): cin tayfası
 c. 11
cān-baḥş (Far.) can bağışlayan, hayat veren
 c. 94
cān-dār (Far.): canlı, diri
 c. 121
cān-gīr (Far.): can sıkıcı
 c. (mevt-i c.) 443
cāy (Far.): yer, mekân (krş. cā)
 c. (c.-ı a'lā) 352, (c.-ı a'lālar) 463
cāyigāh (< cāy-gāh: Far.): yer, mevki
 c.+1 (iye.) 86
cefā-kār (Far.): cefa eden, eziyet eden
 c. 201

- cehd** (Ar.): çalışma, çabalama
c. (c. ü riyâzet kıl-) 245
c. kıl- “çalışmak, çabalamak” 535
- celâl** (Ar.): büyüklük, ululuk
c. (c.-i fikri) 15, (c.-i lâ-yezâlûñ) 324
c.+uñ (ilg.) 177
- celî** (Ar.): belli, meydanda
c. 31, 325
- cem'** (Ar.): toplama, biriktirme
c. (c.-i māl) 203
- cemâl** (Ar.): yüz güzelliği, güzellik
c. (c.-i hūblar) 376
c.+uñ (iye.) 124
c.+üñe (tecellâ-yı c.) 305
- cemî'** (Ar.): hep, bütün
c. 43, (c.-i enbiyâdan) 335, (c.-i ümmetinüñ) 381, (c.-i enbiyâ) 478, (c. evliyâ) 478, (c.-i mürşid-ü kâmiller) 479
- cennet** (Ar.): cennet
c. 172
c.+deki 360
c. kıl- “cennete çevirmek” 487
- cesed** (Ar.): cansız, ölü vücut
c.+den 500
- cevâb** (Ar.): cevap
c.+a (c. gel- “karşılık vermek”) 291
- cevâhir** (Ar.): cevherler
c. (hem-tâ-yi i' rāz-ı c.) 30, 516
- cevher** (Ar.): cevher, değerli taş
c. 168
c.+i (yük.) 515
- cibâl** (Ar.): dağlar
c. 183
c.+i (yük.) 137, 141
- Cibrîl** (Ar.): Cebrail
c. 82, 98
- ciger**: ciğer, bağır
c.+de 530
- cihân** (Far.): dünya, âlem
c. (selâṭîn-i c.) 182, 414, 442
c.+a 452, 523
c.+am (şâh-ı c.) 430
c.+da 126, 419, 455
c.+dan 423
c.+ı (yük.) 146, 156, 414, 449
- c.+uñ (ilg.) (ḥabīb-i ḥazret-i fahr-ı c.) 486
- cihân-dâr** (Far.): dünyayı tutan hükümdar, padişah
c. (Cimşîd-i c.) 442
- cihân-gîr** (Far.): dünyayı alan, dünyayı zapteden
c. (ḥaḳan-ı c.) 443
- Cimşîd** (Far.): Cem, İran'ın Pişdadiyan sülalesinin dördüncü ve en büyük hükümdarı
c. (c.-i cihân-dâr) 442
- cinâyet** (Ar.): cinayet, adam öldürme
c. it- “adam öldürmek, cinayet işlemek” 231
- cinn** (Ar.): cin
c. 140
- cism** (Ar.): cisim, vücut
c.+inüñ 66
- civâr** (Ar.): çevre, yöre
c.+da (c.-ı Ḥaḳ'da) 482
- cüd** (Ar.): cömertlik, el açıklığı
c. +ı (iye.) 345
c.+uñla 163
- cüş** (Far.): çoşma, çoşkunluk
c. 137
- cüdâ** (Far.): ayrı, uzak, ayrı düşmüş
c.+sın 128
c. kıl- “ayırma” 232
- cühhâl** (Ar.): cahiller, bilgisizler
c. 526
c.+e 538
- cüllâb** (Far.): gül suyu; şerbet
c. (c.-ı şâfî) 150, 151
- cümle** (Ar.): hep, bütün
c. 19, 23, 56, 121, 299, 385, 460, (zübde-i c.) 472, 531, 547, 552
- cünbüş** (< cünbiş: Far.): kimıldanma, hareket
c.+leri 219
c.+lerine 219
- cünüd** (Ar.): askerler, ordular
c. (c.-ı evliyānuñ) 71
- cür'et** (Ar.): cesaret, yiğitlik
c. 553
- cürm** (Ar.): suç, kabahat
c.+ine 105
- cüyüş** (Ar.): askerler, ordular

c. (c.-i enbiyānuñ) 71
cüzā (Far.): ayrı, uzak
 c. kııl- “ayırarak, mahrum etmek” 470

Ç

çağır-: çağırarak, haykırmak, seslenmek (krş. çağur-)

ç.-anlar 503
 ç.-ur 430

çağırış-: karşılıklı bağırarak, seslenmek (krş. çağruş-)

ç.-uban 385
 ç.-urlar 40

çağruş-: karşılıklı bağırarak, seslenmek (krş. çağırış-)

ç.-urlar 43

çağur-: çağırarak, haykırmak (krş. çağır-)
 ç.-ur 213

çāk (Far.): yırtık, yarık

ç. kııl- “yırtarak, parçalamak” 15

çālāk (Far.): hareketli, çevik
 ç. 80

çāra (< çāre: Far.): çare (krş. çāre)
 ç. 260

çāre (Far.): çare, ilaç (krş. çāra)
 ç. 428, 447

çarḥ (Far.): felek, gök; çark, tekerlek
 ç. 45, (ç.-i çihārüm) 333, (ç.-i ğaddār) 436

çāriyār (< çār-yār: Far.): dört dost, dört halife (krş. çār-yār)

ç. (güzīn-i ç.-i Muştāfā’ dur) 341
 ç.+uñ (ilg.) 477

çār-yār (Far.): dört dost, dört halife (Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali) (krş. çāriyār)

ç.+uñ (iye.) 102

çek-: çekmek, bir şeye veya bir kimseye katlanmak, tahammül etmek

ç.-diler 446
 ç.-mek (emekler ç.) 526
 ç.-mez 392

çemen (Far.): çimen, yeşillik yer
 ç.+ler 168

çeşm (Far.): göz

ç. (ç.-i dilden) 42
 ç.+i (iye.) 167

çetr (Far.): çadır

ç. (ç.-i a’lā) 134

çık-: içeriden veya kapalı bir yerden dışarıya yönelmek

ç.-dı 412, 412

çıkar-: çıkarmak, eriştirmek

ç.-dı 439

çi-ger (Far.): her ne kadar, gerçi
 ç. 96, 230, 254, 297, 383, 448

çihār (Far.): dört

ç. (çarḥ-ı ç. “feleğin dördüncü katı”)

333

çok: çok, fazla

ç. 186, 186, 241, 275, 277, 297, 306, 311, 384, 415, 419, 454, 461, 506, 534, 536
 ç.+dur 225, 460

çokluk: çokluk, fazlalık

ç.+ına 127

çun: için (bk. için)

çü (Far.): çünkü, mademki; -dığı için, -ınca, -ince

ç. 6, 133, 136, 229, 240, 295, 320, 395, 426, 451, 495, 533

çün: için (bk. için)

çün (Far.): çünkü; gibi; -dığı için, -dığı zaman

ç. 44, 95, 105, 160, 280, 463

çün-ki (Far.): çünkü

ç. 101

çün-kim (çün: Far.+ kim: T.): çünkü
 ç. 316

çüst (Far.): çabuk hareket eden, çevik
 ç. 535

D

da: dahi, bile

d. 435

dāfi’ü’l-’āhāt (Ar.): âfetleri, salgın hastalıkları gideren, Allah

d. 468

dağıl-: dağılmak, bölünmek, gücünü kaybetmek

d.-ur 261

daḥı: hem, bile, da, de

d. 114, 213, 215, 229, 319, 453, 472, 477, 483, 491, 507

daḥılar: başkaları, diğerleri

- d. 86
d.+a 298
- daḳāyık** (Ar.): anlaşılması güç olan ve dikkat isteyen ince şeyler
d. 68
- dānā** (Far.): âlim, bilgili
d. 130, 471
d.+lar 462
- dāne** (Far.): tane, tohum
d.+lerden 142
d.+sin 427
- dār** (Ar.): ev, mesken
d. (d.-i ğurbet) 108, 442
d.+a 428
- Dārā** (Far.): İran'ın Keyâniyân sülalesinin dokuzuncu hükümdarı; hükümdar
d. 445
d.+lar (milk-ü d.) 459
- Dārāb** (Far.): İran'ın Keyâniyân sülalesinin sekizinci hükümdarı
d. 445
- dārü'l-beḳā** (Ar.): ahiret
d. 408
- dārü's-selām** (Ar.): cennet
d.+a 172
- da'vet** (Ar.): davet, çağırma
d.+i (iye.) 78
d. kııl- "davet etmek, çağırma" 77
- dāyim** (< dā'im: Ar.): devamlı, sürekli
d. 111, 115, 115, 214, 231, 247, 449, 533
- dāyimā** (< dā'imā: Ar.): her zaman
d. 227, 243, 313
- def*** (Ar.): savma, giderme, uzaklaştırma
d.+ine 447
d. kııl- "savmak, uzaklaştırmak" 524
- defter** (Ar.): defter
d.+imi 299
d.+ümüz 453
- deg-**: değmek, ulaşmak
d.-mez 95
- degül**: değil
d. 14, 30, 30, 55, 59, 59, 78, 108, 175, 319, 408, 450, 547
d.+durur 51
d.+dür 38, 49, 51, 226, 257, 427, 427, 518, 554
d.-ler 216
d. mi 300
- d. midür 243, 405, 425
- dehān** (Far.): ağız
d.+umdan 290
- dehr** (Ar.): dünya; devir, zaman
d. 413
d.+e 270
d.+inde 484
d.+üñ (ilg.) 460
- delālet** (Ar.): iz, işaret
d. 17
- delāyil** (< delā'il: Ar.): deliller
d.+den 53
- delü**: deli
d.+den 534
- dem** (Far.): an, zaman, vakit
d. 10, 90, 233, 241, (d.-i āhırde) 289, 296, 322, 387, 402, 541
d.+idür 118
d. ol- "zamani, vakti gelmek" 453, 454
- dem-ā-dem** (Far.): her zaman, daima
d. 104
- deñiz**: deniz
d.+i (iye.) 224
d.+ler 154
- deñlü**: denli, kadar
d. 99, 220, 308, 553
- derc** (Ar.): toplama, bir araya getirme, biriktirme
d. 515
d. ol- "toplanmak, bir araya gelmek" 481
- derd** (Far.): dert, gam, sıkıntı; acı, ağrı
d.+ile 464, 503, 530
- derdlü**: dertli, kederli
d. 304, 398
- derdümend** (< derd-mend: Far.): dertli olan, gamlı
d.+üñ (ilg.) 467, (gedā-yı d.) 546
- der-gāh** (Far.): kapı, kapı önü, eşik (krş. der-geh)
d.+uña 228, 543
- der-geh** (Far.): kapı, kapı önü (krş. der-gāh)
d. (d.-i a'lāña) 312, 386
- deril-**: toplanmak
d.-üp 162
- derk** (Ar.): en aşağı kat, dip
d. (d.-i esfel kııl-) 267
- dermān** (Far.): derman, çare, ilaç

- d.+uñ (d. kıl-) 467
d. olun- “çare bulunmak” 421
- der-sır** (Far.): gizli, kimsenin bilmediği
d. 307
- derūn** (Far.): iç, içeri; yürek
d.+ı (iye.) 326
d.+ı (yük.) 248
d.+um 287
d.+uñ (iye.) 113
- derūnī** (Far.): içten, gönülden
d. 378
- dervīş** (Far.): fakir, yoksul kimse
d.+ler 504
- deryā** (Far.): deniz
d.+da 152, 38
- dest** (Far.): el; tarz, üslûp
d. 274, (d.-i mevt) 417
d. ur- “el uzatmak, el sürmek” 443
- destegīr** (< dest-gīr: Far.): elinden tutan, yardımcı (krş. dest-gīr)
d.+i (iye.) 465, 485
- dest-gīr** (Far.): elinden tutan, yardımcı (krş. destegīr)
d. 316
- destī** (Far.): testi
d.+ñi 151
- deşt** (Far.): çöl, kır, ova
d. (d.-i Kerbelā’da) 347
- devlet** (Ar.): devlet; mutluluk; zenginlik; baht, talih; büyük rütbe, ululuk
d. 196, 514
d.+ile 447
- devr** (Ar.): devir, dönem, zaman
d. (va’de-i d.-i zemānı) 527
d.+i (iye.) 450
d.+uñ (ilg.) 450
- deycūr** (Ar.): çok karanlık
d. it- “karartmak, çok karanlık hâle getirmek” 157
- deyn** (Ar.): borç
d.+i (yük.) (edā’-ü d.) 492
- deyr** (Ar.): (tas.) insanlık âlemi, bu dünya
d. (ehl-i d.) 235
- di-**: demek, söylemek
d. 546
d.-di 185, 523
d.-düm 534
d.-medi 534
- d.-mek 21
d.-nmekle 352
d.-r 248
d.-rseñ 109
d.-sem 243
d.-yem 309
d.-yen 344, 541
d.-yenler 430
d.-yesin 111
- dīde** (Far.): göz
d. 57, (nūr-ı d.) 70, (d.-i kalbidür) 126
- didür-**: söyletmek
d.-medin 401
- dil:** dil
d.+üm 291
d.+üme 289
d.+ümi 44
d.+ünde 58
dile gel- “konuşmaya başlamak” 435
- dil** (Far.): gönül
d. 553
d.+de 52
d.+den (çeşm-i d.) 42
- dil-ārā** (Far.): gönül alan, gönül okşayan
d.+lar (kaşr-u d.) 461
- dil-āver** (Far.): yürekli, yiğit
d. 424
- dile-**: dilemek, istemek
d. 115
d.-mezem 320
d.-r 207, 36
d.-rem 315
d.-rseñ 42
- dil-keş** (Far.): gönül çekici, gönül cezbedici
d. 331
- dīn** (Ar.): din
d. 75, (düşmen-i d.) 283, 499, 501
d.+i (yük.) 76
d.+uñ (ilg.) 405
- dīñle-**: dinlemek; önem vermek, dikkate almak
d.-yen 528
- dir-**: dermek, toplamak
d.-er 407
- direk:** dayanak
d.+i (iye.) 501
- dirgür-**: diriltmek, ihya etmek
d. 309
d.-en 178

- dirîgâ** (Far.): yazık, eyvahlar olsun
d. 269
- diril-**: canlanmak, hayat bulmak
d.-üp 162
- divşür-**: derlemek, toplamak
d.-medüm 269
- diyâr** (Ar.): memleket, ülke; evler
d. (d.-ı şer'e) 501
d.+ı (yük.) 415
d.+ına 370
- dol-**: dolmak, kaplamak, sarmak
d.-ar 313
d.-miş 272
- dost** (Far.): dost, sevilen kimse
d.+lar 391
- dök-**: dökmek
d.-üp 203, 530
- dön-**: değişmek, bir durumdan başka bir duruma geçmek
d.-er 172
- dönder-**: döndürmek
d.-medi 437
- du'â** (< du'â': Ar.): dua, Allah'a yalvarma
d. 540, 544
d.+dan 512, 539
d.+dur 548
d.+nuñ (ilg.) 509
d.+sı 540
d.+ya 505
d.+yı (d. kııl-) 511
- dud-**: tutmak, yönelmek (krş. dut-)
d.-sunlar 215
- dür** (Far.): uzak
d. eyle- "uzaklaştırmak" 310
d. it- "uzaklaştırmak" 500
d. ol- "uzaklaşmak" 271
- durur**: ek fiilin geniş zaman ekiyle kalıplaşması sonucu oluşmuş teklik üçüncü şahıs bildirme eki
d. 18, 51, 56, 128, 185, 198, 198, 219, 236, 254, 312, 313, 462
- dut-**: ele geçirmek;... olarak görmek; denk görmek, eşit saymak; bulundurmak; yönelmek (krş. dud-)
d.-dı 543
d.-maz 449
d.-miş 319
d.-mişam 308
d.-mağ-ıçun 495
d.-up 390
d.-up dururlar 23
- dūzah** (Far.): cehennem, tamu
d. (âteş-i d.) 388
- dü-'âlem** (Far.): iki âlem, dünya ve ahiret
d. (zübde-i d.) 91, (milk-i d.) 101
- düket-**: tüketmek, bitirmek
d.-en 427
- dükeli**: hepsi, bütün
d. 25, 25, 40, 215, 222, 446, 469
d.+nuñ (ilg.) 466
- dün**: gece
d. (d. ü gün "gece gündüz") 155
- dünyâ** (Ar.): dünya
d. (şahn-ı d.) 134, 204, (d.-yı fânî) 408, 411, 426, 516
d.+yı 462, (milk-i d.) 462
- dür** (< dürr: Far.): inci (krş. dürr)
d.+ile 156, 166
d.+leri 515
d. ol- "inci olmak" 166
- dürc** (Ar.): kutu, sandık, cevahir kutusu
d. 515
d.+inuñ 64
- düril-**: dürülmek
d.-e (defterümüz d. "işine son verilip uzaklaştırılmak; öldürülmek") 453
- dürüş-**: çalışmak, çabalamak; mücadele etmek, çarpışmak (krş. dürüş-)
d.-enler 503
d.-üp 395, 447
- dürlü**: türlü, çeşitli
d. 10, 132, 138, 160, 173, 187, 204, 260, 261, 283, 330, 466, 521
d. d. "türlü türlü" 261
- dürr** (Far.): inci (krş. dür)
d. 168
d.-i yetim "büyük ve iri inci; (mec.) Hz. Muhammed" 64
- dürüg** (Far.): yalan
d. 525
- dürüş-**: çalışmak, çabalamak; mücadele etmek, çarpışmak (krş. dürüş-)
d.-düm 535
d.-enler 374
- dürüt-**: türetmek, peyda etmek
d.-ürsin 146
- düstür** (Ar.): vezir
d. (d.-ı a'zam) 192
- düş**: taraf, cihet, yön
d. it- "rast getirmek, karşı karşıya getirmek, nail etmek" 189

düş-: bulunduğu yerden ayrılıp yukarıdan aşağıya doğru inmek, düşmek; rastlamak, tesadüf etmek; uygun gelmek; olumsuz bir duruma uğramak, bir duruma gelmek; âciz ve çaresiz kalmak; savaşta ölmek

d.-dükçe 519
d.-e 537
d.-en 377
d.-enler 374, 465, 485
d.-enleri 491
d.-erdi 22
d.-iser 451
d.-medi 413

düşmen (Far.): düşman

d. (d.-i dīn) 283
d.+inün 499

düzet-: yapmak, meydana getirmek

d.-dün 138

E

ebdā' (Ar.): ilk olanlar, ilkler

e. (mübdī'-i bedāyi'-i e.-i mümkināt)
237

ebed (Ar.): sonu olmayan, sürekli, devamlı

e. 420
e.+sin 181
e. ol- "devamlı, sürekli olmak" 484

ebkem (Ar.): dilsiz, lal

e. ol- "dilsiz olmak" 296

ebyāt (Ar.): beyitler

e. (e.-i hoş-üslüb) 519

ecel (Ar.): ömrün sonu, ölüm

e. 447, 527

edā' (Ar.): bir şeyi yerine getirme, yapma, ödeme

e. (e.-ü deyni) 492

ef'āl (Ar.): işler, ameller

e. (e.-i maḥfī) 238, (e.-i mezmüm)
243, 279, (e.-i şenī'a) 520
e.+i (yük.) 114
e.+ün (iye.) 178

efdal (Ar.): çok üstün, en faziletli

e. it- "çok üstün kılmak, mükemmel hâle getirmek" 335

efkār (Ar.): düşünceler

e. (e.-i fāsīd) 113
e. ir- "düşünmek, düşüncelere dalmak" 187

efsāne (Far.): efsane, masal, boş söz
e. 525

efser (Far.): taç

e. 164, 438
e.+in 441

eg-: eğmek

e.-en (boyun e.- "itaat etmek, uymak") 370

eger (Far.): eğer, şayet

e. 275, 313, 420, 421, 422, 423, 424, 450, 548

eger-çi (Far.): her ne kadar, ise de

e. 24, 128, 264, 277, 294, 518

egil-: eğilmek

e.-üp 352

egri: eğri

e. 220

eḥad (Ar.): tek, bir

e.+dur 21

ehl (Ar.): ehil, sahip; bir işten anlayan;

mensup

e. (e.-i deyr "dünya ehli, ahireti

düşünmeyen") 235, (e.-i ḥayret) 425, (e.-i

tevārīḥ) 542, (e.-i ḥāle) 554

e.+i (iye) 367, 484

e.+ine 316, 519

e.+inün 355

ejder (Far.): büyük yılan

e. it- "büyük yılan hâline getirmek"

332

ekmel (Ar.): mükemmel, kusursuz

e. it- "kusursuz bir hâle getirmek"

335

e. kı- "mükemmel kılmak" 327

ekrem (Ar.): pek cömert, bağış ve cömertliği çok olan

e. 103

ekser (Ar.): en çok, daha fazla

e.+inde 257

eksiklü: âciz, kusurlu, noksanlı

e. 497

eksiklük: eksiklik (krş. eksüklük)

e.+üm 297

e.+lerüm 298

eksüklük: eksiklik, kusur (krş. eksiklük)

e.+üm 306

e.+üñi 115

el: el

e. 511

e.+e 170

e.+inde 310

- e.+ini (e. al- “elinden tutmak, yardım etmek”) 436
 e.+üm 281
 e.+ümde 257, 306
 e.+üñ (iye.) 546
 e. bir it- “el birliği yapmak” 258
 e. götür- “elini göğe doğru açmak, dua etmek üzere elini göğe kaldırmak” 464, 511
- elṭaf** (Ar.): pek güzel, en hoş
 e. 254
- elṭāf** (Ar.): iyilikler, lütuflar
 e.+uñı 318
- elvān** (Ar.): renkler, çeşitler
 e. 10, 140, 174, (ḥallāk-ı maḥlūkāt-ı e.) 465, 499
- elyak** (Ar.): daha uygun, en uygun, çok layık
 e. 74, 531
- emākin** (Ar.): yerler, mekânlar
 e. 140
- emānet** (Ar.): emanet, birine güvenilip bırakılan şey
 e. 81
- emek**: emek
 e.+de 204
 e.+e 221
 e.+ler (e. çek- “zahmet çekmek, bir şeyin olması için çalışmak”) 526
- emīn** (Ar.): emin, güvenli
 e. ol- “emniyet içinde olmak” 499
- emīr** (Ar.): bir ülke veya milletin başı, bey
 e.+idi 432
- emr** (Ar.): emir, buyruk
 e. (e.-i nübüvvetüñle) 93, (e.-i taḳdīr) 418
 e.+i (iye.) 403
 e.+inde 34
 e.+üñ (iye.) 233, 302, 302
 e.+üñde 131
 e.+üñe 170, 182
 e.+üñ-ile 331
 e.+üñle 133, 159, 359
- emrāz** (Ar.): hastalıklar, illetler
 e.+ına 472
 e.+ınuñ67
- enām** (Ar.): halk, bütün yaratılmışlar
 e.+a 547
- enbiyā** (< enbiyā’: Ar.): peygamberler
 e. (cemī’-i e.) 478, (‘uḳūl-ı e.) 34
 e.+dan (cemī’-i e.) 335
 e.+dur (faḥr-ı e.) 61, (şāh-ı e.) 87
 e.+nuñ (ilg.) (cüyüş-ı e.) 71, 326, (faḥr-ı e.) 474
 e.+ya 76
- encām** (Ar.): son, nihayet
 e.+ı (yük.) (ḡam-ı e.) 269
- endīşe** (Far.): düşünce, kaygı, keder
 e.+yi 528
- enhār** (Ar.): ırmaklar
 e. (e.-ı muşaffā) 139
- enīn** (Ar.): inilti, inleme
 e. 490
- envā’** (Ar.): türler, çeşitler
 e. 10, (şāni’-i şānāyi’-i e.-ı bī-ḳıyās) 237
- envār** (Ar.): nurlar, ışıklar
 e. (e.-ı ḥaḳāyık) 287
- enver** (Ar.): çok parlak, çok aydınlık
 e.+dür 57
- erbāb** (Ar.): ehil, usta
 e. (e.-ı mesned-i şer’) 102
- ervāḥ** (Ar.): ruhlar
 e.+ı (iye.) 477, 478, 478
- eşer** (Ar.): eser, belirti; tesir
 e. 127
 e. it- “iz bırakmak, tesir etmek” 273
- esfel** (Ar.): pek aşağı; aşağı taraf
 e.+de 84
 e. (derk-i e. ḳıl-) 267
- esīr** (Ar.): esir, tutsak
 e. (e.-ı bī-ḥaṭālar) 368
- esrā** (Ar.): miraç
 e. 98
- esrār** (Ar.): sırlar, gizli şeyler
 e. (e.-ı mirācı) 339
 e.+ı (iye.) 355
- eşcār** (Ar.): ağaçlar
 e. (e.-ı zībā) 139, 163
- eşvāk** (Ar.): şiddetli arzular, istekler
 e. 348
- eşyā** (< eşyā’: Ar.): nesnelere (krş. eşyā’)

e. 9, 43, 59, 120, 385, (ğayr-ı e.) 426,
456
eşyâ' (Ar.): nesnelere, şeyler (krş. eşyâ)
e. (e.-i mevcüd) 16
eşyâ' (Ar.): yardımcıları
e.+1 (iye.) 340
etbâ' (Ar.): bir kimseye tâbi olanlar;
hizmetçiler, yardımcıları
e.+1 (iye.) 340
e.+uñ 104
ev: ev
e. 411
evlâd (Ar.): çocukları
e. 507
e.+1 (iye.) 340
evliyâ (< evliyâ': Ar.): veliler; ermişler
e. (şefî'-i e.) 87, 474, (cemî'-i e.) 478
e.+da 102
e.+nuñ (ilg.) (cünüd-ı e.) 71, 326
evrâd (Ar.): okunması âdet edinilmiş belli
âyet, sure ve dualar
e. (e.-ı taħammül) 48
evvel (Ar.): önce, ilk
e. 79, 175, 267, 327, 464, 469
eyle-: eylemek, etmek, yapmak
e. 51, 118, 231, 283, 290, 293, 293,
294, 310
e.-di 99, 442, 443, 444
e.-dügün 524
e.-düm 269, 397, 535
e.-dün 141, 142, 190, 195, 196, 196,
329, 551
e.-me 276, 532
e.-medün 229
e.-mezsiz 145
e.-mezsiz 405
e.-mişem 311
e.-mişüz 384
e.-r 200, 203
e.-rem 260
e.-yem 109, 522
e.-yü gör- 118
e.-yüp 546
eyü: iyi
e. 215, 551
ezber (Far.): zihinde tutma
e.+dür 58
ez-dil (Far.): gönülden

e. 274
ezhâr (Ar.): çiçekler
e. 163
ezvâc (Ar.): eşler
e.+1 (iye.) 340

F

fa'âil (Ar.): çok iş yapan, gayretli, çalışkan
f. 2
Fağfûr (Far.): Çin hükümdarlarına verilen
ad; bir inanışa göre bütün Asya'yı
hükümdarlığı altına almış bir padişahın adı
f. 445
faħr (Ar.): övünme, şeref
f. (f.-ı enbiyâdur) 61, (f.-ı kayinât
kıl-) 240, (f.-ı 'âlem "Hz. Muhammed") 381,
425, (f.-ı enbiyânuñ) 474 (ħabîb-i ħazret-i f.-ı
cihânuñ) 486, (f.-ı kevneyne) 512
faħrû'l-mürselîn (Ar.): Hz. Muhammed
f. 73
f.+dür 72, 334
fâ'il (Ar.): işleyen, yapan
f. (f.-i muṭlaqluğîçun) 379
fâni (< fânî: Ar.): ölümlü, geçici (krş. fânî)
f.+ye (milk-i f.) 463
fânî (Ar.): ölümlü, geçici (krş. fânî)
f. 27, 181, (dünyâ-yı f.) 408, 516
fânûs (Ar.): fener, fanus
f. 49
fâriğ (Ar.): vazgeçmiş, çekilmiş; rahat
f. 107
Fârûk (Ar.): Hz. Ömer'in lakabı
f. (f.-ı şâhibü'l-'adl) 103
farz (Ar.): farz, şart ve gerekli olan şey
f. ol- "yapılması kaçınılmaz olmak,
gerekli olmak" 244
fâsid (Ar.): kötü, bozuk, yanlış; fesat çıkaran,
münafık
f. 246, (efkâr-ı f.) 113
fâş (Ar.): meydana çıkarma, ifşa etme
f. it- "meydana çıkarmak, ifşa etmek"
298
Fâtiha (Ar.): Fatiha suresi
f. 546, 547, 549

fazîhat (Ar.): çirkinlik, rezillik, rezalet
f. 528

fażl (Ar.): bağış, iyilik, erdem, lütuf
f.+uñ (iye.) 169, 388
f.+uñla 295, 308

feh̄m (Ar.): anlama, anlayış
f. 173

felek (Ar.): felek, gök; âlem; talih, baht, kader
f. 81, 315
f.+lerde 356

felek-taht (Far.): tahtı, makamı gökyüzü kadar yüce olan
f. (Firūdün-ı f.) 440

fenā (< fenā': Ar.): yok olma, yokluk
f.+ya 28

ferah-nāk (Far.): sevinçli, ferah içinde
f. 410

ferāmūş (Far.): unutmama, hatırdan çıkarma
f. eyle- "unutmak" 269

ferd (Ar.): tek, yalnız
f. 1, 18

ferdā (Ar.): gelecek; ahiret
f. (rūz-ı f.) 389

ferīdū'l-cūd (Ar.): cömertlikte eşsiz olan, tek olan
f. 4

ferş (Ar.): zemin, döşeme
f. (f.-ü muṭabbak) 135
f.+uñ (iye.) 357

feryādires (< feryād-res: Far.): yardıma koşan, yardım elini uzatan
f. 385

fesād (Ar.): kötülük; fitne
f. 313
f. it- "kötülük yapmak" 213

fesādāt (Ar.): fesatlar, fitneler
f.+ıla 272
f. it- "kötülüklerde bulunmak, fesatlıklar yapmak" 404

feşāhat (Ar.): fasihlik, dilde düzgünlük
f. 67

feth (Ar.): fetih, açma
f. eyle- "açmak" 546

fettāhu'l-ebvāb (Ar.): kapıları açan; Allah
f. 3

fevka'l-'aliyy (Ar.): yücelik üstü, büyüklüğün üstünde
f.+e 99

fevt (Ar.): bir daha ele geçmemek üzere kaybetme; ölüm
f. ol- "ölmek" 240, 394

fezā (< fezā': Ar.): ucu bucağı bulunmayan yer, geniş ova
f. 183

fiğān (Far.): acıyla bağıırıp çağırma, inleme
f. (f.-u 'āşık) 375

fikr (Ar.): fikir, düşünce
f. (f.-i zātı) 33, (f.-ü bī-nef' eyle-) 524

f.+i (iye.) (celal-i f.) 15, 38
f.+i (yük.) 127, 522
f.+inde 414

f.+uñ (ilg.) 262
f. it- "düşünmek" 32, 454, 527

fi'l-ḥāl (Ar.): hemen, şimdi
f. 328

firāvān (Far.): çok, bol
f. 256

Firūdūn (Far.): Feridun, Pişdadiyan sülalesinin altıncı hükümdarı; sekizinci gök
f. (f.-ı felek-taht) 440

furşat (Ar.): fırsat, uygun zaman ve durum
f. 77
f.+uñ (iye.) 118

fülk (Ar.): gemi
f.+inde 68

fürkat (Ar.): ayrılık
f.+de (gūşe-i f.) 202

fütüvvet (Ar.): yiğitlik; cömertlik
f. 64

G

ğaddār (Ar.): acımasız, merhametsiz
ğ. (çarḫ-ı ğ.) 436

ğaffār (Ar.): günahları affeden, Allah
ğ. 116

ğaffāru'l-ḥatāyā (Ar.): günahları, suçları bağışlayan, Allah
ğ. 4

ğāfil (Ar.): gaflet içinde olan, dikkatsiz

- ğ. (hālī ve ğ. ol-) 35,107
 ğ. ol- “gaflet içinde olmak” 395, 397
- ğaflet** (Ar.): gafillik, boş bulunma, dikkat etmeme
 ğ. 400, 451
 ğ.+e 391
 ğ.+ile 396
 ğ.+ler 401
- gāh** (Far.): zaman zaman, kimi zaman, bazen
 g. 158, 158, 159, 254, 385, 503, 545, 550
- gāhi** (< gāhī: Far.): bazen, ara sıra (krş. gāhī)
 g. 55
- gāhī** (Far.): bazen, ara sıra (krş. gāhī)
 g. 155
- ğālib** (Ar.): galip, üstün gelen
 ğ. it- “üstün kılmak” 197
- ğam** (< ğamm: Ar.): gam, üzüntü, keder, tasa
 ğ. (ğ.-ı encāmı) 269
- ğam-ğīn** (Far.): gamlı, üzgün
 ğ. 253
- ğam-nāk** (Far.): gamlı, kaygılı
 ğ. 410
- ğanī** (Ar.): zengin, varlıklı; Allah’ın adlarından biri (krş. ğaniyy)
 ğ. 311
 ğ.+sin 145, 383
- ğaniyy** (< ğanī: Ar.): Allah’ın adlarından biri (krş. ğanī)
 ğ. 2, 468
- ğarāyib** (< ğarā’ib: Ar.): tuhaf, şaşılacak şeyler
 ğ. 146
- ğaraż** (Ar.): gaye, amaç, maksat
 ğ. 548
- ğarīb** (Ar.): kimsesiz, zavallı
 ğ.+i (yük.) 539
 ğ.+üñ (ilg.) 370
 ğ. ol- “kimsesiz olmak” 369, 493
- ğarīķ** (Ar.): gark olmuş, boğulmuş
 ğ.(ğ-i rahmet-i Haķ ol-) 476
- ğarr** (Ar.): aldatma, yalan söyleme, kandırma
 ğ.+a 308
- ğavğā** (Far.): kavga
 ğ. 411
- ğavr** (Ar.): derinlik; asıl
 ğ.+i (iye.) 450
- ğavvās** (Ar.): dalgıç
 ğ. ol- “dalgıç olmak” 45
- ğāyet** (Ar.): nihayet, son yer
 ğ. 177
- ğayr** (Ar.): başka, diğer
 ğ. (ğ-i eşyā) 426
 ğ.+a 145
- ğayrı** (Ar.): başka, ayrı, diğer
 ğ.+dan (ķayd-ı ğ.) 47
 ğ. kıl- “başkalaştırmak” 288
- ğazā** (< ğazā’: Ar.): din uğruna yapılan savaş
 ğ.+da 374
 ğ.+sı 345
- ğazāl** (Ar.): ceylan
 ğ.+üñ (ilg.) 149
- ğāzib** (Ar.): kızgın, öfkeli
 ğ. it- “öfkelenmek” 197
- geç-**: geçmek, gitmek; gelip geçmek; bir yandan öbür yana gitmek; geçinmek, yaşamak; tükenmek, bitmek, sona ermek; yok olmak, zamanla ortadan kalkmak
 g.-di 314, 448
 g.-en 504
 g.-enler 39, 487
 g.-er 302
 g.-medi 536
 g.-mezem 262
 g.-mişlerümüz 508
- geçür-**: geçirmek; gidermek, yok etmek; yaşamak, yaşayıp tüketmek
 g.-düm 272
 g.-meñ 396
- gedā** (Far.): dilenci, yoksul
 g. 496, 504, (g.-yı derdümendüñ) 546
 g. ķul- “yoksullaştırmak” 195
- geh** (Far.): bazen, ara sıra
 g. 150, 150, 156, 156, 159
- gehī** (Far.): bazen, ara sıra, kimi

- g. 55, 151, 155, 157, 157
- gel-:** gelmek
g. 106, 115, 529, 553
g.-di 133
g.-düm 311, 321
g.-en 428
g.-enler 410, 448, 455
g.-icek 291
g.-mek 426
g.-meklügi 454
g.-memiş 452
g.-memişdür 455
g.-mez idi 435
g.-miş (sıfat-fiil) 427
g.-üben (vecde g.- “kendinden geçmek”) 328
g.-ün 464
g.-ür 144
- genc** (Far.): hazine, define
g. 206, (g.-i ilâhîdür) 514
g.+ile 206
g.+ine 203
g.+inün 81
- ger** (Far.): eğer
g. 183, 183, 183, 216, 225, 228, 228, 233, 256, 310, 454, 548
- ger-çi** (Far.): gerçi, her ne kadar, ise de
g. 27, 98, 146, 184, 241, 307, 419, 534
- gerek:** gerek, lazım; gerekli, gereken; mutlaka; ister ... ister
g. 310, 394, 406, 445, 445, 445
g.+dür 221, 393, 515
g.+i (iye.) 392
- gerek-:** gerekmek, lazım olmak
g.-mez 392, 451
- getür-:** getirmek, gelmesini sağlamak
g. 290
g.-en 512
g.-mişüz 383
g.-ürsin 155
- gey:** çok, pek, gayet
g. 259, 259
- gey-:** giymek
g.-er 165
- gibi:** gibi
g. 224, 242, 396, 452
- gice:** gece
g.+leri 157
- gider-:** gidermek, uzaklaştırmak; yok etmek
g. 286
g.-ürsin 155
- gir-:** girmek
g.-di 412
g.-e 517
g.-enler 172
g.-üp 412
- girdâb** (Far.): girdap, burgaç
g. (g.-ı ma'âşî) 281
- girü:** yine, tekrar
g. 277
- git-:** gitmek; tükenmek, sona ermek; ölmek; bir yerden ayrılıp uzaklaşmak; yol almak
g.-e 42, 454
g.-eler 220
g.-en 373
g.-enler 349, 427
g.-er 428
g.-erler 410
g.-meyeydi 423
- ğonçe** (Far.): gonca, tomurcuk
ğ.+nün (ilg.) 166
- göç-:** göçmek; ölmek, yok olmak
g.-di 448
g.-er 409
g.-mezdi 424
g.-mişlerümüz 508
- göçür-:** göçürmek, yerini değiştirmek
g.-ürsin 144
- gök:** gök, gökyüzü
g.+de 140
- gönder-:** göndermek
g.-dügün 337
g.-mekçün 488
- göñül:** gönül
g. 365, 551
g.+inde 466
g.+lerindeki 348
g.+üm 523, 533
g.+ümi 253
g.+ün (iye.) 523
g. gözi “kalp gözü, basiret” 400
g. vir- “sevmek, meyletmek” 463
- gör-:** görmek; bakmak; “görmek” yardımcı fiili
g. 411, (eyleyü gör-) 118, (ura gör-) 42
g.-di 74
g.-e 531
g.-en 248
g.-iciler 378
g.-imezler 24
g.-me 287
g.-mesün 511, 541
g.-mez 126, 528

- g.-mişüz 457
g.-üp 114
g.-ür 318, 57
g.-ürler 227
- göre:** göre, bakılırsa
g. 268
g.+dür 249
- görin-:** görünmek (krş. görün-)
g.-ür 184, 458
g.-en 59
- görün-:** görünmek (krş. görin-)
g.-di 533
g.-mez 498
- göster-:** göstermek
g. 304
g.-en 10
g.-ürsin 154, 187
- götür-:** götürmek, ortadan kaldırmak; yukarı kaldırmak
g.-elüm 464
g.-üben 511
g.-üp 321
- göz:** göz
g.+i (iye.) 369
g.+in (cân g. uyar- “gözünü dört açmak, uyanık bulunmak”) 53
g.+ine (gönül g. “kalp gözü, basiret”) 400
g.+ler 24, 24
g.+lerüñüzi 391
g.+üñ (iye.) (g. aç- “dikkatli olmak, uyanık olmak”) 523
g.+üñi (g. aç- “dikkatli olmak, uyanık olmak”) 49
- gözle-:** gözlemek, beklemek
g.-r 24
- gurbet** (Ar.): gurbet, yabancı memleket
ğ. (dār-ı ğ.)108
ğ.+de 209, 371
- ğuşsa** (Ar.): keder, tasa, kaygı
ğ. idin- “kederlenmek, tasalanmak” 522
- gūş** (Far.): kulak; işitme
g. it- “işitmek” 199, 528
g. kıl- “işitmek” 54, 208
- gūşe** (Far.): köşe
g. (g.-i fūrkatde) 202
g.+lerde 371
g. g. “köşe buçak, her taraf” 142
- gūyā** (Far.): söyleyen, anlatan; güya, âdet, sanki
g. 60, 161, 387, 471
g.+dur 120
- gūl-:** gülmek
g.-di 437
- gūldür-:** güldürmek
g. 309
- gūl-istān** (Far.): gül bahçesi (krş. gül-sitān)
g.+lardaki 53
g. ol- “gül bahçesine dönmek” 331
- gūl-sitān** (Far.): gül bahçesi (krş. gül-istān)
g.+da 162
- gūlşen** (Far.): gül bahçesi
g. 138
g.+de 165
g.+inüñ 67
- gūmān** (Far.): zan, sanı, şüphe
g.+suz 17
- gūm-rāh** (Far.): yoldan çıkmış, sapkın
g. 213
g. ol- “yoldan çıkmak” 117
- gūn:** gün; gündüz; zaman
g. 261, 336, 389, 393, 393, 418, 437, 523
g. ü dün “gündüz ve gece” 155
- gūnāh** (Far.): günah
g.+ı (yük.) 232
g.+ı (iye.) 543
g.+um 261, 301, 307
g.+umdur 256
- gūneh-kār** (Far.): günah işlemiş, günahlı
g. 242
- gūneş:** güneş
g.+ler 154
- gūrūh** (Far.): topluluk, cemaat, takım
g. 266
g.+a 193
- Gūvāhī** (Far.): Güvahi
g. 60, 90, 105, 186, 240, 317, 382, (zıkr-i g.) 390, 463, 505, 543
g.+nüñ 41, 541
- gūzer** (Far.): geçme, geçiş
g. kıl- “geçirmek” 83
- gūzīde** (Far.): seçkin, beğenilmiş
g. (sulṭān-ı g.) 70
- gūzīn** (Far.): seçilmiş, seçkin, beğenilmiş

g.+dür 72, (sultân-ı g.) 334, (g.-i çarıyâr-ı Muştafâ'dur) 341
g. it- "seçmek, beğenmek" 74

H

haber (Ar.): haber, bilgi

h. 534

habîb (Ar.): dost; sevgili

h. (h.-i zü'l-celâlûn) 403, (h.-i hazret-i fahr-ı cihānuñ) 486

h.+i (yük.) 502

h.+uñ (ilg.) 89, 232, 294,

h.+üñdür 335

h. ol- "dost olmak" 74

habîbu'llāh (Ar.): Allah'ın sevgilisi (Hz. Muhammed)

h.+ 61

h.+a 426

hacālet (Ar.): utanma, mahcup olma

h. 300

hacāt (Ar.): istekler, dilekler

h. ('arz-ı h. eyleyü gör-) 118

hacc (Ar.): hac, Kâbe'yi usulüne uygun bir biçimde ziyaret etme

h.+a (reh-i h.) 373

hacet (Ar.): ihtiyaç, istek, gerek duyulan şey

h. 51, 426

had (< hadd: Ar.): sınır, derece, (krş. hadd)

h.+den 251

hadd (Ar.): sınır, derece, ölçü (krş. had)

h.+üñdür 553

hafî (Ar.): gizli, saklı

h. 31, 325

hak (< hakḳ: Ar.): Allah, Tanrı; bir emeğin karşılığı, hak; doğru, gerçek (krş. hakḳ)

h. 17, 74, 75, (heybet-i h.) 111, (hazret-i h.) 111, 222, 240, (h.-ı Rüm'uñ) 351, 379, 402, (ğarîḳ-ı rahmet-i h.) 476, 531

h.+da (civār-ı h.) 482

h.+dur (maḥlûb-ı h.) 88, (maḥbûb-ı h.) 88

h.+ı (iye.) 367

h.+içun (< h.+ı içün) 337, 337, 338, 338, 339, 340, 340, 356, 356, 358, 358, 359, 361, 361, 362, 362, 364, 375, 375

h.+ından 544

hāk (Far.): toprak

h.153, 224, (h.-i siyāh), 429, 430, 552

h.+i (yük.) 153

h.+ini 415

h. ol- "ölmek, toprağa karışmak" 459

hākan: hükümdar

h. (h.-ı cihān-gîr) 443

hakāyık (< hakā'ik: Ar.): hakikatler, gerçekler, doğru olan şeyler

h. (envār-ı h.) 287

hākī (Far.): toprakla ilgili, toprak

h. 148

hakikat (Ar.): gerçek, bir şeyin aslı ve esası; doğruluk, bağlılık

h. 63, 350

hakikī (Ar.): doğru, gerçek

h. 479

hākim (Ar.): hükmeden, buyruğunu yürüten; üstte tutma, üstün kılma

h.+durur 198

h.+ler 501

h. kıl- "üstün kılmak, üstte tutmak"

115

hakḳ (Ar.): Allah, Tanrı; pay, hisse; doğru (krş. hak)

h.+a 47, 110

h.+ı (iye.) 326, 326, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 341, 342, 343, 344, 345, 345, 346, 347, 348, 348, 353, 353, 354, 354, 355, 355, 363, 363, 364, 368, 368, 376, 509

h.+ı (yük.) 51, 59, 378

h.+içun (< h.+ı içün) 371

h.+ına 456

h.+ında 80

h.+uñ (ilg.) 399

Turkish Studies

- hâkluk:** haklılık, doğruluk; yerindelik
 h.+îçün (< h.+ı içün) 379
- hâl** (Ar.): durum, vaziyet; tavır, davranış
 h. 279
 h.+e (ehl-i h. “tasavvufta kendinden geçme sırrına eren, vecde gelen kimse”) 554
 h.+üm 279
- hâlâş** (Ar.): kurtulma, kurtuluş
 h.+ı (yük.) 7, 281
 h.+a 260
 h. it- “kurtulmak” 491
- hâlâyık** (< hâlâ’ik: Ar.): yaratılmış olanlar, insanlar
 h. 19, (seyyid-i h.) 91, 266, 472
- hâlet** (Ar.): hâl, durum
 h. 377
- hâli** (Ar.): boş, tenha
 h. 59
 h. (h. ve gâfil ol-) 35
- Hâlik** (Ar.): yoktan vareden, Allah, Tanrı
 h. 456
- hâlîm** (Ar.): kullarının hatalarını, isyanlarını şiddetle cezalandırmayıp onlara yumuşak davranan anlamında olup Allah’ın adlarındandır
 h. 3
- halk** (Ar.): yaratılmış, mahluk; insanlar
 h. (h.-i ‘âlem) 252
 h.+a 247
- hallâk** (Ar.): yaratma gücü sınırsız olan, Allah
 h. 2, 125, (h.-i maḥlûkât-ı elvân) 465
- hallâl** (Ar.): halleden, çözen, çare bulan
 h. (vâkıf-ı h.-i müşkilât ol-) 234
- hamd** (Ar.): Allah’a olan şükran duygularını belirtme, şükür
 h.+üñe 171
 h.+üñi 380
- hamdü’llâh** (Ar.): Allah’a hamd olsun
 h. 1
- han:** han, hakan, hükümdar
 h. 300
 h.+ından 278
 h. ol- “hükümdar olmak” 76
- hannâs** (Ar.): şeytan, iblis
 h. (vesvâs-ı h.) 285
- hâr** (Far.): diken
 h. 148
- harâb** (Ar.): yıkık, viran
 h. 457, 458, 460, 461, 462
 h. ol- “harap duruma gelmek, perişan olmak” 457, 459, 463
- harâbât** (Far.): yıkıntılar, harap yerler
 h.(künc-ü h.) 200
- harâmî** (Ar.): yol kesen, haydut
 h. 207
- harâmîluk:** haydutluk, eşkiyalık
 h.+da 205
- harc** (Ar.): harcama, sarf etme
 h. it- “harcamak” 515
- harîdâr** (Far.): alıcı, müşteri
 h. ol- “alıcı olmak” 517
- harîm** (Ar.): kutsal olan şey veya yer
 h. (h.-i sırr-ı ilâha) 97
- hâşıl** (Ar.): elde edilen, kazanılan; olan, ortaya çıkan
 h. eyle- “elde etmek” 397
 h. kıl- “elde etmek” 206
 h. kul- “kazanmak, elde etmek” 107
- haşm** (Ar.): düşman; karşı taraf
 h.+ı (iye.) 346
 h.+ın 332
 h.+umı 295
- hasret** (Ar.): özlem, göreceği gelme
 h.+îçün (< h.+i içün) 370
 h.+ile 421
 h. ol- “özlemek” 494
- haste** (Far.): hasta
 h.+lere 490
- haste-cân** (Far.): canı, ruhu hasta
 h.+uñ (ilg.) 505

- hâşâ** (Ar.): asla, hiçbir zaman
h. 21
- hâşr** (Ar.): toplanma; kıyamet
h.+uñ (iye.) 161
- hâşâ** (< hâşâ': Ar.): kusur, günah; yanlış
h. 225
h.+dan 245, 365
h.+dur 218
h.+lar 397
h. eyle- "hata yapmak, günah işlemek" 311
- hâşâlu**: hata yapmış olan, kusurlu
h. 286
- hâşâ-pîşe** (Far.): hata yapmayı alışkanlık hâline getirmiş
h. (mağlûb-ı h.) 317
- hâşâyâ** (Ar.): hatalar, günahlar, suçlar
h. eyle- "hatalar yapmak, günahlar işlemek" 384
- hâşır** (Ar.): gönül, kalp
h.+ımı 189
- hâşî'ât** (Ar.): hatalar, günahlar, suçlar
h. 249, 521
- havâ** (Ar.): hava
h.+da 433
- havâle** (Ar.): görmeyi önleyen, perde, engel
h.+mdür 258
- havf** (Ar.): korku
h. 186
- hây** (Far.): hey, ey
h. 401
- hâyâ'** (Ar.): utanma, sıkılma; edep, terbiye
h. 343
- hayât** (Ar.): hayat, yaşama; dirilik, canlılık
h.+ı (iye.) (rûh-ı h.) 66
h.+ı (yük.) (âb-ı h.) 94
h.+ında idi 77
h. bul- "dirilmek, canlanmak" 233
h. ir- "dirilmek, canlanmak" 233
- Haydar** (Ar.): Hz. Ali'nin lakabı
h. 424
- hâyil** (< hâ'il: Ar.): engel, iki şey arasında giren şey, perde
h. kı- "engel koymak" 158
h. ol- "engel olmak" 400
- hâyim** (< hâ'im: Ar.): susamış; kurak
h. 483
- hayr** (Ar.): hayır, iyilik; iyi
h.+ıla 539
- hayrân** (Ar.): şaşkın, şaşakalmış
h. 34, 131
h. kı- "hayranlık duygusu uyandırmak" 13
- hayrât** (Ar.): hayırlı işler, iyilikler
h. 238
- hayret** (Ar.): hayret, şaşkınlık
h. (ehl-i h.) 425
h.+de (bahr-ı h.) 45
h.+de kal- "şaşırmak" 130
- hayripîşe** (< hayr-pîşe: Far.): iyi huylu
h. 495
- hayriyâd** (< hayr-yâd: Far.): hayırlı, iyi bir biçimde anma, iyilikle hatırlama
h.+ın (hayriyâd it- "iyi bir biçimde anmak, iyilikle hatırlamak") 489
- hây u hû** (Far.): gürültü patırtı, hayhuy, telaşe; feryat
h. 41
- hayy** (Ar.): diri, canlı; Allah'ın adlarından biri
h. 26, (h. u Kıyyüm-ı ebed) 181, 471
- hâzık** (Ar.): usta, maharetli
h. 67, (üstâd-u h.) 472
- hâzret** (Ar.): yüceltme, ululama anlamı ile saygı ifadesi için kullanılır
h. (h-i Hâk) 111, (h.-i Hâk) 402, (habîb-i h.-i fâhr-ı cihânuñ) 486
h.+inüñ 381
- Hâzret-i Monlâ-yı Rümî** (Far.): Mevlânâ
h. 481
- Hâzret-i Nüh** (Far.): Nuh Peygamber
h. 423
- heft** (Far.): yedi
h. 361, 429

- helāhil** (Ar.): öldürücü zehir
h. (zehr-i h.)346
- helāk** (Ar.): öldürme, yok etme
h. eyle- “öldürmek, yok etmek” 329
- helāl** (Ar.): helal, din bakımından haram olmayan
h.+e (kesb-ü h.) 205
- hem** (Far.): hem, hem de, bir de
h. 19, 32, 78, 102, 103, 141, 338, 488, 507, 512, 522, 555
h. (h. ... h.) 130
- hemān** (Far.): hemen; yalnızca, sadece
h. 41, 535
- hem-dem** (Far.): dost, arkadaş
h. ol- “dost olmak” 98
- hemīdūn** (Far.): her zaman; sürekli
h. 155, 209
- hemīn** (Far.): bunun aynısı, tıpkı; hemen; sadece
h. 52, 77, 85, 299, 458
- hemīşe** (Far.): daima, her zaman
h. 218, 396, 495
- hem-niṣīn** (Far.): yakın arkadaş, birlikte düşülüp kalkılan arkadaş
h.+üñ (iye.) 101
- hem-tā** (Far.): eş, benzer
h. 21, (h.-yi i’rāz-ı cevāhir) 30, 120
- her** (Far.): her, hep, bütün
h. 10, 17, 42, 51, 55, 77, 105, 112, 129, 132, 172, 174, 178, 189, 212, 213, 221, 232, 233, 241, 246, 246, 254, 261, 261, 375, 379, 385, 393, 395, 432, 449, 450, 451, 467, 467, 485, 489, 498, 503, 539, 545, 550
h. arada “her zaman; her yerde” 325
h. ne “herhangi” 132
- heves** (Ar.): istek, arzu
h.+de 246
- heybet** (Ar.): heybet, ululuk; korku
h. (h.-i Hāk) 111, 137
h.+üñle (ḳahr-ı h.) 183, 388
h.+ler 360
- hezār** (Far.): çok, pek çok
h. 296
- hezārān** (Far.): binlerce; pek çok
h. 34, 104, 253, 459
h.+dur 307
- hiç** (Far.): hiç, hiçbir
h. 229, 260, 319
- ḥikāyet** (Ar.): hikaye
h. 525
- ḥikmet** (Ar.): bilgelik; sebep; sır
h. 235
h.+ine 421
h.+lerüñçün 325
h.+üñ (iye.) 132
h.+üñi 378
- ḥikmet-dān** (Far.): hikmet bilen, hikmet sahibi
h.+ıdı 433
- ḥilāfet** (Ar.): halifelik
h. 327, 477
- ḥil’at** (Ar.): kaftan
h. 165
h.+ümüz 387
- himmet** (Ar.): yardım
h. 555
- ḥīn** (Far.): an, zaman, sıra
h. (h.-i şerefde) 152
- ḥitāb** (Ar.): hitap, söz; seslenme, birine veya bir topluluğa söz söyleme
h. (h.-ı irci’i) 303
- ḥizmet** (Ar.): hizmet, iş, görev
h.+de 216
- ḥod** (Far.): kendi; kendiliğinden; bile, da, de
h. 312, 383, 423
- ḥokḳa** (Ar.): hokka, küçük kutu
h. (h.-i yāḳūt “sevgilinin ağzı”) 169
- ḥonende** (< ḥ’ānende: Far.): okuyan, okuyucu
h.+yi 545
- ḥoş** (Far.): güzel, iyi
h. it- “hoş etmek, iyi muamele etmek” 189
- ḥoşça**: güzelce, güzel ve iyi bir biçimde
h. 522
- ḥoşnūd** (Far.): razı, memnun
h. (rāzī vü h. ol-) 497
- ḥoş-üslūb** (Far.): üslubu hoş, tarzı güzel
h. (ebyāt-ı h.) 519

- hū** (Far.): huy, âdet
h. ol- “âdet edinmek, alışmak” 288
- hū** (Ar.): Allah, Tanrı; o; Allah'ı zikretmek için kullanılır
h. 43, (yā h.) 43, 44, (yā h.) 288
h. h. “dervişlerin zikir esnasında söyledikleri söz” 42, 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60
h.+dur 41
- hūb** (Far.): iyi, güzel
h. 331
h.+lar (cemāl-i h.) 376
- Ḥudā** (Far.): Tanrı, Allah
h. 80
h.+sın 176
h. (h.-yı bī-zevālūñ) 403, 510
- Ḥudāvend** (Far.): Tanrı, Allah
h. 176
h.+i (iye.) 12
- Ḥudāvendā** (Far.): ey Tanrı, ey Allah
h. 119
- ḥudāvendgār** (Far.): tasavvufta tarikat şeyhi için “manevi sultan, hükümdar” anlamında kullanılan bir unvan
h. 352
- Ḥudāyā** (Far.): ey Tanrı, ey Allah
h. 89, 187, 318, 384
- hulq** (Ar.): doğuştan gelen huy, mizaç
h.+uñ (iye.) 94
- hurd** (Far.): yeme içme; yiyecek
h. 400
- hurrem** (Far.): sevinçli, şen, gönül açıcı
h. 94
- hurşīd** (Far.): güneş
h. 363
- huşul** (Ar.): meydana gelme, gerçekleşme
h. (h.-ı kāmını) 214
- huşūşā** (Ar.): özellikle, hele hele
h. 109, 351, 480
- hūş** (Far.): akıl; bilinç, şuur
h. 269
- huşk** (Far.): kuru
- h. it- “kurutmak” 149
h. ol- “kurumak” 169
- hūy** (Ar.): şamata, gürültü
h.+a 400
- ḥuzūr** (Ar.): gönül rahatlığı, huzur; makam, kat, yan; mertebe
h. (h.-ı āḥiretde) 271, 280
h.+ında 389
h.+uñda 297
- ḥukm** (Ar.): hüküm, karar; emir, buyruk
h. 420
h.+inde 8
h.+üñledür 233
- hümām** (Ar.): himmeti çok, gayretli kimse
h.+ı (iye.) 69
h.+uñ (ilg.) 482
- hümāyūn** (Far.): mübarek, kutsal
h. 134
- hürmet** (Ar.): hürmet, saygı; saygınlık
h.+içün (< h.+i içün) 89, 232, 324, 324
- hüsn** (Ar.): güzel, hoş; güzellik
h.+ile 422
- ḥüsrev** (Far.): hükümdar, sultan
h. 153
h.+i (yük.) 153
- hüve'l-hū** (Ar.): O, Allah'tır
h. 5, 5
- hüve'l-kādir** (Ar.): kudret sahibi olan Allah'tır
h. 5
- hüve'l-mālik** (Ar.): her şeye sahip olan Allah'tır
h. 5
- hüve'r-raḥmān** (Ar.): merhamet eden, bağışlayıcı olan Allah'tır
h. 5
- hüve's-sultān** (Ar.): sultan olan Allah'tır
h. 5
- hüveydā** (Far.): açık, belli, aşikâr
h. it- “belli etmek, ortaya çıkarmak” 160

I

ı (< u: Far.): ve (krş. i, u, ü, vü)
1. 61, 72, 238, 256, 280, 445, 474

-ıçun: için (bk. içün)

ıklım (Ar.): memleket, ülke
1.+e 429

1.+ine 424

-ıla: ile (bk. ile)

ırağ: irak, uzak (krş. ırağ)

1. it- “uzaklaştırmak” 302

ırağ: irak, uzak (krş. ırağ)

1. 493

1. dut- “uzak tutmak” 495

ışlāḥ (Ar.): iyileştirme, düzeltme

1.+uma 273

ışk (Ar.): aşk

1.+uña 365

ıyd (Ar.): bayram

1. 363

ıztırār (Ar.): zorunluluk, çaresizlik;

yoksulluk, mahrumluk

1.+um 257

İ

i (< ü: Far.): ve (krş. ı, u, ü, vü)

i.70, 193, 438

i-: imek, cevherî fiil

idi 77, 98, 343, 343, 432, 434, 435,

435

idüm 520

idüñ 97

iken 97, 118, 169, 186, 302, 392, 392

ise 95, 123, 216, 296

iseñ 55, 59, 282

-ıdı 433, 448

-ısa 273, 275

ibād (Ar.): kullar

i.+ında 497

ibādet (Ar.): ibadet, Tanrı buyruklarını

yerine getirme

‘i.+de 353

‘i. it- “ibadet etmek” 245

ibdā’ (Ar.): yepyeni bir şey meydana

getirme, benzersiz bir şey yaratma

i. kııl- “benzersiz bir şey yaratmak,

yeni bir şey meydana getirmek” 10

iblis (Ar.): şeytan; düzenbaz

i. (i.-i şerîr) 114, 258, 342, 342

i.+den 199

‘ibret (Ar.): ibret, çıkarılan ders

‘i. 137, 425

ibtidā (< ibtidā’: Ar.): başlama, başlangıç

i. kııl- “başlamak” 464

ibtihāl (Ar.): yalvarma

i.+üm 279

icād (Ar.): var etme, meydana getirme;

bulma

ī. (ī.-ı mevcūd-āne) 79

ī. it- “meydana getirmek” 22

iç: iç

i. 263

i.+i (iye.) 411

i.+inde 148, 457, 515

içre: içinde, içerisinde

i. 265, 265, 266, 430, 440

içün: için

i. 100, 137, 137, 170, 204, 244, 295,

345, 345, 349, 349, 350, 350, 354, 354, 357,

357, 360, 360, 364, 365, 365, 366, 366, 368,

368, 372, 372, 373, 373, 374, 374, 377, 377,

380, 380, 405, 471, 475, 475, 476, 477, 478,

478, 479, 479, 482, 483, 487, 487, 492, 492,

493, 496, 496, 499, 500, 501, 501, 503, 503,

504, 504, 506, 508, 508, 509, 526

-içün 89, 232, 323, 323, 324, 324,

370, 370

-içün 83, 337, 337, 338, 339, 339,

340, 352, 356, 358, 361, 361, 362, 364, 371,

375, 375, 379, 470, 484, 487, 489, 490, 494,

495, 497, 510

çün 76, 85, 336, 369, 498, 502, 509

çün 263, 325, 325, 488, 491, 507,

507

içür-: içirmek

i.-di 346

idrāk (Ar.): kavrama, akıl erdirmeye; algı

i. 15

i. ir- “anlamak, akıl erdirmek” 153,

(feh̄m ü i. ir-) 173

idün-: edinmek

i.-di 6

i.-dün 133

i.-miş idüm 522

ifsād (Ar.): bozma; fesat sokma

i. 22

iftihār (Ar.): iftihar, övünme

i.+ı (iye.) 351

igvâ (< igvâ': Ar.): yoldan çıkarılma,

ayartılma; azdırma

i. 199

ihrāk (Ar.): yakma; yakılma

i. (manzūr-ı i.-ı nevâzır) 30

ihsân (Ar.): bağış; iyilik

i.+uñla 165

i. it- "bağışlamak, vermek" 223

i. kııl- "bağışlamak, armağan etmek"

549

ihtirâz (Ar.): kaçınma, çekinme, uzak durma

i. it- "kaçınmak, uzak durmak" 365

ihtiyâc (Ar.): ihtiyaç, gereksinim

i.+ı (iye.) 14

ihtiyâr (Ar.): yaşlı, kocamış

i.+um 257

ihtiyât (Ar.): sakınma, tedbirli olma

i.+ı (yük.) 302

iki: iki

i. 21, 265, 411, 511

ikrâr (Ar.): saklamadan söyleme; onaylama; dile getirme

i.+ı (iye.) 355

i. it- "dile getirmek, söylemek" 40

il: el, başkası, yabancı

i. 526

İlâh (Ar.): Allah, Tanrı

i. (i.-ı zü'l-bekā) 26, (yâ i.) 185, 390

i.+a (hârîm-i sırr-ı i.) 97

İlâhâ (Ar.): ey Allah, ey Tanrı

i. 119

ilâhî (Ar.): Allah'la ilgili, ilahi

i. (nazm-ı i.) 529

i.+dür (genc-i i.) 514

İlâhî (Ar.): Allah'ım, ey Allah

i. 89, 179, 215, (yâ i.) 232, 241, 251, 256, 276, 306, (yâ i.) 311, 323, 378, 379, 380, 543, 549

ile: ile

i. 50, 60, 157, 169, 292, 302, 302, 303

-ile 11, 156, 166, 171, 206, 206, 208, 258, 284, 284, 294, 314, 331, 396, 396, 421, 422, 447, 447, 464, 471, 479, 502, 502, 503, 530

-ıla 159, 164, 236, 270, 272, 276, 281, 318, 329, 393, 397, 398, 439, 45, 488, 491, 539

ilet-: iletmek, ulaştırmak

i.-ür 388

illâ (Ar.): yalnız, ancak; mutlaka; özellikle

i. 96, 288

'illiyî (Ar.): gökyüzünün en yüce ve en kutsal tabakası

'i.+de (a'lâ'-i 'i.) 304

'ilm (Ar.): ilim, bilme; bilgi

'i. ('i.-i bîrûndan) 37

'i.+ile 479

'i.+inde 34

'i.+üñde 131

'i.+üñe 187

ilticâ (< ilticâ': Ar.): sığınma, barınma

i. kııl- "sığınmak" 186, 312, 386

imâm (Ar.): imam, namaz kıldırın din görevlisi

i.+a 547

îmân (Ar.): iman, inanma, inanç

î. 290, 337, 387, 549

î.+ı 289

î.+ıla 488

î.+umuzu 500

'imâret (Ar.): bina, bayındır yer

'i.+ler 457

imdi: şimdi, artık

i. 115, 411

inan-: inanmak

i.-dum 270

i.-mañ 452

'inâyet (Ar.): yardım, iyilik; gayret

'i. 231

'i. eyle- "yardım etmek, iyilik etmek" 283

'i. kııl- "yardım etmek" 536

infişâl (Ar.): ayrılma, terk etme

i. 184

i.+üñ (iye) 184

inşâf (Ar.): insaf, vicdana dayalı adalet

i. 254, 405

insân (Ar.): insan

- i. (taşvîr-i i. it-) 11, 92, 97, 140
- ir-**: ermek, erişmek, yetişmek, varmak, ulaşmak
- i.-düginde 389
- i.-dükde 100
- i.-ecek 292
- i.-en 377
- i.-er 161, 233
- i.-icek 388
- i.-mez 250, 325
- i.-sün 153, 173, 187
- i.-üp 169
- i'râz** (Ar.): yüz çevirme; uzak durma, sakınma
- i. (hem-tâ-yi i.-ı cevâhir) 30
- irgür-**: ulaştırmak, eriştirmek
- i. 286, 286
- i.-mek 493
- i.-sün 550
- i.-ürsin 159
- iriş-**: erişmek, ulaşmak
- i.-di 513
- i.-düginde 301
- i.-e 90
- i.-mez 15
- i.-ür 394
- irişdür-**: eriştirmek, ulaştırmak
- i. 303
- irşâd** (Ar.): doğru yolu gösterme
- i. it- "doğru yola yöneltmek" 47
- irte**: erte, ertesi
- i. 452
- iskence**: eziyet, azap
- i.+sine 417
- İslâm** (Ar.): Müslümanlık, İslam dini
- i. 484
- ism** (Ar.): isim, ad
- i. 1
- issi**: sahip, sahibi
- i. 420, 462
- i.+dür 531
- iste-**: istemek
- i.-r 304
- istigfâr** (Ar.): bağışlanmayı dileme; tövbe etme
- i. 290
- 'işyân** (Ar.): başkaldırı, ayaklanma; asilik
- 'i.+ıla 276
- iş**: iş, uğraş; hâl, durum; mesele, konu
- i. 178
- i.+de 379
- i.+e 189
- i.+i (iye.) 212
- i.+i (yük.) 221
- i.+ine 212
- i.+lerûn (ilg.) 404
- i.+ümdür 243
- i.+ünde 14
- i. it- "iş çıkarmak; bir şeyi mesele edinmek" 220
- işâret** (Ar.): işaret, iz, belirti
- i. ol- "göstermek, işaret etmek" 303
- işit-**: işitmek
- i.-en 344, 466
- işle-**: işlemek, yapmak
- i. 230
- i.-mege 221
- işlü**: işli, iş sahibi
- i. 212
- it-**: etmek, eylemek, yapmak; adlarla birlikte birleşik fiil oluşturan yardımcı bir fiil
- i. 108, 289, 289, 302, 527, 528, 529
- i.-di 74, 75, 94, 94
- i.-diler 328
- i.-dügi 238
- i.-dügümçün 263
- i.-dügün 174
- i.-dükçe 7, 270
- i.-dükde 250
- i.-düklerüme 249
- i.-düm 313, 397, 536
- i.-dün 135, 135, 137, 138, 192, 193, 193, 197, 197, 330, 332, 332, 335, 335
- i.-e 75, 116, 116, 283, 526, 538, 539, 545
- i.-e mi 264
- i.-eler 220, 227, 231
- i.-en 11, 462
- i.-enler 170, 349, 365
- i.-er 16, 17, 127, 151, 161, 199, 206, 214
- i.-erdüm 521
- i.-erem 247, 277
- i.-erken 416, 454
- i.-erler 40, 46, 171, 241, 418
- i.-ersin 107, 112, 149, 149, 153, 157, 157, 158, 160, 189, 189, 253, 253
- i.-esin 525
- i.-icek 500
- i.-medi 100, 273, 438, 440
- i.-mege 47
- i.-mek 471, 487, 492, 492, 500
- i.-mekçün 491
- i.-mekde 213, 245

- i.-mekle 223
i.-meklüge 515
i.-meklükde 22
i.-memek 496
i.-menüñ (ilg.) 404
i.-meye 538
i.-mezdi 342
i.-mezin 256
i.-mişken 415
i.-seler 32
i.-sün 92
i.-üben 117, 258, 387
i.-üp 298, 489
- 'itâb** (Ar.): azarlama, paylama
'i.+em (sezâ-vâr-u 'i.) 246
- ittifâkı** (Ar.): rastgele, tesadüfen
i. 413
- ittişâl** (Ar.): birleşme, kavuşma; yakınlık
i.+üñ (iye.) 184
i. ol- "kavuşmak, birleşmek" 184
- iy:** ey
i. 49, 91, 106, 173, 180, 222, 234, 237, 316, 391, 425, 460, 464, 523, 553, 555
- 'izâr** (Ar.): yanak
'i.+uñ 552
- i'zâz** (Ar.): ağırlama, saygı gösterme
i.+ıla 439
- izhâr** (Ar.): gösterme, ortaya çıkarma
i. (i.-ı zât-ı pāküñ) 96
i. it- "meydana çıkarmak, göstermek"
75
- 'izzet** (Ar.): ululuk, yücelik; değer
'i.+îçün (< +i içün) 89, 323, 323
'i.+üñde+(serîr-i 'i.) 101
- J**
- jâle** (Far.): çiy
j.+lerden 168
- K**
- Ka'be** (Ar.): Kâbe
k. (k.-i a'zam) 362
- qabr** (Ar.): mezar
q.+de (su'âl-i q.) 291
- qabûl** (Ar.): kabul, alma
q. it- "kabul etmek, almak" 264
- qaç-**: kaçmak
q.-ardı 342
- qaçan:** ne zaman, -dığı zaman
q. kim 537
- qadem** (Ar.): adım
q.+de 432
- qadem-veş** (Far.): ayak gibi
q. 80
- qadîm** (Ar.): eskiden beri mevcut olan; öncesiz
q. 1, 2
- qadîmü'z-zât** (Ar.): zatının, varlığının eskiliği, öncesizliği
q. 26
- qâdir** (Ar.): güçlü, kudretli, kudret sahibi; Allah'ın adlarından biri
q. 6, 20, 79, (q.-ü pāk) 173, 221, ('avn-i q.) 513, (Yezdân-u q.) 536
- Qâdirâ** (Ar.): ey Tanrı, ey Allah
q. 119, 132, 390
- qâdiye'l-hâcât** (< qâdi'l-hâcât: Ar.): dilekleri kabul eden Allah (krş. qâdiyü'l-hâcât)
q.+sın 316
- qâdiyü'l-hâcât** (< qâdi'l-hâcât: Ar.): istekleri yerine getiren Allah (krş. qâdiye'l-hâcât)
q. 468
- qadr** (Ar.): kadir gecesi
q. 363
- kaffe** (< kâffe: Ar.): hep, cümle (krş. kâffe)
k.+sine 301
- kâffe** (Ar.): hep, bütün, cümle (krş. kaffe)
k. 547
- kâfir** (Ar.): Allah'ın varlığına ve birliğine inanmayan
k. 211
k. midür 458
- qahr** (Ar.): yok etme, helak etme; çok üzüntü duyma, dert, sıkıntı
q. (q.-ı heybetüñle) 183, (q.-ı sipihri) 446
q.+ıla 491
q.+ından 7

- ı.+uñ (ilg.) 239
 ı.+uñla 186
kā'ināt (Ar.): evren; dünya (krş. kāyināt)
 k.+a 27
 k.+uñ (ilg.) 58, 69
ķāl (Ar.): söz, laf
 ķ. (bī-ķīl ü ķ.) 182
 ķ.+den (ķīl ü ķ. "dedikodu") 548, 554
ķal-: kalmak; herhangi bir durumda olmak,
 herhangi bir durum içinde bulunmak;
 sürmek, devam etmek; yok olmak; bir yerde
 bulunmak
 ķ.-a 554
 ķ.-am 413
 ķ.-anın 425
 ķ.-aydı 420, 422
 ķ.-dı 99, 190
 ķ.-dılar 84
 ķ.-dum 282, 314
 ķ.-ma 389
 ķ.-madı 426, 439
 ķ.-maķdur 268
 ķ.-maludur 230
 ķ.-mamaķ 496
 ķ.-mamışdur 455
 ķ.-maya 530
 ķ.-maz 127
 ķ.-miş (sıfat-fiil) 427
 ķ.-mişam 398
 ķ.-miş midur 274
 ķ.-uban 371
 ķ.-up 347
 ķ.-updur 130, 408, 431
ķalb (Ar.): kalp, yürek, gönöl
 ķ.+e 377
 ķ.+idür (dīde-i ķ.) 126
 ķ.+üme 273
 ķ.+ümüñ 285
 ķ.+üñde 111
 ķ.+üñüz 405
ķalın-: bir durumda bulunmak
 ķ.-sa 422
ķām (Far.): istek, arzu
 ķ.+ın 330
 ķ.+ını (ħuřul-ı ķ.) 214
ķamer-ķehre (Far.): ay yüzlü, yüzü ay gibi
 olan
 ķ. 441
ķāmīl (Ar.): kemale ermiş, olgun; bilgin
 ķ.+den (tevcīh-i ķ.) 31
 ķ.+ler (cemī'-i mürşid-ü ķ.) 479
ķamu: hep, bütün; herkes
 ķ. 9, 20, 20, 24, 27, 40, 41, 52, 78,
 85, 120, 123, 125, 130, 182, 228, 230, 235,
 238, 239, 252, 279, 295, 328, 349, 364, 394,
 428, 485, 492, 501, 508, 521, 533, 552
 ķ.+dan 72, 330
 ķ.+lar 181, 264
 ķ.+lardan 74, 232, 267, 327
 ķ.+ların 489
 ķ.+muz 498
 ķ.+nuñ (ilg.) 466
 ķ.+sın 256, 471
ķan: kan
 ķ.+ı (iye.) 374
 ķ.+ı (yük.) 149
ķan-: kanmak, doymak
 ķ.-maķ 100
ķanā'at (Ar.): kanaat, azla yetinme
 ķ. 203
 ķ.+le 504
ķand (Ar.): şeker
 ķ. (ķ.-ü nebāt "nebat şekeri veya
 nöbet şekeri") 66
ķandır-: kandırmak, doyurmak
 ķ. 239
ķangı: hangi
 ķ. 266
ķanı: hani, nerede
 ķ. 110, 110, 111, 403, 403
ķapu: kapı

- ı.+dan 412
 ı.+ñı 105
 ı.+ña 216, 311, 321
 ı.+ñdan 217
ıapulu: kapısı olan
 ı. 411
ıar-: karmak, karıştırmak
 ı.-arsın 150
ıa'r (Ar.): dip; derinlik
 ı. (ı-ı zemîne) 262
ıâr (Far.): iş, uğraş
 k. (k.-ı bātıl ııl-) 35
 k.+ı (yük.) 218
 k. it- "uğraşmak" 342
ıara: kara, siyah
 ı. 147, 432
 ı.+da (yüzi ı. "bir ayıbı, kusuru olan") 254
 ı.+sıdur (yüzler ı.) 255
 ı.+sıla (< yüz ı.+sı ile) 398
 ı.+sın (yüzümüñ ı.) 293
 ı.+sına (yüzümüz ı) 389
ıarañu: karanlık
 ı. 371, 444
ıâr-gâh (Far.): (mec.) dünya
 k.+uñ (ilg.) 12
ıarındaş: kardeş
 ı. 451
ıâşid (Ar.): kasteden, bir şeyi yapmaya niyet eden
 ı.+a 25
ıâsid (Ar.): kesat, sürümsüz, geçmez
 k. ııl- "geçersiz kılmak" 113
ıaşır (Ar.): kasır, köşk, saray
 ı. (ı.-ı Behmen) 434, (ı.-u dil-ârâlar) 461
ıat: kat, huzur, yan, makam
 ı.+ında 300, 300
 ı.+ıñ (iye.) 319
ıat' (Ar.): kesme, sona erdirmeye
 ı. eyle- "kesmek, sona erdirmek" 109
 ı. it- "bitirmek, sonlandırmak" 117
ıātıl (Ar.): katleden, öldüren
 ı. 346
ıatıl (Ar.): öldürme, öldürülme
 ı.+üme 252
ıatre (Ar.): damla
 ı.+lerden 154
 ı.+sidür 124
 ı.+yi 224
ıat'u'l-metîn (Ar.): dayanıklığı, sağlamlığı olmayan, sağlamlığı kesintiye uğramış
 ı.+i (yük.) 283
ıavî (Ar.): kuvvetli, güçlü
 k.+ler 367
ıavm (Ar.): kavim, topluluk, halk, cemaat
 ı.+e 78
 ı.+inüñ 355
ıavuşdur-: kavuşturmaya, birleştirmek
 ı.-mağ-ıçun 494
ıayd (Ar.): düşünce, endişe; iş gücü
 ı. (ı.-ı ğayrıdan) 47
 ı.+ın (ı. yi- "kaygısını çekmek, ilgi göstermek") 204
ıâyim (< ıâ'im: Ar.): bir şeyde sebat eden
 ı. 247
ıâyinât (< kâ'inât Ar.): kâinat, evren (krş. kâ'inât)
 k. (fağır-ı k. ııl-) 240
 k.+ı (yük.) 6
ıayşer (Ar.): Roma ve Bizans imparatorlarına verilen lakap, san
 ı. 445
ıayur-: hazırlamak, hazırlık yapmak ı.-uñ 392
ıayyüm (Ar.): tüm varlıkları yöneten, devam ettiren, Allah'ın adlarından biri
 ı. (ğayy u ı.-ı ebed)181
ıazâ (< ıazâ': Ar.): kaza, zarara veya can kaybına sebep olan şey
 ı.+dan 498
ıazî (Ar.): kadı; yapan, yerine getiren
 ı. 402

- ķ. ol- “yerine getirmek” 295
- kebāyir** (< kebā’ir: Ar.): büyük günahlar
k. 249
- kebīr** (Ar.): büyük
k.+i (yük.) 485
- kelīsā** (Ar.): kilise
k.+lar 457
- kem** (Far.): kötü
k.+ler 227
k. it- “kötülemek” 100
- kemāhī** (Ar.): olduğu gibi
k. 9, 37, 122
- kemāl** (Ar.): kemal, olgunluk, yetkinlik;
mükemmellik; eksiksiz, tam
k. (k.-i zāt-i pākūne) 223, (k.-i bī-
zevālūn) 324
k.+i (iye.) 28
k.+ūñ (ilg.) 124
- kemlük**: kötülük
k.+i (iye.) 382
k. it- “kötülük etmek” 227
- kem-ter** (Far.): değersiz; âciz, eksik
k.+idür 382
- Ken’an** (Ar.): Yakup ve Yusuf
peygamberlerin Filistin topraklarındaki yurdu
k. (Yūsuf-ı k. “Hz. Yusuf”) 422
- kendüz**: kendisi
k.+ūne 553
- Kerbelā** (Ar.): Irak’ta, Hz. Hüseyin’in şehit
edildiği ve türbesinin bulunduğu yerin adı
k.+da (deşt-i k.) 347
- kerem** (Ar.): cömertlik; bağış, ihsan;
soyluluk
k. 531
k.+den 538
k.+ler 227
- kerrema’llāh** (Ar.): Hz. Ali için kullanılır
k. 344
- kerīm** (Ar.): cömert, kerem sahibi, Allah’ın
adlarından biri
k. 3, 180, 468, 510
k.+e 100
- kes** (Far.): kişi, kimse
k. 319
- kesb** (Ar.): kazanma, kazanç
k. (k.-ü helāle) 205
- ketb** (Ar.): yazma
k.+e 555
- kethüdā** (< ked-ħudā: Far.): kahya
k.+sı 13
- kevneyn** (Ar.): iki âlem, dünya ve ahiret
k.+e (faħr-ı k.) 512
- Keykāvus** (Far.): İran’ın Keyâniyân
sülalesinden efsanevi bir hükümdar
k. (k.-u pīrüz) 444
- kez**: kez, defa
k. 175
- ķıl**: kılmak, etmek, yapmak (krş. ķul-)
ķ. 50, 105, 232, 240, 284, 287, 292,
295, 305, 387, 549
ķ.-a 549
ķ.-alar 267
ķ.-alum 464
ķ.-am 244, 259, 267
ķ.-an 10, 185, 467
ķ.-anlar 380, 511
ķ.-aydum 251
ķ.-dı 77, 441, 536
ķ.-duķ 386
ķ.-dum 276, 312
ķ.-duñ 194, 194, 240, 327
ķ.-ıcaķ 502
ķ.-ma 90, 115, 288, 294, 322, 322
ķ.-madum 270
ķ.-mağ-ıçun 487, 489
ķ.-mamağ-ıçun 470, 470
ķ.-maya 539
ķ.-mayan 524
ķ.-maz 188
ķ.-mazdı 421
ķ.-maz iseñ 282
ķ.-sa 35
ķ.-uban 529
ķ.-up 75
ķ.-ur 13, 15, 33, 54, 186, 206, 208,
224, 540
ķ.-uram 245
ķ.-ur iken 186
ķ.-urlar 171
ķ.-ursın 113, 156, 156, 158, 188, 255

ķılâ' (Ar.): kaleler, surlar

ķ. 457

ķiyâmet (Ar.): kıyâmet, bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman

ķ. (rüz-ı ķ.) 90, 161

ķiymet (Ar.): kıymet, değer

ķ.+üni 516

ķi (Far.): ki

ķ. 6, 7, 8, 8, 9, 13, 41, 57, 72, 73, 75, 76, 80, 87, 92, 96, 98, 102, 107, 120, 122, 129, 129, 130, 162, 174, 208, 213, 217, 226, 233, 234, 239, 240, 241, 257, 262, 274, 285, 288, 307, 320, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 341, 342, 343, 344, 346, 347, 351, 407, 433, 436, 437, 438, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 461, 465, 481, 495, 513, 517, 520, 522, 523, 540

ķibâr (Ar.): büyükler, ulular

ķ.+uñ (ilg.) 477

ķibr (Ar.): kibir, kendini beğenme

ķ. 272

ķ.+ile 258

ķibriyâ (< ķibriyâ': Ar.): büyüklük, ululuk

ķ.+sı 13

ķil (Ar.): söz

ķ. (ķ. u ķâl "dedikodu") 548, 554

ķim: kimse, ķişi; hangi ķişi

ķ. 273, 408, 435, 530

ķ.+de 275

ķ.+durur 185

ķ.+dür 101, 234

ķ.+e 215, 278, 440, 514

ķ.+i (iye.) 278

ķ.+in 143, 143, 143, 191, 192, 193,

195, 195

ķ.+ine 196, 196

ķ.+ini 144, 190, 192, 193, 194, 194,

197, 197

ķ.+iñ-ile 208

ķ.+ler-durur 219

ķ.+leri 216

ķ.+üñ (ilg.) 436, 437, 438, 439

ķ.+üni 144

ķim: ki (bağlaç)

ķ. 16, 17, 23, 32, 36, 37, 57, 59, 61, 82, 88, 88, 90, 99, 108, 109, 121, 123, 124, 125, 126, 182, 186, 188, 188, 190, 220, 227, 229, 231, 253, 260, 262, 274, 283, 297, 359, 367, 376, 382, 393, 402, 419, 454, 456, 476, 486, 506, 527, 537

ķ. (tut k. "farzedelim ki") 455

ķimi: kimisi, bazısı

ķ. 136, 144, 144, 197, 197, 198, 198, 199, 200, 201, 203, 204, 205, 207, 208, 209, 209, 210, 210, 210, 211, 211, 235, 441, 442, 443, 444

ķ.+nüñ 199, 200

ķ.+si 136, 198, 198, 201, 202, 202, 203, 204, 205, 206, 206, 207, 210, 211, 211, 235

ķimse: kimse, ķişi

ķ. 188, 188, 455

ķ.+ler 461

ķ.+siz 372

ķimsene: kimse

ķ.+m 277

ķin (Far.): kin, gizli düşmanlık

ķ.+i (yük.) 272

ķirdigâr (< ķird-gâr: Far.): Tanrı, Allah

ķ. (ķ.-ı zü'l-beķâ) 180

ķisrî (Ar.): Nüşirevân adıyla da bilinen, İrân'ın Sasani sülalesinden, adaletiyle ün salmış bir hükümdar

ķ. 445

ķişi: ķişi, kimse

ķ. 394, 429, 449

ķ.+nüñ (ilg.) 450

ķişver (Far.): ülke

ķ. 361

ķ.+inüñ 62

ķisvet (Ar.): giysi, elbise

ķ.+in 387

ķiyâset (Ar.): zeyreklik, kıvrak zekâlık

ķ.+le 192

ķo-: komak, bırakmak

ķ. 528

ķ.-ma 231, 239, 285, 315

ķ.-madı 441, 444

ķ.-maz 540

ķ.-mazsın 145

ķ'ol-: ki olmak

ķ.-ur 449

ķon-: konmak, bir yerde durmak; uçan şeyler için bir yere inmek; yurt edinmek, yerleşmek

ķ.-an 409, 448

ķ.-ar 144

ķ.-arlar 226

- ķ.-up** 508
ķop-: kıyamet gününde dirilmek, haşrolmak
 ķ.-ıcaķ 266
ķopar-: diriltmek, haşretmek
 ķ.-maķķun 502
ķoru-: esirgemek, zarar görmesini engellemek
 ķ. 498
ķoy-: koymak, bırakmak
 ķ.-alum 425
 ķ.-up 532
ķubūr (Ar.): mezarlar, kabirler
 ķ.+a 392
ķuddūs (Ar.): Allah'ın adlarından biri
 ķ. 55
ķudret (Ar.): kudret, güç; Tanrı'nın ezeli gücü
 ķ.+i (iye.) 15
 ķ.+ile (ķ.+i ile) 502
 ķ.+ler 160
 ķ.+lerüñķün 325
 ķ.+lerüñüñ 175
 ķ.+üñ (iye.) 132
 ķ.+üñdür (zemīn-i ķ) 222
 ķ.+üñe 173
 ķ.+üñi 378
ķuds (Ar.): kutsal, temiz, arı
 ķ. (rūh-ı ķ.) 34
ķul: kul, insan
 ķ. 540
 ķ.+ı (yük.) 540
 ķ.+ına 549
 ķ.+lar 222
 ķ.+larınıñ 469
 ķ.+lara 147
 ķ.+laruñ (iye.) 239, 241, 305
 ķ.+laruña 244, 386
 ķ.+laruñdur 215
 ķ.+uñ (ilg.) 278, 382
 ķ.+uñam 287, 309, 309, 317, 321
ķul-: kılmak, etmek, yapmak (krş. ķıl-)
 ķ.-dı 6, 44, 79, 92, 533
 ķ.-dum 535
 ķ.-duñ 107, 143, 143, 146, 191, 195
 ķ.-durup 112
 ķ.-mağ-ıķun 83
 ķ.-sañ 132
ķulaķ: kulak
 ķ.+ı (iye.) 166
ķur'an (Ar.): Kur'an
 ķ. 337
 ķ.+ı (yük.) (zıkr-i ķ.) 289
ķurı: kuru; boş, değersiz
 ķ. 221, 246
ķurul-: kurulmak, yapılmak
 ķ.-uldu 134
ķūs (Far.): kös, davul
 k. (k.-ı rıķlet "göç davulu, ölüm anı"
 108
ķuş: kuş
 ķ.+lar 171
ķūt (Ar.): azık, yiyecek
 ķ. 147
ķuvvet (Ar.): kuvvet, güç
 ķ. bul- "kuvvetlenmek, güçlenmek"
 484
ķuzart-: kızartmak; yakmak
 ķ.-up 149
ķuzul: kızıl; parlak kırmızı renk
 ķ. 149
ķüffār (Ar.): kâfirler
 ķ.+a 484
ķüfr (Ar.): küfür, İslam dinine uymayan inanışlarda bulunma
 ķ. 21
ķünc (Far.): köşe, bucak
 k. (k-ü ħarābāt) 200
ķüstāķ (Far.): küstah, haddini bilmez
 k. ol- "haddini bilmez olmak" 226

L

lā-büd (Ar.): elbette, mutlaka, gerekli

Turkish Studies

1. 342, 428
lâf (Far.): laf, söz
 1. it- "hakkında konuşmak, bir şeyi dedikodu konusu yapmak" 416
lâ ilâhe illâ hû (Ar.): Allah'tan başka ilah olmadığını belirtmek, Allah'ı zikretmek için kullanılır
 h. 44, 46, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60
la'l (Ar.): kırmızı; kırmızı ve değerli bir süs taşı
 1. 164
lâle (Far.): lale
 1.+lerden 168
la'lîn (Far.): kırmızı, kızıl renkte
 1. 168
Lât (Ar.): İslamiyetten önce, Arapların putlarından birinin adı
 1.+ıla 236
laţîf (Ar.): hoş, güzel
 1. (l.-i luţfuñ) 292
lâyık (Ar.): layık, yaraşır, yakışan
 1. 185, 255, 306, 554
 1.+uñı 230
 1. gör- "uygun bulmak, yakıştırmak"
 287
 1. ol- "uygun olmak, hakketmek" 255
lâ-yefût (Ar.): yok olmaz
 1. 26, 181
lâ-yemût (Ar.): ölmez
 1. 26, 181
lâ-yezâl (Ar.): bitmez, tükenmez, yok olmaz
 1. (perverdigâr-ı l.)180
 1.+uñ (ilg.) (celâl-i l.) 324, (Zü'l-
 celâl-i l.) 510
leţâfet (Ar.): hoşluk, incelik; güzellik
 1. 66
leyl (Ar.): gece
 1.+inüñ 65
leziẓ (Ar.): lezzetli, tatlı
 1. it- "lezzetlendirmek" 151
lezzet (Ar.): lezzet, tat
 1.+i (iye.) 518
lîkin (Far.): lakin, ancak, ama
 1. 419
livâ (< livâ': Ar.): bayrak; devlet sancağı
 1.+dur 336
livâ'ü'l-ḥamd (Ar.): İslam sancağı
 1. 338
Lokmân (Ar.): Lokman Hekim
 1. 421
luţf (Ar.): lütuf, iyilik; hoşluk, güzellik
 1.+ın 531
 1.+ınadur 399
 1.+a (zülâl-i l.) 100
 1.+uñ (iye.) 94, 224, (laţîf-i l.) 292
 1.+uña 186
 1.+uñ-ıla 281
 1.+uñla 163, (rahmet-i l.) 183, 226
lü'lü' (Ar.): inci
 1. 152
- M**
- ma'ârif** (Ar.): marifetler, bilgiler; bilgi
 m. (sâlik-i silk-i m.) 39, 68, 184, 350
 m.+den 35
ma'âşî (Ar.): asilikler, isyanlar; günahlar
 m. (müstagrağ-ı baḥr-ı m.) 106,
 (girdâb-ı m.) 281, 524
 m.+den 530
 m. it- "asiliklerde bulunmak;
 günahlar işlemek" 7, 241
ma'būd (Ar.): kendisine ibadet olunan; Allah
 m. (Rabb-i m.) 16, 25, 359, 497
ma'dūd (Ar.): sayılı, sayılmış, sayılan
 m. eyle- "kabul etmek, saymak" 294
ma'dūm (Ar.): mevcut olmayan, yok
 m. 93, 97
mağbūn (Ar.): aldatılmış
 m. 319
mağfūr (Ar.): Allah tarafından yarlığanmış,
 günahları affedilmiş
 m. eyle- "bağışlamak" 293
 m. kıl- "bağışlamak" 240
mağlūb (Ar.): yenik, yenilmiş
 m. 197, (m.-i ḥaţâ-pîşe) 317
mağrūr (Ar.): mağrur, gururlu, kendini
 beğenmiş
 m. 195
 m.+a 460
 m. ol- 271

- mağzûb** (Ar.): gazaba uğramış, Allah'ın gazabına uğramış
m. 197
- māh** (Far.): gökteki ay
m. (m.-1 muḳîmi) 64
- maḥall** (Ar.): yer
m.+üm 268
- maḥbûb** (Ar.): sevilen, sevgili
m. (m.-1 Ḥaḳ'dur) 88
- maḥfî** (Ar.): gizli, saklı
m. (ef'âl-i m.) 238
- maḥfûz** (Ar.): korunmuş, saklanmış
m. it- "korumak" 545
- maḥkûm** (Ar.): hüküm giymiş, hüküm altında bulunan
m. 198
- maḥlûk** (Ar.): yaratılmış, varlık
m.+dur 125
- maḥlûkât** (Ar.): yaratılmışlar, varlıklar
m. 123, (ḥallâḳ-1 m.-1 elvân) 465
- maḥmûd** (Ar.): övülmüş
m. 88, (m.-1 nesl-i âdem) 91
- maḥrem** (Ar.): mahrem, sırdaş
m. ol- "bir kimseyle samimi olmak"
97
- maḥrûm** (Ar.): yoksun
m. 319, 540
m. eyle- "yoksun bırakmak" 229
- maḥşer** (Ar.): kıyamette ölülerin dirilip toplanacakları yer
m.+de (rûz-1 m. "ölülerin tekrar dirilip toplanacağı zaman") 69, 266
- maḥzûn** (Ar.): hüznünlü
m. 209, 410
- mā'il** (Ar.): istekli, eğilimli (krş. māyil)
m. 375
- maḳâlât** (Ar.): yazılar, makaleler; sözler
m.+ında 481
m.+um 521
- maḳâlîd** (Ar.): kilitler, anahtarlar
m. (m.-1 semāvât) 83
- maḳâm** (Ar.): makam, durulan yer
m. 304
m.+a 86, 172
m.+ın 330
- maḳbûl** (Ar.): kabul edilen; beğenilen, hoş giden
m. 88
- maḳdûr** (Ar.): güç, kuvvet
m.+a 20
- maḳhûr** (Ar.): yenilmiş, bozguna uğramış, Allah'ın gazabına uğramış
m. (m. u muḥtâc it-) 438
- maḳşûd** (Ar.): istenilen şey, istek
m. 25, (m.-1 âferîniş) 91, 236
m.+1 41
m.+ına 550
m.+unı 467
m. idün- "istemek" 6, 133
- ma'ḳûl** (Ar.): akla uygun, mantıklı
m. (pend-i m. ḳul-) 533
- māl** (Ar.): mal, servet
m. (cem'-i m.) 203
m.+a 205
- mālik** (Ar.): sahip
m. 8, 456
m.+ler 350
- ma'lûm** (Ar.): bilinen, belli
m. 243
m.+dur 238
m.+durur 312
m. ol- "bilinmek" 552
- ma'mûr** (Ar.): mamur, bayındır
m.+uñ (ilg.) (beyt-i m.) 358
m. it- "bayındır hâle getirmek" 462
- mānend** (Far.): benzer, eş
m. 176
m.+i (iye.) 265
- ma'nevî** (Ar.): manevi, manaya ait; ruh ile ilgili
m.+ler (pîr-i m.) 367
m.+si+(ulûm-1 m.) 354
- ma'nî** (Ar.): mana, anlam
m. 526
m.+de 96
- manzûr** (Ar.): görülen, bakılan; nazar edilen yer, taraf
m. (m.-1 iḥrâḳ-1 nevâzır) 30
- māric** (Far.): dumansız ateş, alev
m.+ile 11
- ma'rifet** (Ar.): bilme, biliş

- m.+le 343
- māsivā** (Ar.): Allah'ın zatı dışındaki bütün varlıklar
m.+dan 29
- ma'siyet** (Ar.): isyan, günah
m.+de 395
- ma'sūk** (Ar.): sevilmiş, sevgili
m. 201
- maṭlūb** (Ar.): istenilen, aranan; istek ve arzu duyulan şey
m. (m.-i Ḥaḫ'dur) 88
- māyil** (< mā'il: Ar.): istekli, eğilimli (krş. mā'il)
m. ol- "istekli, eğilimli olmak" 28, 400
- māzer** (Far.): anne, valide
m.+lerümüzçün 507
- mazlūm** (Ar.): mazlum, zulüm görmüş
m. 198
- mechūl** (Ar.): bilinmez, bilinmeyen
m. 533
- me'cīd** (Ar.): şan ve şeref sahibi, yüce, ulu
m. ('arş-ı m.-i a'zam) 99
- meddāh** (Ar.): çok öven
m. (m.-i zātuñ) 92
m.+a 56
- meded** (Ar.): medet, yardım
m. 311, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 386
m. bul- "yardım elde etmek" 420
m. kııl- "yardım etmek" 282
m. ol- "yardım gelmek, yardım elde etmek" 314
m. um- "yardım beklemek" 385
- medḥ** (Ar.): övme, övgü
m. 104
m.+üñi 92
m.+üñle 120
- medyūn** (Ar.): borçlu
m.+ı (yük.) 492
- mefṭūh** (Ar.): açılmış, açık
m. ol- "açılmak" 83
- meh** (Far.): ay
m. 363
- mehālik** (Ar.): tehlikeli işler; tehlikeli yerler
m. 109
- meh-efser** (Far.): ay taçlı, tacı ay gibi parlak olan
m. 441
- meh-tāb** (Far.): ay ışığı
m. 157
- mekān** (Ar.): mekan, yer
m.+da 229
m.+larını 487
- mekr** (Ar.): düzen, hile
m. (m.-i bī-ḥad) 267
- melāḥat** (Ar.): güzellik
m. 66
- melā'ik** (Ar.): melekler
m. 84, 140, 328
- melāmet** (Ar.): ayıplama, kınama, azarlama
m. 161
m. ir- "azarlanmak, kınanmak" 292
m. kııl- "yermek, ayıplamak" 90
- mellāh** (Ar.): gemici, kaptan
m. 38, 68
- memdūh** (Ar.): övülmüş, övgüye değer
m. 56, 75, (m. u muḥtār kııl-) 75, (a'māl-i m.) 110, 319
- me'men** (Ar.): güvenilir yer
m.+dür 36
- memleket** (Ar.): memleket, ülke
m. 179
- memnū'** (Ar.): yasak
m. ol- "yasaklanmak" 285
- me'mūr** (Ar.): memur, bir işle görevlendirilen kimse
m. 195, ('abd-i m.) 310
m.+a 20
- Menāt** (Ar.): İslamiyetten önce Arapların putlarından birinin adı
m. 236
- me'nūs** (Ar.): alışılmış, alışkanlık hâline gelmiş olan
m. kııl- "alıştırmak" 50
- menzil** (Ar.): menzil, konak yeri
m. 85
m.+inüñ 63
- merām** (Ar.): istek, niyet
m.+ı (yük.) 207
- merdūd** (Ar.): geri çevrilmiş, kabul edilmemiş

- m. kı1- “geri çevirmek, reddetmek”
294, 322
- mergüb** (Ar.): istenilen, rağbet gösterilen
m. ol- “istenilmek, rağbet edilmek”
519
- merhüm** (Ar.): ölmüş, Allah’ın rahmetine kavuşmuş; Allah tarafından bağışlanmış
m. 229
m. kı1- “Allah tarafından bağışlanmak, Allah’ın rahmetine mazhar olmak” 540
- merta’** (Ar.): otlak, çayır
m.+da 208
- Merve** (Ar.): Mekke’de bir dağın adı
m. 362
- merzük** (Ar.): rızıklanmış, rızık verilmiş
m.+dur 125
- mesālik** (Ar.): tutulan yollar
m. 109
m.+dür 109
- mescūr** (Ar.): taşkın, dalgalı (su, deniz)
m.+uñ (ilg.) (baħr-ı m.) 358
- mesken** (Ar.): mesken, oturlan veya oturulacak yer
m. (taħşīl-i rāz-ı m.-i rūh) 110, 333
m.+i (iye.) 36, 200
m.+imi 267
m. ol- “mesken olmak” 434
- meskenet** (Ar.): yoksulluk; miskinlik
m.+e 416
- mesned** (Ar.): makam, rütbe, paye
m. (erbāb-ı m.-i şer’)102
m.+inde 327
m.+inden 477
- Meşnevī** (Ar.): Mevlânâ’nın ünlü eseri
m.+si (rumūz-ı m.) 354
- mesrūr** (Ar.): sevinçli, mutlu
m. it- “sevindirmek” 253
- mestūr** (Ar.): örtülü, kapalı, gizli
m. eyle- “örtmek, gizlemek” 293
m. it- “gizlemek” 253
- metā’** (Ar.): mal, eşya
m.+a 517
- meşā’il** (Ar.): meşaleler
m.+den 53
- meşakkat** (Ar.): güçlük, sıkıntı, zahmet
m. 541
- me’vā** (Ar.): sığınılacak yer, yurt, mesken
m.+lar 460
- mevā’iz** (Ar.): öğütler, nasihatler
m. 273
- mevcūd** (Ar.): mevcut, var olan, bulunan
m. (eşyā’-i m.) 16, 133
m. kı1- “var etmek, meydana getirmek” 6
- mevcūdān** (Far.): varlıklar, var olan şeyler
m. (īcād-ı m.) 79
- Mevlā** (Ar.): sahip, efendi; Allah
m. 352
- mevlūd** (Ar.): doğmuş
m. 359
- mevt** (Ar.): ölüm
m. 394, (dest-i m.) 417, (m.-i cān-gīr)
443
m.+i (iye.) 425
m.+i (yük.) 495
- mez-mūm** (Ar.): ayıplanmış, kınanmış, kötü
m. (ef’āl-i m.) 243, 319
- mezra’** (Ar.): tarla, tarım arazisi
m.+da 208
- Mışr** (Ar.): Mısır
m.+ınuñ 66
- mihnet** (Ar.): mihnet, sıkıntı, zahmet, eziyet, zorluk; bela
m. 196, 494
m.+îçün (< m.+i içün) 370
m. ol- “sıkıntı vesilesi olmak” 484
- mihr** (Far.): sevgi, şefkat, merhamet
m.+i (iye.) 446
- mihter** (Far.): daha büyük, en büyük; önde gelen kişi
m.+idür 71
m. it- “önder kılmak” 193
- milk** (Ar.): mülk, ülke
m. (m.-i dü-’ālem) 110, 235, (m.-ü dārālar) 459, (m.-i dünyāyı) 462, (m.-i fāniye) 463
m.+e 456
m.+i+(iyelik) 414
m.+ine 8, 184, 350, 473
m.+inüñ 68
m.+üñ (ilg.) 177
- millet** (Ar.): millet

- m. 265
- mi'râc** (Ar.): miraç, göğe çıkma, Hz. Muhammed'in Allah'ın huzuruna çıktığı gece
m.+ı (iye.) (esrâr-ı m.) 339
m.+ınuñ 81
- mîrlük**: başkanlık, reislik
m.+de 496
- miskîn** (Ar.): âciz, zavallı, beceriksiz
m. 211
m.+ler 372
- mişl** (Ar.): gibi, benzer, eş
m. 21, 176
- mîzân** (Ar.): mahşer günü herkesin dünyada yaptığı iyilik ve kötülüklerin tartılıp değerlendirileceği manevi terazi
m. 301
- mu'ahhar** (Ar.): geriye bırakılmış, sonraki
m. ol- "sonraya bırakılmak" 96
- mu'ahhir** (Ar.): sonraya bırakan, erteleyen
m. it- "sonraya bırakmak" 127
- mu'allâ** (Ar.): yüce, yüksek
m. 357, 475
m.+lar (tâk-u m.) 458
- mu'allak** (Ar.): asılı, asılı kalmış, havada duran
m. (tâk-u m.) 135
- mu'arrâ** (Ar.): arınmış
m. 31
- mu'ayyen** (Ar.): belirli, belirlenmiş, bilinen
m. 333
- mu'azzam** (Ar.): büyük, ulu
m. 102, 192
- mu'azzeb** (Ar.): azap çeken, sıkıntı çeken
m. kal- "azap içinde bulunmak, sıkıntı çekmek" 230
- mubaşşır** (Ar.): gözcü, gözetleyici
m. 127
- mufahham** (Ar.): yüce, kerem sahibi, itibarlı
m. kul- "üstün, yüce kılmak" 92
- muğarreb** (Ar.): uzak, uzakta kalmış
m. kal- "uzakta kalmak, gurbette olmak" 190
- muhabbat** (Ar.): güçsüz, âciz
m. kal- "güçsüz düşmek, âciz olmak" 282
- muhaqqık** (Ar.): gerçeği araştıran, bilgin
m.+lar 131
- muhaqqak** (Ar.): mutlaka, kesin olarak
m. 17, 399, 402, 476
- muhalled** (Ar.): sürekli kalan, ebedî, daimî
m. kal- "ebedî kalmak, sürekli var olmak" 408, 422
- Muhammed** (Ar.): Hz. Muhammed
m. 61
- muhayyer** (Ar.): hayrete düşmüş, şaşkın, şaşırılmış
m. ('aklı m. kııl-) 33
- muhkem** (Ar.): sağlam, sağlamlaştırılmış
m. 93
- muhsin** (Ar.): bağışlayan, ihsan eden
m. 2
- muhtâc** (Ar.): ihtiyaç, ihtiyaç sahibi
m. 14, (makhûr u m. it-) 438, 540
m.+ına (rûh-ı m.) 505
m. eyle- "muhtaç etmek" 145
- muhtâr** (Ar.): seçkin, seçilmiş
m. (memdûh u m. kııl-) 75, 102
- muhtaş** (< muhtaşş: Ar.): özgü, mahsus
m. 78, 518
- muhterem** (Ar.): muhterem, saygıdeğer
m.+de (serîr-i m.) 432
- mu'in** (Ar.): yardımcı, yardım eden
m. ol- "yardım etmek, yardımcı olmak" 296
- muqaddem** (Ar.): önde olan, önce gelen
m. 96
- muqadder** (Ar.): değeri biçilmiş, takdir edilmiş
m. eyle- "değer biçmek" 142
- muqaddes** (Ar.): kutsal, mübarek
m. 29, 181
m.+dür 32
- muqarreb** (Ar.): yakın, yakınlaştırılmış; yaklaşmış
m.+ler 356
m. eyle- "yakınlaştırmak" 190
- muqarrer** (Ar.): karar verilmiş, kararlaştırılmış; kesin, kuşku götürmeyen
m.+dür 28

- m. eyle- “kararlaştırmak, karar vermek” 196
- muḳarrib** (Ar.): yaklaştıran, yakınlaştıran
m.+ler 131
- muḳayyed** (Ar.): bağlı, bağlanmış, kayıtlı
m. 205, 212
m. ol- “bağlanmak” 268
- muḳırr** (Ar.): doğruyu söyleyen, ikrar eden
m. 191
- muḳīm** (Ar.): bir yere yerleşen, kalıcı olan
m.+i (iye.) (māh-ı m.) 64
m. ḳıl- “bir yerde kalıcı olmak” 105
- murād** (Ar.): istek, dilek
m.+ın 489
- murādāt** (Ar.): muratlar, dilekler
m.+ı (iye.) 550
- murtāz** (Ar.): alıştırmış, talimli
m. 39
- Murtazā** (Ar.): Hz. Ali’nin lakabı
m. 103
- muṣaffā** (Ar.): arınmış, süzölmüş
m. (enhār-ı m.) 139, 358
- musallaḫ** (Ar.): sataşma, ilişme
m. ol- “sataşmak” 282
- must** (Far.): şikâyet, sızlanma
m. eyle- “şikâyet etmek, sızlanmak”
203
- Muṣtafā** (Ar.): Hz. Muhammed’in adlarından biri
m.+dur (güzîn-i çarıyār-ı m.) 341
- muṣabbak** (Ar.): kat kat, tabakalar hâlinde
m. (ferş-ü m.) 135
- muṣahhar** (Ar.): temiz, mübarek
m. 362, 475
- muṣavvel** (Ar.): uzatılmış, uzun
m. 423
m. eyle- “uzatmak” 532
- mu’ṭī** (Ar.): veren
m. 2
- muṭī** (Ar.): itaat eden, boyun eğen; bağlı
m.+em 309
m. it- “itaat ettirmek, boyun eğdirmek” 135
- muṭlakluk**: kayıtsızlık, şartsızlık; kesinlik
m.+içün (< m.+ı için) 379
- muvāfiḳ** (Ar.): uygun, münasip
m. düş- “uygun olmak” 413
- mübdî** (Ar.): yenilik getiren, yeni bir şey ortaya koyan
m. 2, (m.-i bedāyi’-i ebdā’-ı mümkināt) 237
- müberrā** (Ar.): aklanmış; uzak
m. 31
- mübtelā** (Ar.): düşkün, tutkun, tutulmuş
m. 314, (zelîl ü m. ḳıl-) 470, 520
m.+lar 368
- mücellā** (Ar.): parlak, parlatılmış
m. 357
- mücessem** (Ar.): cisme bürünmüş, cisimlenmiş
m. 95
- mücrim** (Ar.): suçlu
m.+em 306
- müctebā** (Ar.): seçkin, seçilmiş
m.+dur (resül-i m.) 61, 336
- müdüam** (Ar.): sürekli, devamlı
m. 46, 131, 186, 258, 288, 497
m. it- “sürekli hâle getirmek” 471
- müdüarā** (Ar.): yüze gülme
m. eyle- “dost görünmek, yüze gülmek” 260
- mü’ebbed** (Ar.): sonsuz, ebedî; sonsuza dek
m. 268
m. ḳal- “sonsuz dek yaşamak, ebedî olmak” 422
- mü’eddeb** (Ar.): edepli, terbiyeli
m.+ler 356
- mü’ezzin** (Ar.): ezan okuyan
m. 544
m.+le 547
- mükaḫḫal** (Ar.): sürmeli, sürme çekilmiş
m. 167
- mükerrem** (Ar.): saygıdeğer, saygı gösterilen
m. (şāh-ı m.) 473, 476
- mükerrer** (Ar.): tekrarlanmış, tekrar olunmuş
m. 151
- mülevveḡ** (Ar.): kirli, pis; karışık, düzensiz
m. it- “kirlenmek; karıştırmak” 263
m. ol- “kirlenmek” 224
- mü’mın** (Ar.): inanan, iman eden
m. 211, 458

- mümkinât** (Ar.): olabilir, olabilen şeyler
m. (mübdî'-i bedâyi'-i ebdâ'-ı m.)
237
- münâcât** (Ar.): Allah'a dua etme, yalvarma
m. 200, 316
m. eyle- "dua etmek, yalvarmak" 118
- münakkaş-hâne** (Far.): nakışlı, süslü yer
m.+ler 460
- münāsib** (Ar.): münasip, uygun
m. 554
- münevver** (Ar.): aydınlık, nurlu, parlak
m. 357, 475
m.+dür 57
- münezzeh** (Ar.): tenzih edilmiş, arındırılmış, temizlenmiş
m. 32
m.+dür 29
- münkir** (Ar.): inkâr eden, Allah'ın varlığına inanmayan
m.+lerüñ 161
- mürâî** (Ar.): ikiyüzlü
m. 210
- mürde** (Far.): ölmüş, ölü
m.+ler 233
m.+ye 233
- mürde-cism** (Far.): vücudu cansız, ölü
m. 505
- mürsel** (Ar.): gönderilmiş; peygamber
m. 190
m.+de 77
- mürşid** (Ar.): doğru yolu gösteren; şeyh
m. (cemî'-i m.-ü kâmiller; m.-i kâmil
“(tas.) Hakk'a kavuşmuş, fenafillâh
mertebesine ulaşmış”) 479
- müsâfir-hâne** (Far.): misafirhane
m.+dür 409
- müsebbih** (Ar.): Allah'ı tesbih eden,
“sübhânallah” diyen
m.+dür 9
- müsellem** (Ar.): teslim edilmiş, verilmiş
m. ol- “teslim edilmek, verilmek”
101
- müselmel** (Ar.): zincir gibi birbirine bağlı
olan, zincirleme
m. ol- “zincirlenmiş gibi olmak, bir
birine bağlı bulunmak” 167
- müstağrak** (Ar.): batmış, gömülmüş
m. (m.-ı baħr-ı ma'âsî) 106
- müstehakk** (Ar.): hak etmiş, layık
m.+ı (iye.) 509
- müste-mend** (Far.): âciz, perişan, zavallı;
talihsiz, mutsuz
m.+üñ (ilg.) 467
- müşerref** (Ar.): şerefli, şereflendirilmiş
m. 358
m. kıl- “şereflendirmek” 305
- müşfik** (Ar.): şefkatli
m. 375
- müşîr** (Ar.): emir veren, işaret eden
m.+e 14
- müşk** (Far.): misk
m. 169
m. it- “misk etmek” 149
- müşkilât** (Ar.): güçlükler, zorluklar
m. (vâkıf-ı ħallâl-i m. ol-) 234
- müştak** (Ar.): özleyen, göreceği gelen, can
atan
m.+ı (iye.) (rüh-ı m.) 339
- müvecceh** (Ar.): uygun, muteber, beğenilir
m. 32
- müyesser** (Ar.): kolaylıkla yapılan, kolay;
nasip olan
m. eyle- “nasip etmek” 196, 231, 290
m. kıl- “nasip etmek” 284, 489, 549
m. ol- “nasip olmak” 514, 550
- müzeyyen** (Ar.): süslenmiş, bezenmiş, süslü
m. 134, 138, 357

N

- nādān** (Far.): bilgisiz, cahil
n. 131
n.+a 184
n.+lar-durur 462
- nāfe** (Far.): misk ahusu denilen hayvanın
göbeğinden elde edilen bir tür koku
n.+sinden 149
- nā-gāh** (Far.): ansızın, birdenbire
n. 414
- nā-gehān** (Far.): ansızın, birdenbire
n. 263
- nağme** (Far.): nağme, güzel ses
n. (n.-i belābilden) 54
- nā-ħaḳ** (< nā-ħaḳḳ: Far.): boş, beyhude
n. 404
- naḳş** (Ar.): nakış, süs, bezek

- n.+1 (iye.) 460
- nālān** (Far.): inleyen
n. 202
- nā-maḥmūd** (Far.): övülmemiş, övgüye değer bulunmamış
n. kı1- “övgüye değer bulunmamak”
322
- nāme** (Far.): kitap, eser
n. 518
- nāmudār** (< nām-dār: Far.): ünlü, namlı
n.+1 (iye.) 351
- nār** (Ar.): ateş; cehennem
n.+a 303
n.+dan 11
- na’ra** (Ar.): nara, haykırma, bağırma
n. (n.-i yā hū) 43
- naş** (< naşş: Ar.): sarıhlik, açıklık; kesin
n. 78
- naşihat** (Ar.): nasihat, öğüt
n. 528, 551
n. diñle- “verilen öğüdü yerine getirmek” 528
n. vir- “öğüt vermek” 553
- nāsiḥü’l-edyān** (Ar.): dinleri nesheden, dinlerin hükmünü ortadan kaldıran
n. 76
- nāṭıq** (Ar.): konuşan; idrak eden, düşünen
n. 19
- nāz** (Far.): yalvarma, rica
n.+1 (iye.) 326
- nāzenīn** (Far.): nazlı
n.+i (yük.) (‘ömr-i n.) 272
n.+üm (‘ömr-i n.) 314
- naẓm** (Ar.): nazım, şiir
n.+a 535
n. (n.-1 nesrīndür) 518, (n.-1 bedī’a) 520, (n.-1 ilāhī) 529
n. eyle- “şiir hâlinde ifade etmek” 522
n. it- “şiir hâlinde ifade etmek” 525
- ne**: ne, hangi şey; nasıl, ne şekilde; ne kadar, ne çok; önüne geldiği adlara soru yoluyla “yok, olmaz” gibi olumsuz anlamlar katar
n. 35, 107, 111, 129, 129, 177, 212, 219, 220, 221, 223, 243, 244, 251, 259, 259, 308, 309, 310, 397, 405, 426, 428, 435, 435, 516, 524, 526, 527, 553, 554
- n.+dür 376, 524
- n. deñlü “ne kadar” 220, 308
n. kim “her ne, neyi; ne kadar” 16, 32, 121, 123, 125, 486
- nebāt** (Ar.): bitki
n. 142
n.+1 (iye.) (kand-ü n. “nebat şekeri”) 66
- nefes** (Ar.): soluk; soluk alacak kadar geçen süre, an
n. 112
n.+de 42, 55, 145, 246
- nefs** (Ar.): nefis, bir kimsenin kendi öz varlığı, benlik; can, ruh; (tas.) kulun kötülüğe eğilimli tarafı, kötü huyu
n. (n.-i şer) 258, (n.-i cābir) 280, (tekmīl-i n.) 349
n.+e 112, 238, 394
n.+i (iye.) 317
n.+i (yük.) 115
n.+üm 320
- nergis** (Far.): bir tür çiçek; (mec.) sevgilinin gözü
n.+lerüñ (ilg.) 167
- nesīm** (Ar.): hafif esen rüzgâr
n.+i (iye.) 94
- nesl** (Ar.): nesil, soy
n. (maḥmūd-ı n.-i ādem) 91
- nesne**: bir şey
n. 126
- nesrīn** (Far.): yaban gülü; yaban gülü gibi hoş, güzel
n. 165
n.+dür (naẓm-ı n.) 518
- nevāzır** (Ar.): gözler
n. (manzūr-ı iḥrāk-ı n.) 30
- nevbet** (Ar.): nöbet, sıra
n. 301
- nevīşende** (Far.): yazan, kâtip, yazıcı
n. 545
- ney** (Far.): kamaş, saz
n.+den 148
- n’eyle-**: ne eylemek, ne yapmak
n.-dün 107
n.-yem 259
- nice**: nice, nasıl
n. 187
- niçe**: nice, nasıl; ne şekilde; ne kadar; çok, bir çok

n. 23, 109, 153, 173, 191, 260, 262,
400, 459, 461
n.+ler 413, 414, 415, 416, 417, 418
n.+lere 250
n.+sine 417
n. it- "ne, nasıl yapmak" 92
n. kim "nasıl ki, ne zaman ki" 220,

227

nihân (Far.): gizli

n. 207

n.+1 (yük.) 376

n.+sın 129

nihāyet (Ar.): son

n. 177

nīkū-huṣāl (Far.): iyi ve güzel huylular, iyi

hasletlere sahip

n. 185

ni'met (Ar.): nimet, yiyecek, içecek;

mutluluk

n.+ler 360

nīṣ (Far.): iğne, zehirli iğne

n.+den 150

niṣān (Far.): nişan, iz, belirti

n. 458

niyāz (Far.): yalvarma, yakarma; dua

n. 326, (n.-1 'āṣīkān) 366

n.+dan 236

nizām (Ar.): nizam, düzen

n. (n.-1 'āleme) 22

noḵṣān (Ar.): eksiklik; kusur; eksilme,

azalma

n. 8, 35, 223

n.+ımı 538

n'ol-: ne olmak

n.-a 80

Nūh (Ar.): Nuh peygamber

n. ('ömr-i n.) 423

nuḥūset (Ar.): uğursuzluk

n. 284

nūr (Ar.): nur, ışık, aydınlık, parlaklık

n. (n.-1 dīde) 70, (n.-1 Burāk'ı) 338

n.+dur 95

nūrānī (Ar.): nurlu, ışıklı

n. (zāhid ü n. kııl-) 194

nūṣ (Far.): tatlı, bal

n. (n.-1 ṣāfī) 150

nübüvvet (Ar.): peygamberlik

n. 64, 473

n.+üfle (emr-i n.) 93

nüşha (Ar.): yazılı belge, yazı

n. 522

O

o: o (krş. ol)

o. (sıfat) 13, 79, 348, 352, 450, 497,

499

o.+dur 456

od: ateş

o. 383

oḵı-: okumak (krş. oḵı-)

o. 55, 117

oḵu-: okumak (krş. oḵı-)

o.-duḵça 530, 539

o.-duḵda 299

o.-r 19, 344

o.-yan 544

o.-yanlara 531

oḵun-: okunmak, söylenmek, denilmek

o.-dı 280

ol: o (krş. o)

o. (sıfat) 17, 53, 57, 60, 83, 84, 86,
89, 100, 120, 161, 229, 236, 283, 296, 338,
344, 351, 367, 427, 454, 465, 472, 477, 480,
482, 482, 485, 501, 506, 527, 528

o. (zamir) 26, 26, 32, 73, 73, 77, 343,
343, 382, 382, 429, 429, 471

o.+dur 9, 16, 20, 20, 25, 25, 27,456,
481, 517, 537

o.+durur 56

aña "ona"

a. 21, 23, 35, 158, 190, 191, 307,
320, 331, 333, 337, 337, 375, 442, 443, 549

a.+dur 85

anca "onca, o kadar"

a. 457

anda "onda, orada; o zaman"

a. 268, 305

andan "ondan"

a. 32

anı "onu"

a. 19, 24, 24, 37, 74, 74, 188, 188,
240, 304, 335, 376, 527, 550

anlar "onlar"

a. 506

a.+dan 495

a.+dur 102

anuñ "onun"

Turkish Studies

a. 78, 126, 240, 271, 327, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 338, 339, 340, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 345, 346, 346, 347, 353, 486, 505, 532, 532

a.+çün 76, 336

a.+çundur 85

a.+dur 86

a.+la 122, 189, 377, 377

ol-: olmak, bir durumda bulunmak, bir yerde olmak; meydana gelmek, yapılmak; zaman bildiren kelimelerle gelip çatmak, gelmek; adlarla birlikte ... hâline gelmek; adların birleşik fiil oluşturmasını sağlayan yardımcı fiil

o.-a 160, 224, 234, 240, 274, 278, 285, 296, 402, 453, 454, 495, 524, 550

o.-am 266, 320

o.-an 35, 92, 213, 236, 244, 407, 434, 481, 515, 517

o.-anı 255

o.-anlar 39, 371, 431, 509

o.-anları 491, 493, 494

o.-anlarçün 509

o.-anlaruñ (ilg.) 369, 369

o.-anuñ (ilg.) 310

o.-asın 295

o.-avuz 452

o.-dı 73, 83, 96, 101, 136, 184, 331, 513, 514, 520

o.-dı-y-sa 273

o.-duğına 235

o.-duğumı 248

o.-duğda 84, 305, 344

o.-duğları 226

o.-duğlaruma 268

o.-dum 271, 271

o.-dur 351

o.-ımaz 38

o.-ısar 429, 519

o.-ma 117

o.-madı 98, 442, 446

o.-madın 303, 394

o.-maduğum 263

o.-madum 535

o.-mağ-ıçün 484, 497

o.-mağ-ıla 397

o.-mağa 47, 74

o.-mağ 400, 400, 499

o.-mañ 395

o.-masun 288

o.-mayanlardan 128

o.-maz 28, 28

o.-mazsa 314

o.-mazsan 296

o.-miş 457, 459

o.-miş idüñ 97

o.-mişdı 521

o.-mişdur 78

o.-miş-iken 169

o.-sa 22, 73, 233, 251

o.-sun 104

o.-uñ 393

o.-up 45, 92, 347, 459

o.-updur 76, 76, 282, 552

o.-up durur 476

o.-up dururlar 506

o.-ur 21, 45, 114, 163, 166, 166, 167, 167, 168, 449, 463

olun-: olunmak

o.-mağa 543

o.-sa 421

on: on

o. biñ 82

o. iki 361

oñul-: onulmak, iyileşmek

o.-maz 398

oran: ölçü, miktar

o.+ı (iye.) 404

‘Oşmān (Ar.): üçüncü halife, Hz. Osman

‘o. (‘o.-u zü’l-ḥayā-veş) 103

otur-: oturmak

o.-dı 252

o.-sa 429

Ö

öl-: ölmek, hayatı sona ermek

ö.-ecek 401

ö.-ecek (sıfat-fiil) 406

ö.-eeksiz 401

ö.-mişler (sıfat-fiil) 162

öldür-: öldürmek, yok etmek

ö. 309

ö.-en 178

‘ömr (Ar.): ömür

‘ö. (‘ö.-i nāzenīni) 272, (‘ö.-i

nāzenīnüm) 314, (‘ö.-i Nūḥ) 423, (‘ö.-i vāfir) 488

‘ö.+e (beḳā-yı ‘ö.) 419

‘ö.+üñüzi 396

Turkish Studies

öñ: önce, evvel; ileri; önünde, önu sıra
 ö. 330
 ö.+de 236
 ö.+ince 433
öz: öz, nefis, benlik
 ö.+lerüñüzi 391
özge: başka
 ö. 217, 217, 278, 278

P

pâdişâh (< pād-şāh: Far.): hükümdar; Allah, Tanrı (krş. pād-şāh, pādişeh)
 p. (p.-i Zü'l-celāl) 180
 p.+ı (iye.) 9, 62, 122, 480
 p.+lar 9, 122
 p.+um 317, 321
 p.+uñ (ilg.) 449
 p. it- "hükümdar yapmak" 192
pādişāhā (Far.): ey padişah, padişahım
 p. 119, 386
pādişeh (< pād-şeh: Far.): padişah (krş. pādişāh, pād-şāh)
 p. (sezā-yı p.) 218
pād-şāh (Far.): hükümdar, padişah (krş. pādişāh, pādişeh)
 p. (p.-i bī-bedel) 234
pāk (Far.): temiz, pak
 p. (kādīr-ü p.) 173
 p.+ı (iye.) (zāt-i p.) 29, (revān-ı p.) 482
 p.+ı (yük.) (zāt-ı p.) 79
 p.+uñ (iye.) (izhār-ı zāt-ı p.) 96
 p.+uñ (ilg.) (zāt-ı p.) 89, 323
 p.+üñe (kemāl-i zāt-ı p.) 223
 p. kıl- "temizlemek" 224
pās (Far.): gam, keder, iç sıkıntısı
 p. 285
pāyān (Far.): son, bitim
 p. 8
 p.+ı (iye.) 404
pāye (Far.): basamak; derece
 p.+sidür 81
penāh (Far.): sığınma, sığınacak yer
 p.+um 277

penāhā (Far.): ey sığınılacak kişi
 p. 119
pend (Far.): öğüt
 p. 551, (p.-i ma'kül kul-) 533
pende (< bende: Far.): köle (krş. bende)
 p. ol- "köle olmak" 491
pertev (Far.): ışık, parlaklık
 p. (p.-i şem'iden) 49
Perverdigār (< perverd-gār: Far.): rızık verici, besleyici, Allah
 p. (p.-i lā-yezāl) 180
Perverdigārā (< perverd-gārā: Far.): ey Allah, ey Tanrı
 p. 390
pes (Far.): bundan dolayı; sonra
 p. 300, 328
peşimānluk: pişman olma durumu, nedamet
 p.+da 407
peydā (Far.): açıktaki, meydana çıkan
 p. ol- "meydana çıkmak, görünür olmak" 160
peyker (Far.): yüz, surat
 p.+ümüz 453
pinhān (Far.): gizli
 p. 469
pīr (Far.): sözü dinlenen, önder; (tas.) mürşit, şeyh
 p. (p.-i ma'nevīler) 367
pīrlük: pir olma durumu, önderlik
 p.+lükde 496
pīrüz (Far.): muzaffer, galip; uğurlu, talihli
 p. (Keykāvus-ı p.) 444
pīşe (Far.): meslek, sanat; iş, uğraş; huy, alışkanlık
 p. (ḥayr-ı p.) 495
 p.+m-durur 313
 p.+ñ-durur 254
 p.+sidür 199
pīşvā (Far.): baş, başkan, önder
 p.+sı 69
pür (Far.): dolu; çok fazla
 p. 130
 p. it- "doldurmak" 138
 p. kıl- "doldurmak" 287
 p. kul- "doldurmak" 146
 p. ol- "dolmak" 166

pür-günāh (Far.): günah içinde, günahlı
p.+am 294

pür-nūr (Far.): nur içinde, nurlu
p. it- “nurlandırmak, aydınlatmak”
157

pür-şadākat (Far.): sadakatli, sadık
p. (şiddīk-ı p.) 103

püşt (Far.): sırt; dayanak, dayanma
p. 119
p. vir- “dayanmak, sırtını dayamak”
203

R

Rab (< Rabb: Ar.): Allah (krş. Rabb)
r. (yā r.) 230, 233, 295

Rabb (Ar.): Allah (krş. Rab)
r. (r.-i ma'būd) 16

rabbānī (Ar.): kendini Allah'a vermiş,
Allah'a bağlanmış olan kimse
r. ('ālim ü r. kııl-) 194

rağbet (Far.): arzu, istek; istekle karşılama
r. 221

rāh (Far.): yol
r. 86

rāhat (Ar.): üzüntüsüz ve sıkıntısız olma
durumu, huzur
r. 377

rahīmā (Ar.): ey merhamet eden, bağışlayıcı
olan Allah
r. 119, 225

rahmān (Ar.): kâfir, mümin ayırmadan bütün
canlılara merhamet eden, Allah'ın adlarından
biri
r. 7, 105

rahmet (Ar.): acıma, koruma; bağışlama
r. (r.-i luţfuñla) 183, (ğarīk-ı r.-i Hāq
ol-) 476, 541
r.+ine 105
r.+lerüñüñ 225
r.+üñe (zülāl-i r.) 239
r. it- “acımak, korumak; bağışlamak”
487

rā'ī (Ar.): çoban, sığirtmaç
r. 208, 208

rāki (Ar.): rükû eden
r. 136

rakkās (Ar.): raks eden, oynayan
r. ol- “raks etmek” 45

rakş (Ar.): dans etme, oynama
r. 353

rāst (Far.): doğru
r.+da (tarīk-ı r.) 349

rāz (Far.): sır
r. (taḥşīl-i r.-ı mesken-i rūḥ) 110
r.+ı (iye.) 326
r.+ın 466

rāzī (Ar.): rıza gösteren, kabul eden; hoşnut
olan
r. (r. vü ḥoşnūd ol-) 497
r. kııl- “razı etmek, hoşnut etmek”
295

rebī'ü'l-āḥir (Ar.): Arap takvimindeki
ayların dördüncüsü
r. 542

recā (< recā': Ar.): umut; istek, dilek
r.+muz 388
r.+ñı 117

red (< redd: Ar.): ret, kabul etmeme, geri
çevirme
r. eyle- “kabul etmemek, geri
çevirmek” 276

refī (Ar.): yüce, yüksek
r. it- “yükseltmek” 135

refīk (Ar.): yoldaş, arkadaş
r.+üñ (iye.) 98
r. it- “arkadaş, yoldaş etmek” 289,
289, 500

Refref (Ar.): Hz. Muhammed'in Miraç
gecesi Allah'ın huzuruna çıkmak için bindiği
dört binekten sonuncusu
r. 84

reh (Far.): yol
r. (r.-i ḥacca) 373

reh-nümā (Far.): yol gösteren, kılavuz
r. 316
r.+sın 128

reh-nümün (Far.): yol gösteren, kılavuz
r.+ı (iye.) 63

renc (Far.): sıkıntı, zahmet
r. 206
r.+ile 206

resül (Ar.): peygamber
r. (r.-i müctebādur) 61

r. it- "peygamber olmasını sağlamak" 75

revāk (Ar.): kubbe, dam

r.+ı (yük.) 112

revān (Far.): ruh, can

r.(r.-i pāk "temiz ruh") 482

revnaḳ (Ar.): parlaklık, güzellik, tazelik

r. 27

re'y (Ar.): tedbir, önlem

r.+ini 418

rezzāk (Ar.): bütün mahluklara rızkını veren,

Allah'ın adlarından biri

r. 2, 125

rıḥlet (Ar.): göç, göçme; ölüm

r. (kūs-ı r.) 108

rızā (< rızā': Ar.): hoşnut olma, memnunluk;

(tas.) Allah'ın kulun durumu ve yaptıkları

karşısında duyduğu hoşnutluk

r.+sîçun (< r.+sı için) 510

r.+sından 470

rikāb (Ar.): üzengi

r.+ından 82

risāle (Ar.): kısa yazılmış küçük kitap

r. 529, 537

risālet (Ar.): peygamberlik, resullük

r. 62, 473

riyā (< riyā': Ar.): ikiyüzlülük, özü, sözü bir olmama

r. 313

r.+lar 247

riyāz (Ar.): bahçeler, ağaçlık yerler

r. 183

riyāzet (Ar.): dünya nimetlerinden kendini

uzak tutarak nefsi terbiye etme

r. (cehd ü r. ḳıl-) 245

rūḥ (Ar.): ruh, can, nefes

r. (r.-ı ḳuds) 34, (r.-ı ḥayātı) 66, 83,

(r.-ı müştāḳı) 339, (r.-ı muḥtācına) 505

r.+ı (iye.) 475, 475, 508, 508

r.+a 33, 377

Rūm (Ar.): Anadolu

r.+uñ (ilg.) (ḥaḳ-ı r.) 351

rumūz (Ar.): remizler, gizli anlamları olan

sözler

r.+si (r.-ı Mesnevî'si) 354

rū-siyāḥ (Far.): kara yüzlü, yüzü kara, ayıbı

olan (krş. rū-siyeh)

r. 312

r.+uñ 382

rū-siyeh (Far.): kara yüzlü, yüzü kara, ayıbı

olan (krş. rū-siyāḥ)

r. 186

rūstā'ī (Far.): köylü

r. 210

rūy (Far.): yüz, surat; satıh, yüzey

r. (r.-ı zemīne) 95, (r.-ı zemīn

"yeryüzü") 172, (r.-ı siyāḥum "yüzü kara, ayıplı") 321

rūz (Far.): gün; gündüz

r. (r.-ı maḥşerde) 69, (r.-ı ḳiyāmet)

90, 363, (r.-ı ferdā) 389, 521

S

sa'adet (Ar.): saadet, mutluluk

s. 65, 284

s. bul- "mutlu olmak" 512

sa'adetlü: saadetli, mutlu

s. 475

şabā (Ar.): gün doğusundan esen hafif ve tatlı rüzgâr

ş.+yı (yük.) (bād-ı ş.) 94

şābir (Ar.): sabreden, sabırlı olan

s. 3

sācid (Ar.): secde eden

s. ol- "secde eden olmak" 136

şaçıl-: saçılmak, ortalığa yayılmak, serpilmek

ş.-ur 168

şādık (Ar.): sadık, içten bağlılığı olan

s. 375

şādıkān (Far.): dürüst kişiler, sadık olanlar

ş. (şafā-yı ş.) 366

şadef (Ar.): istiridyeye, sedef

ş. 152

ş.+de 152

şaf (< şaff: Ar.): saf, sıra, dizi (krş. şaff)

ş. ş. "sıra sıra, dizi dizi" 84

ş. ş. ol- "sıra sıra dizilmek" 305

şāf (Ar.): temiz, arı

Turkish Studies

- ş. eyle- “temizlemek” 405
- şafā** (< safā’: Ar.): mutluluk, hoşluk;
dertsizlik (krş. şafā’)
- ş. (ş.-yı şādīkān) 366
- şafā’** (Ar.): gönül rahatlığı, huzur, mutluluk
(krş. şafā) ş. 353
- Şafā** (Ar.): Mekke civarında bir yer
s. 362
- şaff** (Ar.): sıra, dizi (krş. şaf)
- ş. (ş.-ı şafāda) 433
- şāfī** (Ar.): katıksız, temiz, saf
- ş. (cüllāb-ı ş.) 150, (nūş-ı ş.) 150
- şāfī-dil** (Far.): temiz kalpli, saf
- ş. 210
- şagāyir** (< şagā’ir: Ar.): küçük günahlar,
günahı az olan kabahatler
- ş.+dür 249
- şagīr** (Ar.): küçük, ufak
- s.+i (yük.) 485
- şāhib** (Ar.): sahip, malik
- ş. (ş.-i tāc u livādur) 336 ş.+lerinden
458
- şāhib-derūn** (Far.): hâlden anlayan, gönül
sahibi
- ş.+dur 37
- şāhib-kemāl** (Far.): olgun kişi, kemale ermiş
kimse
- ş.+e 537
- şāhib-külāh** (Far.): hükümdar, padişah
- ş.+ı (iye.) 62, 480
- şāhib-nażar** (Far.): görüş sahibi, gördüğünü
anlayan, ileri görüşlü
- ş. 376
- şāhib-ṭaleb** (Far.): talebi olan, isteği bulunan
- ş. 419
- şāhibü’l-’adl** (Ar.): adalet sahibi, âdil
- ş. (Fārūḳ-ı ş.) 103
- şāhib-vilāyet** (Far.): veli, ermiş
- ş. 191
- ş. kıl- “ermiş kimse durumuna
getirmek” 191
- şahn** (Ar.): orta, meydan
- ş. (ş.-ı dünyā) 134
- şahrā** (Ar.): kır, ova
- ş. 141
- ş.+da 38
- ş.+lar 138
- şahre** (Ar.): kaya
- ş.+den 151
- şak**: sağlam, rahat
- ş. 493
- şakın**: sakın, asla, katiyen
- ş. 460
- şakla-**: saklamak, korumak, muhafaza etmek
- ş.-maççun 498
- şal-**: salmak, bir duruma sokmak, bir
durumda bırakmak; vermek
- ş.-dı 320
- ş.-madı 436
- şalāhiyyet** (Ar.): yetkinlik; yetki
- ş.+de 247
- şalāt** (Ar.): namaz
- ş. 363, (ṭālib-i ş.) 235
- şalavāt** (Ar.): Hz. Muhammed’e ve onun
soyundan gelenlere okunan dualar
- ş. getir- “sevap kazanmak veya Hz.
Muhammed’in ruhaniyetine sığınmak için
salavat okumak” 512
- şālīh** (Ar.): din kurallarına uyan; uygun,
yakışır
- ş. (zī-’abd-i ş.) 248
- sālīk** (Ar.): tasavvuf yolunda ilerleyen, tarikat
mensubu, derviş
- s. (s.-i silk-i ma’ārif) 39
- s.+ler 350
- şalşāl** (Ar.): kumla karışık ince toprak; balçık
- ş.+dan 11
- salṭanat** (Ar.): saltanat, sultanlık,
hükümdarlık
- s. 179, 182
- s.+a 416
- sālūs** (Far.): ikiyüzlü, riyakâr
- s. 49
- Sām** (Far.): İran’ın efsanevi
kahramanlarından biri

- s. (serâ-yı s.) 434, 459
- şamed** (Ar.): hiçbir şeye ve hiç kimseye muhtaç olmayan, Allah
ş.+dür 18
- şan-**: sanmak, zannetmek; düşünmek; kabul etmek
ş.-asın 37
ş.-dı 413
ş.-duñ 551
ş.-up 32
ş.-ur 172
ş.-urken 414
- saña**: sana (bk. sen)
- şanāyi'** (Ar.): sanatlar; zanaatlar
ş. 10, 174, (ş.-i bî-'aded) 176, (şāni'-i ş.-i envā'-ı bî-ķiyās) 237
- şāni'** (Ar.): yaratan, Tanrı
ş. 136, (ş.-i şanāyi'-i envā'-ı bî-ķiyās) 237
- şataş-**: hoşlanılmayan bir şeyle karşılaşmak, rastlamak, tesadüf etmek
ş.-dı 417
- şavāmi'** (Ar.): ibadet yerleri
ş.+den 200
- şavm** (Ar.): oruç
ş. 363
- şavt** (Ar.): ses
ş. (ş.-ı uķbādan) 517
- şā'y** (Ar.): çalışma, çabalama, gayret, emek
ş.+unı 100
- şayd** (Ar.): av
ş. 143
- sāye** (Far.): gölge
s.+ñ 95
s.+sinden 342
- şayyād** (Ar.): avcı
ş. ķul- "avcı kılmak, avcı olmasını sağlamak" 143
- sāz** (Far.): çalgı, müzik aleti
s. (s.-i 'aşķ-ıla) 45
- sebeb** (Ar.): sebep
s. 419
- s. ķul- "bir şeyin olmasına veya yapılmasına vesile kılmak, neden olmak" 79
s. ol- "olmasını, yapılmasını sağlamak" 520
- sebzevāt** (Ar.): sebzeler, zerzevat
s. 138
- secde** (Ar.): namaz kılariken alını, el ayaklarını, dizleri ve ayak parmaklarını yere değecek duruma getirme, bu durumda yere kapanma
s. it- "secde etmek, secdeye kapanmak" 328
- sefer** (Ar.): sefer, yolculuk
s. ķul- "yolculuk etmek" 421
- sehā** (Ar.): cömertlik, el açıklığı
s.+sı 345
- sehāb** (Ar.): bulut
s.+ı (yük.) 158
- seher-gāh** (Far.): seher vakti
s. 366, 366
- sehv** (Ar.): yanılma, yanlışlık, yanlış
s.+ile 314
- sek-**: sıçramak, sıçrayarak ilerlemek
s.-di 82
- sekiz**: sekiz
s. 360
- selām** (Ar.): selam
s. 104
- selāmet** (Ar.): korku ve kaygıdan uzak olma, eminlik; esenlik
s. ķıl- "geçirmek, uğurlamak" 292
- selāmetlük**: eminlik, güvenlik
s.+i (iye.) 483
- selāñin** (Ar.): sultanlar
s. (s.-i cihān) 182
- semā** (semā': Ar.): gökyüzü (krş. semā')
s. 97
- semā'** (Ar.): gökyüzü (krş. semā)
s. 469
- semā'** (Ar.): işitme, dinleme; Mevlevi ayinlerinde dervişlerin dönerek yaptıkları dans
s. 353
s.+a 517
- semāvāt** (Ar.): gökler
s. (maķālīd-i s.) 83
- sen**: sen

- s. 50, 120, 178, 188, 188, 230, 255, 279, 296
 s.+den 96, 105, 126, 130, 214, 227, 297, 311, 311, 312, 313, 314, 315, 315, 316, 317, 385, 386
 s.+i 50, 307, 359, 380
 s.+sin 96, 122, 125, 125, 136, 176, 236, 277
 s.+üñ 101, 121, 131, 173, 175, 187, 225, 254, 553
 s.+üñdür 235
saña “sana”
 s. 101, 104, 108, 178, 179, 179, 182, 185, 185, 230, 238, 243, 255, 276, 306, 311, 312, 315, 318, 384, 390, 526, 531
şenā (< şenā’: Ar.): övme, övüş, övgü
 ş. 104
 ş. kııl- “övmek” 185
senlük: sana ait olan benlik, kişilik
 s.+e 315
 s.+ile 284
ser-ā-ser (Far.): baştan başa, büsbütün
 s. 329, 514, 57
ser-’asker (Far.): ordu kumandanı
 s. (server i s. it-) 193
serāy (Far.): saray
 s. (s.-ı Sām idi) 434
ser-gerdān (Far.): şaşkın, perişan
 s. 209
ser-ḥadd (Far.): sınır, hudut
 s. 177
serīr (Ar.): taht
 s. 84, (s.-i ‘izzetüñde) 101, (s.-i muhteremde) 432
ser-māye (Far.): anamal, anapara
 s.+sidür 81
server (Far.): baş, önde gelen, reis, ulu
 s. 72, (s. i ser-’asker it-) 193
 s.+idür 71
setr (Ar.): örtme, kapama, gizleme
 s. it- “örtmek, gizlemek” 116
settār (Ar.): örten, gizleyen, Allah’ın adlarından biri
 s. 3, 116
sev-: sevmek
 s.-en 516
seyr (Ar.): hareket, gidip gelme, gezinti; izleme
 s.+i (iye.) 175
 s. it- “seyretmek, izlemek” 107
seyyāh (Ar.): seyyah, gezgin
 s. 38, 68
seyyi’āt (Ar.): kötülükler, fenalıklar
 s. 238
seyyid (Ar.): ileri gelen, baş; efendi
 s. (s.-i ḥalāyık) 91
sezā (Far.): layık, yakışır
 s. (s.-yı pādīşeh) 218
sezā-vār (Far.): layık, yakışır, uygun
 s. (s.-u ‘itābem) 246
şiddīk (Ar.): Hz. Ebubekir’in lakabı
 ş. (ş.-ı pür-şadākat) 103
şidk (Ar.): doğruluk, dürüstlük, sadakat
 ş. (ş.-ı bī-riyādur) 341
 ş.+ıla 318
şifāt (Ar.): sıfatlar, nitelikler
 ş. (ş.-ı arz u semā vü insān) 97
 ş.+ı (iye.) 18, (zıkr-i ş.) 33
 ş.+uñ (ilg.) 323
şıgın-: sığınmak, bir tehlike veya zarar görülebilecek bir durum karşısında birinin veya bir şeyin korumasına girmek (krş. şıgun-)
 ş.-dum 384
şıgun-: sığınmak (krş. şıgın-)
 ş.-dum 315
şıklet (Ar.): ağırlık
 s. 301
sır (< sırr: Ar.): sır, gizli olan; Allah ile kulları arasında gizli kalan hâl (krş. sırr)
 s. 249
 s.+umı 299
sırāt (Ar.): sırat köprüsü
 s.+ı (yük.) 302
sırr (Ar.): sır, gizli olan (krş. sır)
 s. (ḥarīm-i s.-ı ilāha) 97
 s.+a 153
 s.+ına 15
Sikender (Far.): Kur’an’da kıssası bulunan, hem peygamber hem padişah olan İskender-i Zülkarneyn ve Makedonya hükümdarı Filip’in oğlu olan, Anadolu’yu ve İran’ı zapteden İskender olmak üzere iki İskender

vardır. Bazen bu iki İskender ile ilgili hikâyeler birbirine karıştırılmıştır

s. 445

s.+ler 459

silk (Ar.): yol; meslek

s. (sâlik-i s.-i ma'ârif) 39

s.+ine 350

sin: çukur, mezar

s.+de 444

s.+ler 372

sipîhr (Far.): talih, felek

s.+i (kahr-ı s.) 446

siyâh (Far.): siyah, kara

s. (hâk-i s.) 429

s.+um (rûy-ı s.) 321

siyeh-baht (Far.): kara talihli, bahtı kötü, bahtsız

s. 242, 440

siyeh-kâr (Far.): günahkâr, kötü işler yapan, suçlu

s. 242

siyeh-rûy (Far.): yüzü kara, rezil olmuş

s. 242

s.+am 399

siz: siz

s. 452

s.+e 401

s.+i 406

şoñ: son; sonunda

ş. 407

ş.+ın 270

şoñra: sonra

ş. 512

şor-: sormak

ş.-ıcağ 111

söz: söz

s.+e 51

s.+i 310

s.+ümi 288

şu: su

ş.+ına (yüz şuyı "ar, haya, namus,

haysiyet; güzellik") 383

su'al (Ar.): soru

s. (s.-i kâbrde) 291

şuç: suç

ş.+ları 228

süd (Far.): fayda, yarar; kâr

s. it- "kazanmak, kâr etmek" 397

şuffe (Ar.): sofa, meydan

ş. (ş-i vuşlatda) 202

sultân (Far.): sultan, hükümdar; tarikat piri Allah'ı ve Hz. Muhammed'i ifade etmek için kullanılır

s. 8, (s.-ı güzîde) 70, 87, (s.-ı güzîndür) 334, 300, 420, 431, 465, (s.-ı a'zam) 473

s.+ından 278

s.+a 84

s.+dur 13

s.+ları 217

s.+sın 120

s.+umuzuñ 483

şunul-: sunulmak

ş.-up 299

sübbüh (Ar.): Allah'ın adlarından biri

s. 55

sübhân (Ar.): Tanrı, Allah

s. 92

sübhâne'l-'azîm (Ar.): yüce, ulu Allah

s. 1

sücüd (Ar.): secde etme, yere kapanma

s. 380

sükker (Ar.): şeker

s. (s.-i ter) 148

Süleymân (Ar.): Hz. Süleyman

s. 420

sünbül (Far.): sümbül, (mec.) güzellerin saçı

s.+lerüñ 167

sür-: yürümek, yürütmek, ilerletmek; değdirmek, dokundurmak; önüne katıp götürmek

s. 552

s.-mek 36

s.-se 82

s.-üp 208

sürür (Ar.): sevinç

s.+ına 271

süst (Far.): gevşek, tembel

s. ol- "tembel olmak" 535

Ş

şādān (Far.): sevinçli, neşeli, memnun

ş. 202, 256, 410

Turkish Studies

- ş. it.- “sevindirmek, memnun etmek”
492
- şāh** (Far.): şah, hükümdar
ş. (ş.-i enbiyâdur) 87, 344, 429, (ş.-i cihānam) 430, (ş.-i mükerrerem) 473
ş.+lar 435
- şāhāne** (Far.): hükümdara yakışacak şekilde, mükemmel
ş. 165
- şāh-ber-şāh** (Far.): daldan dala
ş. 226
- şāhid** (Ar.): şahit, tanık
ş. 121
- şakāyık** (< şakā’ik: Ar.): şakayık, gelincik (bitki)
ş. 169
- şākī** (Ar.): şikâyetçi, şikâyet eden
ş. 211
- şākīr** (Ar.): şükreden
ş. 195, 211
- şaşır-**: şaşırmaq (krş. şaşur-)
ş. 291
- şaşur-**: şaşırmaq (krş. şaşır-)
ş.-ma 291
- şeb** (Far.): gece
ş. 363, 521
ş.+inde 98
- şecer** (Ar.): ağaç
ş.+den 147
- şefā’at** (Ar.): şefaah, birinin suçunun bağışlanmasını dileme veya dileğinin yerine getirilmesi için aracılık etme
ş. 105
- şefī’** (Ar.): şefaahçi, şefaah eden
ş. (ş.-i evliya) 87, 474
ş.+i (iye.) 69
- şefī’ü’l-halk** (Ar.): halkın şefaahçisi, Hz. Muhammed
ş. 72, 334
- şeh** (Far.): şah, hükümdar
ş. 82
ş.+lerüñ 461
- şehādet** (Ar.): tanıklık yapma; şehitlik, şehit olma
ş.+le 374
ş. it.- “doğruluğunu tasdik etmek” 16
- şehīd** (Ar.): şehit
ş. ol- “şehit olmak” 347
- şehinşāh** (Far.): şahlar şahı, büyük şah
ş.+ı (iye.) 12
- şehr** (Far.): şehir, il
ş. (ş.-i zībālar) 457
ş.+i (iye.) 435
- şehrī** (Far.): şehirli
ş. 210
- şekāvet** (Ar.): haydutluk; kötülük yapma
ş. it.- “kötülük etmek” 250
- şeksüz**: şüphesiz, kesin
ş. 519
- şem’** (Ar.): mum; (tas.) ilahî nur
ş. (ş.-i şerī’atüñle) 93
- şem’i** (< şem’ī: Ar.): şem’a, ışığa ait, mumla ilgili
ş.+den (pertev-i ş.) 49
- şemsü’đ-đuhā** (Ar.): kuşluk vaktinin güneşi, Hz. Muhammed
ş.+sı 65
- şenī’** (Ar.): yakışksız, kötü, çirkin
ş.+e (ef’āl-i ş.) 520
- şer** (< şerr: Ar.): kötülük, fenalık
ş.+inden 499, 499
ş. (nefs-i ş.) 258
- şer’** (Ar.): Tanrı buyruğu, ayet, hadis, icma-i ümmet ve kıyâs-ı fukaha esasları üzerine kurulmuş din kuralları, şeriat
ş. (erbāb-ı mesned-i ş.) 102
ş.+e (diyar-ı ş.) 501
ş.+i (iye.) 403
- şeref** (Ar.): manevi ululuk, onur
ş. vir- “onurlandırmak, şereflendirmek” 33
ş.+de (hīn-i ş.) 152
- şer-gīr** (< şerr-gīr: Far.): asi, karşı gelen
ş. ol- “karşı gelmek, isyan etmek”
114
- şerī’at** (Ar.): doğru yol; ayet, hadis ve bazı esaslara dayanan din kuralları
ş. 62, 355, 367
ş.+üñle (şem’-i ş.) 93
- şerīk** (Ar.): ortak
ş.+i (iye.) 18, (ş. ol-) 22
- şerm-sār** (Far.): utangaç
ş.+am 312
- şevk** (Ar.): istek, arzu, özlem
ş.+ı (iye.) 353

- şevket** (Ar.): büyüklük, heybet
ş.+ile 447
- şey** (< şey': Ar.): şey, nesne
ş.+de 17, 132
- şeytân** (Ar.): şeytan
s. 282, 499
- şifâ** (< şifâ': Ar.): iyileşme, hastalıktan kurtarma
ş. vir- "iyileştirmek, sağlıklı duruma getirmek" 490
- şikâyet** (Ar.): şikâyet, yakınma
ş. 525
- şikeste** (Far.): kırık, kırılmış
ş. 293
- şimdi**: şimdi
ş. 430, 431
- şîrîn** (Far.): şirin, hoş
ş. 153
- şirrîr** (Ar.): çok şerir, şer işleyen, kötü
ş. (iblîs-i ş.)114, 258
- şol**: şu, o
ş. 99
- şöyle**: şöyle, öyle
ş. 107, 382
- şu**: şu
ş. (zâmir) 36,
ş. (sıfât) 90, 402
- şuğl** (Ar.): iş, uğraş
ş. ol- "uğraşmak, meşgul olmak" 524
- şükür** (Ar.): şükür (krş. şükür)
ş. 253, 471
- şükür** (< şük'r: Ar.): şükür, görülen iyiliğe karşı gösterilen memnuniyet (krş. şük'r)
ş. 297, 307
- T**
- tâ** (Far.): dek, değin, kadar; ...ncaya dek
t. 263, 285, 522
t. ki "öyle ki" 438
- tâ'at** (Ar.): Tanrı buyruklarını yerine getirme, ibadet
t.+de 503
t. it- "ibadet etmek" 313
- tâ'ât** (Ar.): ibadetler
t. ol- 521
- tabaşbuş** (Ar.): yaltaklanma, alçakça yalvarma
t. it- "yaltaklanmak" 270
- tâbi'** (Ar.): birine uyan; birinin emri altında bulunan, boyun eğen, bağlı kalan
t.182
- tabîb** (Ar.): hekim, doktor
t.+i (iye.) 67
- tâc** (Far.): hükümdarların başlarına giydikleri, kıymetli taşlarla süslenmiş başlık
t. (şâhib-i t.) 336, 438
t.+ı (iye.) 338
- ta'cîl** (Ar.): acele ettirme
t. 82
- tağ**: dağ
t.+lar 364
t.+larda 207
- tağıl-**: dağılmak, karışık duruma gelmek; düzgünlüğü, intizamı bozulmak
t.+mışlar 162
t.-up 459
- taḥammül-efrād** (Far.): fertlere, kişilere dayanma, katlanma (gücü veren)
t. (evrād-ı t.) 48
- taḥkîk** (Ar.): doğru, gerçek
t.+e 286
- taḥşîl** (Ar.): elde etme, kazanma
t. (t.-i rāz-ı mesken-i rūḥ) 110
t. it- "elde etmek, kazanmak" 206
- taht** (Ar.): hükümdarlık makamı
t. 164
t.+a 439
t.+ın 439
t.+ına 473
t.+ınıñ 62, 480
- tahte** (Far.): tahta
t. 439
- tahte's-serā** (Ar.): toprak altı
t.+da 99
- tāk** (Ar.): bina kemeri; kubbe
t. (t.-u mu'allāk) 135, (t.-u mu'allālar) 458
- tākāt** (Ar.): güç, kuvvet
t.+imi 280
- taqdîr** (Ar.): değer biçme, takdir etme; ezelde Allah'ın olmasını istediği şeyler, alın yazısı, kader
t. (emr-i t.) 418

- t. it- “değer biçmek” 174
- taḳlīd** (Ar.): bir şeye benzetilerek yapılmış, sahte; gerçek olmayan
t.+ümi 286
- taḳvā** (Ar.): Tanrı korkusuyla dinin yasak ettiği şeylerden kaçınma
t. 199
- talazẓī** (Ar.): alevlenme, alev çıkarma
t. 388
- ṭālib** (Ar.): isteyen, istekli
ṭ. 205, (ṭ.-i şalāt) 235, 252, 554
ṭ.+e 152
ṭ.+i (yük.) 47
- ṭāliḥ** (Ar.): yaramaz, faydasız
ṭ. ol- “yararsız, faydasız olmak” 248
- tamām** (Ar.): tam, ne eksik ne fazla
t. 82
- ṭamu** (Soğd.): cehennem
ṭ. 123
ṭ.+daki 360
- ṭaʿn** (Ar.): sövme, yerme; ayıplama
ṭ. it- “yermek; ayıplamak” 526
- tanı-**: tanımak; bilip ayırmak
t. 59
- ṭannāz** (Ar.): herkesle eğlenen, alay eden
ṭ. 201
- Taḡrı**: Tanrı, Allah
t. 116, 116, 544
- ṭapu**: huzur, makam; zat; hizmet, görev
ṭ.+ña 244, 339
ṭ.+ñadur 279
ṭ.+ñdan 217, 304
- tārīḥ** (Ar.): tarih
t. 542
- ṭarīḥ** (Ar.): yol
ṭ. (ṭ.-ı rāsta) 349
- tārīk** (Far.): karanlık
t. (t.-i zulm) 93
- ṭarīkat** (Ar.): yol; tarikat
ṭ. 63, 355
- taṣḥīḥ** (Ar.): düzeltme
t. it- “düzeltmek” 538
- taṣrīḥ** (Ar.): açıkça dile getirme, belirtme; belirtme
t. 51
t. it- “açıkça belirtmek” 538
- taṣvīr** (Ar.): resmetme, betimleme
t. (t.-i insān it-) 11
- ṭaş**: dış
ṭ. 263
ṭ.+umu 248
- ṭaş**: taş
ṭ. ol- “taşlaşmak, taş olmak” 263
- ṭayan-**: güvenmek, inanmak
ṭ.-urken 417
- taẓarruʿ** (Ar.): yalvarma, yakarma, yakarış
t.+lar (t. ḳıl-) 529
t. ḳuldur- “yalvartmak, yakartmak” 112
- Taẓarruʿ-nāme** (Far.): yalvarma, yakarış amacıyla yazılan eser
t. 513, 532
- tecellā** (Ar.): tecelli, görünme, belirme (krş. tecellī)
t. (t.-yı cemālūne) 305
- tecellī** (Ar.): görünme, belirme, ortaya çıkma (krş. tecellā)
t. ḳul- “ortaya çıkarmak, görünür kılmak” 44
- tedbīr** (Ar.): önlem, çare
t. 14
t. it- “önlemini almak, çaresine bakmak” 418
- tefaḥḥuṣ** (Ar.): derinlemesine araştırma
t. ḳıl- “derinlemesine araştırmak” 270
- teḥī** (Far.): boş
t. 49, 130
- teḥī-dest** (Far.): eli boş
t. 274
- tekāsül-pīşe** (Far.): üşengeç, tembel
t.+m 245
- tekmīl** (Ar.): tamamlama, bitirme
t. (t.-i nefis it- “nefsi kemale erdirmek, nefsi arındırmak” 349
- telḳīn** (Ar.): bir fikri bir kimseye aşılama, öğretme

- t. it- "fikir aşlamak" 283
temerrüd (Ar.): dikbaşlılık, karşı durma, inat
 t. it- "dikbaşlılık etmek, direnmek"
 170
temmet (Ar.): bitti, tamamlandı
 t. 555
ter (Far.): taze
 t. (sükker-i t.)148
tercih (Ar.): üstün tutma, yeğleme
 t. eyle- "üstün tutmak" 51
tesbih (Ar.): "sübhânallah" sözünü söyleyerek Allah'ı yüceltme ve tenzih etme
 t. (t.-i cāhilden) 31, 52
teşne (Far.): susamış; çok istekli
 t. ('uşât-ı t.) 100
tevaḳḳu' (Ar.): umma, bekleme; isteme
 t. 214
tevārîḥ (Ar.): tarihler
 t. (ehl-i t. "tarihçiler") 542
tevaẓẓu' (Ar.): düzenleme
 t. it- "düzenlemek, terbiye etmek"
 112
tevbe (Ar.): tövbe
 t. 290, 290
tevcîh (Ar.): yöneltme, çevirme; anlam verme
 t. (t.-i kāmilden) 31
teveccüh (Ar.): yönelme
 t. kıl- "yönelmek, dönmek" 276
tevfîk (Ar.): Tanrı yardımı, yardım; başarı
 t. 231
 t.+e 286
tevvâb (Ar.): kullarının tövbesini kabul eden, Allah'ın adlarından biri
 t. 3
tîg (Far.): kılıç
 t. (t-u zümürüd) 170
toḳuz: dokuz
 t. 135, 359, 542
 t.+dur 555
 t. yüz yedi 542
tolı: dolu, içi boş olmayan, dolmuş (krş. tolu)
 t. 411
toḳdur-: doldurmak, dolmasını sağlamak
 t.-ma 298
tolu: dolu (krş. tolu)
- t. 41, 43, 156, 166
 t.+dur 183
toprak: toprak
 t. 432
 t.+a 223
 t.+da 147
 t.+dur 222
 t.+uñuz 392
toz: çok küçük ve hafif parçacıklar hâlindeki toprak, toz
 t.+ı (ayağı t.) 70
 t.+lar 433
toz-: toz hâlinde savrulmak, toz gibi savrulmak
 t.-a 433
tozat-: toz hâline getirmek, savurmak
 t.-dı 415
tüfân (Ar.): çok şiddetli yağmur ve fırtına
 t.+ıla 329
ṭur-: durmak, fiillerin birleşik fiil çekiminde kullanılmasını sağlayan yardımcı fiil
 t.-sa 423
tüşe (Far.): açlıktan ölmemeyi sağlayacak kadar olan az yiyecek, azık
 t. 142
ṭut-: tutmak; almak, elde etmek; istila etmek, kaplamak; doldurmak; bir adla birlikte birleşik fiil oluşturan yardımcı fiil
 t. (t. kim "farzedelim ki") 455
 t.-alum 525
 t.-an (yüz t.-) 318
 t.-mağa 140
 t.-updurlar 228
ṭuyūr (Ar.): kuşlar
 t.+a 141

U

- u** (Far.): ve (krş. ı, i, ü, vü)
 u. 2, 3, 10, 26, 26, 39, 41, 43, 66, 75, 97, 102, 103, 106, 113, 121, 123, 130, 138, 138, 141, 142, 143, 155, 155, 165, 170, 174, 181, 181, 183, 183, 186, 195, 195, 201, 201, 218, 238, 242, 242, 249, 259, 274, 279, 290, 290, 312, 309, 313, 317, 319, 319, 322, 326, 336, 331, 338, 353, 353, 361, 363, 363, 363, 363, 363, 375, 380, 400, 410, 410, 438, 445,

454, 457, 459, 469, 471, 493, 498, 507, 521, 540

uç: sebep, vesile; -den dolayı, yüzünden
u.+umdan 250

uç-: uçmak
u.-dı 448

uçmağ: cennet
u. 123

uçur-: uçurmak, uçmasını sağlamak
u.-ursın 144

uğra-: uğramak, rastlamak
u.-dışa 308

uğrı: hırsız
u. 207

‘uqbā (Ar.): ahiret
‘u.+dan (şavt-ı ‘u.) 517

‘ukūbet (Ar.): ceza; azap, işkence
‘u. 300

‘uqūl (Ar.): akıllar
‘u. (‘u.-ı enbiya) 34
‘u+ı (yük.) 13

ulı: ulu, büyük, yüce (krş. ulu)
u. 364

ulu: ulu, büyük, yüce (krş. ulı)
u. 12, 323
u.+lar 506

‘ulūm (Ar.): ilimler
‘u. (‘u.-ı ma‘nevīsi) 354
‘u.+ı (yük.) 481

um-: ummak, beklemek
u.-ar 105, 544
u.-aram 317
u.-arlar 385

urın-: urunmak, giyinmek; takınmak
u.-ur 164

ur-: vurmak, çarpmak; belli bir sesi yüksek olarak çıkarmak, haykırmak; sürmek; giydirmek, giyinmek, takınmak; etkilemek
u. 115
u.-a+ (u. gör-) 42
u.-dı 416, 438
u.-madı 443
u.-up 214

urıl-: urulmak, vurulmak, çarpılmak
u.-ur 108

uş: akıl
u.+ı (yük.) (u.+ı başına dir-) 407

‘uşāt (Ar.): asiler, günahkârlar

‘u. (‘u.-ı teşne) 100, 239

‘u.+a 316

‘u.+uñ (ilg.) 69

uşlu: akıllı
u. 534

üstād (Far.): üstat (krş. üstād)
ū.(ū.-u ḥāzık) 472

uş: şimdi, işte
u. 274

‘uşşāk (Ar.): âşıklar
‘u. 348

utan-: utanmak
u.-acaksız 402
u.-uñ 402

uy-: uymak, tabi olmak
u.-an 75
u.-mayan 190

uyan-: uyanmak
u.-uñ 401

uyar-: uyandırmak, ikaz etmek
u. (cān gözin u.- “gözünü dört açmak, uyanık bulunmak” 53, 523

uyū: uyku
u. 42

‘uyūb (Ar.): kusurlar, ayıplar
u.+ın 538
u.+um 251
u.+uñ (iye.) 116

Ü

ü (Far.): ve (krş. ı, i, u, vü)
ü. 2, 2, 2, 2, 3, 3, 3, 21, 21, 23, 39, 85, 91, 104, 104, 104, 104, 106, 119, 120, 123, 14, 140, 141, 155, 163, 168, 173, 176, 176, 177, 178, 18, 180, 182, 185, 194, 194, 199, 210, 211, 228, 231, 234, 235, 245, 263, 272, 274, 309, 314, 316, 318, 343, 353, 363, 375, 458, 468, 468, 469, 470, 471, 474, 490, 494, 504, 505, 507, 510, 548, 551, 554

ümīd (Far.): umut (krş. ümīz)
ü.+i (iye.) 546

ümīz (Far.): umut (krş. ümīd)
ü.+üm 308, 399, 537

ümmet (Ar.): bir peygambere inananlar; topluluk
ü.+ile (ü.+i ile) 502
ü.+inüñ 381

ü.+leridür 486
üst: üst
 ü.+üme 282
 ü.+ümüzde 509
 ü.+üne 114
üstād (Far.): üstat (krş. üstād)
 ü.+umuz 506
üşte: işte
 ü. 321
üzre: üzre, üzere, üzerine, üzerinde; değin,
 için
 ü. 75, 80, 164, 301, 333, 356, 483,
 552

V

va'de (Ar.): önceden belirlenmiş zaman
 v. (v.-i devr-i zemānı) 527
vāfir (Ar.): bol, çok, fazla
 v. ('ömr-i v.) 488
vāhid (Ar.): tek, bir
 v. 1
vā'iz (Ar.): vaaz veren
 v. 273
vākıf (Ar.): vākıf, bilen, anlayan, bilgili
 v. (v.-i ḥallāl-i müşkilāt ol-) 234
vakt (Ar.): vakit, zaman
 v. 431
 v.+de 292
var: var, bulunan, mevcut olan
 v. 16, 118, 121, 122, 123, 132, 132,
 216, 310, 461, 486
 v.+ısa 275
 v.+dur 174, 395, 450, 450
 v.+uñ (iye.) 552
var-: varmak, gitmek
 v. 552
 v.-ısarlar 216
 v.-acakları 217
 v.-uram 262
varlık: varlık, mal mülk ve zenginlik
 v. 275
 v.+um 275
vañan (Ar.): yurt
 v. 108
 v.+da 209
 v.+larına 493
vay: yazık
 v. 401

ve (Ar.): ve
 v. 1, 19, 35, (ve'l-aşfiyādur) 87, 141,
 485, 525
vebāl (Ar.): vebal, günah
 v. kıl- "günaha girmek, suç işlemek"
 186
vedd (Ar.): kendinden geçme; aşırı heyecan
 v.+e (v. gel- "heyecan, hayranlık,
 sevgi vb. bir duygu ile coşarak kendinden
 geçmek" 328
veğā (Ar.): şamata, gürültü; kavga; savaş
 v.+ya (büm-i v.) 463
ve-ger-nī (Far.): yoksa, aksi takdirde
 v. 296, 399
vehhābü'l-'aṭyā (Ar.): bağışları ve ihsanları
 çok olan, Allah
 v. 4
velāyet (Ar.): velilik, ermişlik
 v. 480
veli (Far.): ama, fakat
 v. 191, 242, 519, 534, 537
veli (Ar.): ermiş, eren
 v.+ler 351, 480
velikin (Far.): fakat, lakin
 v. 24
verd (Ar.): gül
 v. (v.-i aḥmer) 148, 164
vesvās (Ar.): şeytan
 v. (v.-i ḥannās) 285
v'ey (< ve: Ar.+ey: T.): ve ey (krş. v'iy)
 v. 91, 180
vezir (Ar.): vezir, yardımcı
 v.+e 14
vir-: vermek
 v. 281, 553
 v.-di 414, 440
 v.-düñ 137
 v.-e mi 527
 v.-en 348, 467
 v.-ene 409
 v.-me 284, 301, 463
 v.-mekluğ-içün 490
 v.-miş 203
 v.-üp 330, 488
 v.-üpdür 27
 v.-ür 7, 33, 148
 v.-ürsin 150, 152

vîrâne (Far.): virane, yıkılmış ve çok harap olmuş yer

v.+ye 434

v'iy (ve: Ar.+iy: T.): ve ey, ey (krş.v'ey)
v. 237

vuhūş (Ar.): vahşi hayvanlar
v. 141

vuşlat (Ar.): sevgiliye kavuşma
v.+da (şuffe-i v.) 202

vü (Far.): ve (krş. ı, i, u, ü)
v. 2, 26, 27, 97, 103, 104, 141, 148,
152, 165, 201, 211, 357, 357, 359, 362, 362,
412, 445, 448, 474, 475, 485, 504, 531, 545

vücüd (Ar.): vücut, beden; varlık
v.+uñ (iye.) 95

Y

yā (Far.): ya, veya, yahut
y. 183

yā (Far.): ya, ey, hey
y. (na'ra-i y. hū) 43, (y. İlāh) 185, (y. Rab) 230, (y. İlāhī) 232, (y. Rab) 233, (y. Allāhu) 288, (y. hū) 288, (y. Rab) 295, (y. İlāhī) 311, (y. Ğanī) 311, (y. İlāh) 390, (y. 4aşr-ı Behmen) 434

yābis (Ar.): kuru
y. 525

yad: yabancı, garip
y. 4ıl- "yabancı saymak, uzak tutmak" 539

yād (Far.): anma, hatırlama; akıl; hatır
y. it- "anmak, hatırlamak" 539
y. ol- "anılmak, hatırlanmak" 344
y.+a gel- "hatırlamak" 426

yakın: yakın
y. 493
y.+ı (iye.) 128
y. eyle- "yaklaştırmak" 310

yākūt (Ar.): yakut
y. 147, (hoğka-i y.) 169

yalan: yalan
y.+am 430

yalın: çıplak, açık
y. 373

yalvar-: yalvarmak
y.-a 278

yan-: yanmak; çok acı çekmek

y.-alar 239
y.-mış (sıfat-fiil) 298

yañıl-: yanılmak, hata yapmak
y.-up 220

ya'nī (Ar.): yani
y. 102, 247

yār (Far.): yâr, sevgili, dost
y. 523

yara: yara
y.+sıla (< y.+sı ile) 398

yaradan: her şeyi yoktan var eden, Tanrı
y. 11, 485

yarag: yarak, hazırlık (krş. yarağ)
y. it- "hazırlık yapmak" 108

yarağ: hazırlık, teçhizat (krş. yarağ)
y. 393
y.+da 394
y.+ıla 393

yarar: faydalı, işe yarayan
y. 110, 216

yaraş-: yaraşmak, yakışmak
y.-ur 179, 179, 182

yarat-: yaratmak
y.-an 178
y.-duñ 140
y.-ursın 147

yarın: yarın
y. 292, 336, 437
y.+a 418

yarı: yarı
y.+sı 405

yaşan-: düzenlenmek
y.-dı 134

yaş: yaş, gözyaşı
y.+içün (< y.+ı için) 369
y. dök- "ağlamak" 530

yaşa-: yaşamak
y.-yana 411

yat-: yatmak
y.-acak (sıfat-fiil) 406
y.-ur 459

yavuz: kötü, fena
y. 215

yayağ: yaya, yürüyerek giden
y.-lar 373

yaz: yaz, yaz mevsimi
y.+ıla 159

yazı: ova, sahra
y.-lar 364

yazı: talih, kader, alın yazısı
y.-lar 364

Turkish Studies

- yazul-**: yazılmak, dağılmak
y.-mişda 428
- yed** (Ar.): el
y. (y.-i beyzâ) 332
- yedi**: yedi
y. 135, 360, 361, 361
y. +de 542
- yek-ser** (Far.): ansızın, birdenbire
y. 329
- yel-**: koşmak; hızlıca yürümek
y.-er 207
- yetîm** (Ar.): tek, eşsiz; babası ölmüş
y.+i (iye.) (dürr-i y.) 64
y.+üñ (ilg.) 370
y. ol- “babası ölmüş olmak, babasız kalmak” 369
- yetmiş**: yetmiş
y. 265
y. iki “yetmiş iki” 265
- yevm** (Ar.): gün
y.+inüñ 65
- Yezdân** (Ar.): Allah, Tanrı
y. (y.-u kâdir) 536
- yıġın-**: kaçınmak, nefisini menetmek, sakınmak
y.-uñ 395
- yık-**: yıkmak, harap etmek
y.-uban 439
- yıl**: yıl, sene
y. 155
- yi-**: yemek
y.-mekde (kaydın yi- “kaygısını çekmek, endişelenmek”) 204
y.-r 264, 406
- yigirek**: daha iyi, üstün
y.+dür 393
- yil**: yel, rüzgâr
y. 433
y.+e 98
- yil-**: koşmak, acele yürümek
y. -erem 246
- yine**: yine, tekrar
y. 228, 502
- yir**: yer, toprak, yeryüzü; mahal
y. 264, 406, 406
y.+de 140
y.+e 416
- yir-**: yermek, kötülemek
y.-meyüp 264
- yit-**: yetmek, kâfi gelmek
y.-er 547, 551
- yitür-**: yitirmek, kaybetmek, mahvetmek
y.-meñ 391
- yohsul**: yoksul
y.+laruz 383
- yok**: yok, değil; olmaz, bulunmaz
y. 8, 8, 14, 217, 217, 238, 254, 275, 277, 297, 306, 398, 419, 428, 454, 458
y.+dur 13, 177, 181, 225, 242, 407
y.+durur 18
y. mı 404, 404
- yokluk**: yokluk, bulunmama
y.+dan 275
- yol**: yol; uğur, amaç
y.+a 427, 454
y.+da 348
y.+durur 128
y.+um 308
- yoyul-**: silinmek, bozulmak
y.-miş (sıfat-fiil) 428
- Yüsuf** (Ar.): Hz. Yakub’un oğlu Yusuf peygamber
y.-ı Ken’an “Kenanlı Yusuf” 422
- yüce**: yüce, yüksek
y. 12, 465
- yürek**: yürek, kalp
y. 398
- yüri-**: yürümek
y. 552
- yüz**: yüz, çehre; satıl
y. 318, 398
y.+den 129
y.+i (iye.) (y. kâra “bir ayıbı, utanılacak bir kusuru olan”) 254
y.+in (y. dut-) 543
y.+ine 437
y.+ler (y. dut-) 23, (y. kârasıdur) 255
y.+ümüñ (y. kârasın) 293
y.+ümüz (y. kârasına) 389
y. dönder- “yüz çevirmek, terk etmek” 437
y. dud-/dut- “yüz tutmak, yönelmek, meyletmek” 23, 215, 390, 543
y. şuyı (y. şuyına) “utanma duygusu, şeref” 383
y. tut- “yüz tutmak, yönelmek” 228, 318
y. ur- “yüz sürmek, secdeye kapanmak” 115, 214, (yire y. ur-) 416
- yüz**: yüz sayısı; çok fazla
y. 228, 437, 542

y.+ler 23
y. y. 318
y. biñ “yüz bin” (y. biñde) 98
yüzen: sebeple, sebebiyle
y. 129

Z

zād (Ar.): azık, yiyecek
z. ul- “yiyecek yapmak, azık etmek”

143

zāf (Ar.): zayıflık, güçsüzlük
z.+ıla 490

zāhid (Ar.): zahit, kaba sofu
z. (z. ü nūrānī ıl-) 194

zāhir (Ar.): görünen, açık, belli
z. 175, 313, 469
z.+sin 129

z. it- “ortaya ıkarmak, görünür
kılmak” 158

zālim (Ar.): zalim, zulmeden, haksızlık eden
z.+durur 198

zār (Far.): ağlayan, inleyen, perişan hâlde
olan; inilti; zayıf, dermansız
z. 201, 274, 371, 436

zāt (Ar.): kendi; kişilik, şahsiyet; asıl, öz
z. (z.-ı pāki) 29, 79, (z.-ı pākūñ) 89,
(izhār-ı z. pākūñ) 96, (kemāl-i z.-ı pākūñe)
223, (z.-ı pākūñ) 323

z.+ı (iye.) (fıkr-i z.) 33

z.+ına 181

z.+uñ (iye.) (meddāh-ı z.) 92

zāyil (< zā’il: Ar.): sona eren, yok olan;
geçen

z. ol- “yok olmak, sona ermek” 28

zebān (Far.): dil
z.+um 296

zebūn (Far.): zayıf, güçsüz, âciz
z. 106, 259, 322
z.+dur 37
z. it- “âciz, karşı koyamaz duruma
getirmek” 496

zehī (Far.): ne iyi, ne güzel, ne hoş (krş. zihī)
z. 28, 72, 82, 87, 88, 88

zehr (Ar.): zehir

z. (z.-i helāhil) 346

z.+i (yük.) 150

zehre (Far.): öd, safra; cesaret
z.+ler 15

zelīl (Ar.): düşkün, horlanmış
z. (z. ü mübtelā al-) 314, 459,
(z. ü mübtelā ıl-) 470

zemān (Ar.): zaman, vakit, devir, çağ
z. 430, 452, 536
z.+a 452
z.+da 415
z.+ı (iye.) 449
z.+ı (yük.) (va’de-i devr-i z.) 527
z.+lar 506

zemīn (Far.): zemin, yer, yeryüzü
z. 123, (rūy-ı z.) 172, (z.-i
udretüñdür) 222, 356, 440
z.+e (rūy-ı z.) 95, (a’r-ı z.) 262

zemistān (Far.): kış
z. 159

Zemzem (Ar.): Kābe yakınındaki meşhur
kuyudan ıkan su
z. 362

zer (Ar.): ikiyüzlülük, riya
z. (z. u riyā “iki yüzlülük”) 313

zerre (Ar.): zerre, pek küçük para
z. 446
z.+lerden 154
z.+sidür 124

zerrīn (Far.): altından yapılmış, altın gibi
sarı; parlak
z. 165

zewāl (Ar.): sona erme, yok olma
z. 181

zew (Ar.): zevk; hoş giden hâl; eğlence
z.+ı (iye.) 353

zevraq (Ar.): kayık, sandal
z. 36

zeyn (Ar.): süs; süslü, süslenmiş
z. 85, 343

zī-‘abd (Ar.): kulu bulunan, kula sahip
z. (z.-i şālih) 248

zī-‘ālem (Ar.): dünyaya, âleme sahip
z. 57

- zîb** (Far.): süs
z. 163
- zîbâ** (Far.): güzel; süslü
z. (eşcâr-ı z.) 139, 165
z.+lar (şehir-ü z.) 457
- zihî** (Far.): ne güzel, ne hoş (krş. zehî)
z. 6, 7, 8, 8, 23, 514
- zîkr** (Ar.): anma, anılma; bildirme
z. (z.-i şîfât) 33, 50, 60, 104, (z.-i
Kur'an'ı) 289, (z.-i Güvâhî) 390
z.+ile 471
z.+üñ-ile 171
z.+üñle 387
z. it- "anmak" 46
- zillet** (Ar.): alçaklık, horluk
z. 265
z.+ile 396
- zinde** (Far.): zinde, canlı, diri
z. kı1- "canlı tutmak, yaşatmak" 502
- Zî'n-nüreyn** (Ar.): iki nur sahibi, Hz. Osman
z. 343
- zîr** (Far.): alt, aşağı
z. 141
- zîrâ** (Far.): zira, çünkü, şundan dolayı
z. 540
- zîver** (Far.): süs, bezek
z. 163
z. kı1- "süslemek" 156
- ziynet** (< zînet: Ar.): süs
z.+üni 516
- zû-fünûn** (Ar.): ilimler sahibi, bilgili
z.+ı (iye.) 63
- zuḥûr** (Ar.): ortaya çıkma, belirme
z.+a gel- "ortaya çıkmak" 133
- zulm** (Ar.): zulüm, haksızlık
z. (târîk-i z.) 93
- zübde** (Ar.): öz; bir şeyin en seçkin kısmı
z. (z.-i dü-âlem) 91, (z.-i cümle) 472
- zühhd** (Ar.): dünya zevklerinden el çekerek
kendini ibadete verme, zahitlik
z. 199
- zülâl** (Ar.): saf, hafif, tatlı su
z. (z.-i lütfâ) 100, (z.-i rahmetüñe)
239
z.+i (iye.) 94
- zû'l-beḳâ** (Ar.): devamlı olan, baki olan,
Allah
z. 26, (kirdigâr-ı z.) 180
- Zü'l-celâl** (Ar.): celal, ululuk sahibi olan,
Allah
z. (pâdişâh-ı z.) 180, (z.-i lâ-yezâlüñ)
510
z.+e 529
z.+üñ (ilg.) (ḥabîb-i z.) 403
- zülûf** (Far.): zülûf, sevgilinin saç
z.+i (iye.) 167
- zû'l-ḥayâ-veş** (Ar.): Allah korkusuyla
günahattan kaçınan, edepli
z. ('Oşmân-u z.) 103
- zû'l-kerem** (Ar.): kerem sahibi, cömert
z. 3, 180
- zümre** (Ar.): zümre, topluluk, takım
z.+sîle (< z.+si ile) 294
- zümür-rüd** (Ar.): zümürüt; (mec.) pek yeşil
z. 164, 170
- zünüb** (Ar.): günahlar, suçlar
z. 67, 472
z.+ını 381
z.+ um 251
z.+uñ (iye.) 116

Metindeki Ayet, Hadis, Dua ve Arapça İbareler

'ale'l-'arş istevā: “(Emri) arş üzerine egemendir.” anlamında A'râf suresinin 54. ayetinde geçmektedir.

irci'î: “Dön” anlamında Feccr suresinin 28. ayetinde geçmektedir.

ķābe ķavseyn: Hz. Muhammed'in Miraç gecesinde Allah'a yakınlaşmasını ifade eder. “iki yay arası kadar” anlamında Necm suresinin 9. ayetinde geçmektedir.

ķul hūva'llāhu eķad: “De ki: O, Allah'tır, tektir” anlamında İhlas suresinin 1. ayetinde geçmektedir.

lā-aķşā ţenā'en: “Senin hakkındaki övgüleri sayamam” anlamında bir hadistir.

lā-taknaṭū min raķmeti'llāh: “Allah'ın rahmetinden umudunuzu kesmeyiniz” anlamında Zümer suresinin 53. ayetinde geçmektedir.

lem-yelid: “O, doğurmadı” anlamında İhlas suresinin 3. ayetinde geçmektedir.

lem-yüled: “O, doğrulmadı” anlamında İhlas suresinin 3. ayetinde geçmektedir.

levlāk: “Sen olmasaydın” anlamında kutsi bir hadisten alınmıştır.

lī ma'a'llāh: “Benim Allah ile” anlamında bir sözdür.

mā-'abednāk: “Sana kulluk edemedik” anlamında hadis kabul edilen bir sözden alınmıştır.

mā-'arafnāk: “Seni bilmedik” anlamında hadis kabul edilen bir sözden alınmıştır.

neccinā mimmā neķāf: “Bizi korktuğumuzdan kurtar” anlamında bir dua sözüdür.

raķmeten li'l-'ālemīn: “Âlemlere rahmet olarak (gönderdik)” anlamında Enbiyâ suresinin 107. ayetinde geçmektedir.

KAYNAKÇA

ADAMOVIC, Milan, **Floransalı Filippo Agenti'nin Notlarına Göre (1533) 16. Yüzyıl Türkçesi**, (çev.: Aziz Merhan), TDK, Ankara, 2009.

ALKIM, B.-ANTEL, N.-AVERY, R.-ECKMANN, J.-HURİ, S.-İZ, F.-MANSUROĞLU, M.-TİETZE, A., **Redhouse Türkçe/Osmanlıca-İngilizce Sözlük**, 18. baskı, İstanbul, 2000.

ÂŞIK ÇELEBİ, **Meşâ'irü's-şu'arâ** (haz.: Filiz Kılıç), C 2, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2010.

- AYVERDİ, İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük**, 3 cilt, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2005.
- BANGUOĞLU, Tahsin, **Türk Grameri, Ses Bilgisi**, TDK, Ankara, 1959.
- BANGUOĞLU, Tahsin, **Türkçenin Grameri**, 6. baskı, TDK, Ankara, 2000.
- BEYÂNÎ, **Tezkiretü'ş-şuarâ** (haz.: İbrahim Kutluk), TTK, Ankara, 1997.
- BURSALI MEHMED TAHİR, **Osmanlı Müellifleri**, (haz. F. Yavuz, İ. Özen), C II, İstanbul, 1972.
- Büyük Türk Klâsikleri**, "Güvâhî", C 3, İstanbul, 1986.
- DEVELİ, Hayati, **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar**, TDK, Ankara, 1995.
- DEVELİ, Hayati, "-sa Eki Nedir? Kip mi, Zarf-Fiil mi?", **İlmî Araştırmalar**, S. 1, İstanbul, 1995, s. 91-94,
- DEVELİ, Hayati, "18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine", **Doğu Akdeniz Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, S 1, Gazimağusa, 1998, s. 27-36.
- DEVELİ, Hayati, **Risâle-i Garîbe**, İstanbul, 2001.
- DEVELİ, Hayati, "Eski Türkiye Türkçesi Ağzılarının Sınıflandırılması", **Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 3/3, Spring 2008, s.212-230.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 17. baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 2000.
- DOĞAN, Mehmet, **Büyük Türkçe Sözlük**, 15. baskı, Vadi Yayınları, Ankara, 2001.
- DUMAN, Musa, **Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri**, TDK, Ankara, 1995.
- ERASLAN, Kemal, "-sar/-ser İsim-fiil Ekinin Yapısı ve Fonksiyonları", **Hasan Eren Armağanı**, Ankara, 2000, s. 92-127.
- ERCİLASUN, Ahmet B., "Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine", **Türk Dili**, S 505, Ocak 1994, s. 3-9.
- ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, 19. baskı, İstanbul, 1992.
- ERSOYLU, Halil, "Eski Türkiye Türkçesi Metinlerinde Kullanılan Elifli Vav", **Türk Dili Hasan Eren Özel Sayısı**, Ankara, 2000, s. 135-139.
- GELİBOLULU MUSTAFA ÂLİ EFENDİ, **Kitâbü't-târîh-i Kühü'l-ahbâr** (haz.: Prof. Dr. Ahmet Uğur, Dr. Ahmet Gül, Dr. Mustafa Çuhadar, Dr. İbrahim Hakkı Çuhadar), C I, Kayseri, 1997.
- GÜLSEVİN, Gürer, "Türkçede -sa Şart Gerundiumu Üzerine", **Türk Dili**, S 467, s. 276-279.
- GÜLSEVİN, Gürer, **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, TDK, Ankara, 1997.
- GÜLSEVİN, Gürer, "Eski Anadolu Türkçesinin İmlası Üzerine Notlar", **Yaşayan ve Tarihi Türkiye Türkçesi Ağzıları**, Özel Kitaplar Yayınları, İstanbul, 2010.
- HENGİRMEN, Mehmet, **Güvâhî, Pend-nâme**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- KANAR, Mehmet, **Farsça-Türkçe Sözlük**, İstanbul, 2000.
- KANAR, Mehmet, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, 2 cilt, İstanbul, 2009.
- KANAR, Mehmet, **Arapça Türkçe Sözlük**, İstanbul, 2009.
- KARAHAN, Leylâ, "-sa/-se Eki Hakkında", **Türk Dili**, S 516, Aralık 1994, s.471-474.
- KARAHAN, Leylâ, **Anadolu Ağzılarının Sınıflandırılması**, TDK, Ankara, 1996.

- KARAHAN, Leylâ, “Eski Anadolu Türkçesinin Kuruluşunda Yazı-Dili Ağız İlişkisi”, **Turkish Studies, Türkoloji Dergisi**, S 1, 2006, s. 9-18.
- KARTALLIOĞLU, Yavuz, **Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni**, TDK, Ankara, 2011.
- KAPLAN, Mahmut, “Tazarru’-nâme’den Münacat’a Yakarış Üslubu”, **Köprü**, Bahar, S 102, İstanbul, 2008.
- KESTELLİ, Raif Necdet, **Resimli Türkçe Kamus**, (haz.: R. Toparlı, B. Tezcan Aksu, C. Kanoğlu, S. Türkmen, TDK, Ankara, 2004.
- KINALIZÂDE HASAN ÇELEBİ, **Tezkiretü’ş-şu’arâ** (haz.: Aysun Sungurhan-Eyduran), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009.
- KORKMAZ, Zeynep, **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, TDK, Ankara, 2003.
- KORKMAZ, Zeynep, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, genişletilmiş 2. baskı, TDK, Ankara, 2003.
- LATÎFÎ, **Latîfî Tezkiresi** (haz.: Mustafa İsen), Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.
- LOKMÂNÎ DEDE, **Menâkıb-ı Mevlâna** (haz.: Halil Ersoylu), TDK, Ankara, 2001.
- MEHMED SÜREYYA, **Sicill-i Osmanî** (haz.: Nuri Akbayar), C 2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.
- MENİNSKİ, F.M, **Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae, Arabicae, Persicae**, Viennae, 1680.
- MERMER, A., ALICI, L., MUVAFFAK, E., BAYRAM, Y., KOÇ KESKİN, N., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009.
- MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ, **Burhân-ı Katı**, (haz.: Mürsel Öztürk, Derya Örs), TDK, Ankara, 2000.
- ÖZKAN, Mustafa, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2000.
- ÖZKAN, Mustafa, “Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerinde İstek Eki -A/-E’nin Kullanılışı Üzerine”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C XXX, İstanbul, 2003, s. 359-385.
- ÖZMEN, Mehmet, “Türkçe’de Değil Kelimesi ve Kullanımları”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C XXIX, İstanbul, 2000, s. 189-244.
- ÖZMEN, Mehmet, “Gerek Gerekmek ve Gereklilik Çekimleri Üzerine”, **Türk Dili Üzerine Makaleler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, s.459-473.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C III, MEB, İstanbul, 1983.
- REDHOUSE, Sir James W., **A Turkish and English Lexicon**, 2. baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2001.
- REDHOUSE, James W., **Müntahabât-ı Lügât-ı Osmâniyye**, TDK, Ankara, 2009.
- STEİNGASS, F., **Persian- English Dictionary**, two impression, London, 1930.
- ŞEMŞEDDİN SAMÎ, **Kamûs-ı Türkî**, 5. baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1995.
- TAYŞİ, Mehmed Serhan, “Pend-nâme-i Güvâhî: Bir Atasözleri Hazinesi”, **Dil ve Edebiyat Dergisi**, S 6, İstanbul, 2009, s. 59-61.
- TDK, **Yeni Tarama Sözlüğü**, (drl.: Cem Dilçin), Ankara, 1983.
- TDK, **Tarama Sözlüğü**, I-VIII, 3. baskı, Ankara, 1995.
- TDK, **Derleme Sözlüğü**, I-XII, 2. baskı, Ankara, 1993.

-
- TDK, **Türkçe Sözlük**, 10. baskı, Ankara, 2005.
- TDK, **Yazım Kılavuzu**, Ankara, 2005.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Eski Türkiye Türkçesi**, İstanbul, 1994.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri, **Osmanlı Türkçesi Grameri**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1997.
- TULUM, A. Mertol, **Tazarru'nâme**, MEB, Ankara, 2001.
- TULUM, Mertol, **17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı**, TDK, Ankara, 2011.
- ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri Sözlüğü**, Kocabalci Yayınevi, İstanbul, 2001.
- YILMAZ, Mehmet, **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992.
- ZİYA ŞÜKÛN, **Gencîne-i Güftâr (Ferheng-i Ziyâ)**, C I-III, MEB, İstanbul, 1996.
- ZÜLFİKAR, Hamza, **Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları**, TDK, Ankara, 1991.